

TALLINNA ÜLIKOOL
RIIGITEADUSTE INSTITUUT
Politoloogia magistriõppekava

Getter Tiirik

**ERAKONNA SISEDEMOKRAATIA ERAKONNA ISAMAA JA RES
PUBLICA LIIT NING EESTI REFORMIERAKONNA NÄITEL**

Magistritöö (30 EAP)

Juhendajad: dots Leif Kalev,
lekt Tõnis Saarts, MA

Tallinn, 2012

Olen koostanud käesoleva töö iseseisvalt. Kõik selle kirjutamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Getter Tiirik

Ühendusandmed:

e-post: getter.tiirik@gmail.com

mobiiltelefoninumber: +37253439913

skype: gettert

Lubatud kaitsmisele

[juhendaja allkiri]

Leif Kalev

[teise juhendaja allkiri]

Tõnis Saarts

Juhendaja kooskõlastus mahu ületamisele (vajadusel)

[juhendaja allkiri]

Sisukokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli analüüsida erakondade Isamaa ja Res Publica Liit (IRL) ning Eesti Reformierakond (RE) sisedemokraatiat ja selle avaldumist erinevates erakonnaga seotud protsessides, tuginedes liikmete arvamusele ja hinnangule ning toetades seda põhikirjade ning e-kirjade analüüsiga. Poliitilise süsteemi stabiilsuse, toimimise ja jätkusuutlikkuse tõttu on vaja tugevaid ning legitiimseid erakondi. Oluline on hinnata erakonna sisedemokraatiat liikmete hinnangute ning arvamuste kaudu, kuna see loob adekvaatse pildi erakonna sisemiste protsesside toimimisest.

Töö teoreetiline osa tugines Scarrow (2005) ja tema käsitlust täiendanud Ashiagbori (2008) raamistikule ning Hazan & Rahat'i (2010) poolt teguritele lisatud väärtustele. Sisedemokraatiat hinnati liikmetele tuginedes ennekõike nimekirjade moodustamise, liidrite valiku ja poliitika kujundamise protsessis tuginedes kaasamisele, tsentraliseeritusele, institutsionaliseeritusele ja osalemisele. Lisaks vaadeldi kommunikatsiooni, võimalusi sisedemokraatia ulatuse parendamiseks. Uurimistöö metoodika oli kvalitatiivne, tuginedes 2 andmekogumise meetodil: intervjuudel ning põhikirjade vabaanalüüsil. Lisaks teostati e-kirjade analüüs (mai 2010-detsember 2010) liikmetele saadetud e-kirjade osas. Erakondade juhid tähtsustavad kaasamist, uued kommunikatsioonikanalid võimaldavad paremini kaasata, kuid liikmed ei taju kaasamist. Erakonna sisedemokraatia avaldub mitmetes protsessides kuid see võib olla näiline. Liikmete ja eliidi arvamuste vahel on erisusi ning liikmed valdavalt ei tea protsesse, millesse nad kaasatud pole olnud. Erakondade esindajad peavad tähtsaks avatust ja liikmete kaasamist, kuid liikmed ei tunne kaasatust. Avaldus Reformierakonna ja IRLi erinev arusaam sisedemokraatiast, millest esimesel on väga tugev väärtusbaas ning põhimõte sisedebattide ja diskussioonide pidamisest erakonna sees ning IRL peab sisemise demokraatia avaldumiseks just sisepingete lahendamist avalikkuses. Liikmete aktiveerimine muudab erakonna sisedemokraatlikumaks.

Töö edasiarendusena oleks tähtis analüüsida ka teiste parlamendierakondade sisedemokraatiat keskendudes liikmetele, analüüsides opositsiooni ja koalitsioonierakondi ning, teatud aja pärast korrata käesoleva uurimistöö fookuses olevate erakondade analüüsi, sest see näitab sisedemokraatia arengut. Vajalik on analüüsida ning võrrelda Eesti erakondade sisemist demokraatiat teiste riikide erakondade sisedemokraatiaga, sobitades Eesti erakondade sisedemokraatia võrdlusesse.

Autor: Getter Tiirik, getter.tiirik@gmail.com

Abstract. Intra-Party Democracy on the example of the party Pro Patria and Res Publica Union and the Estonian Reform Party

The main goal of this master thesis was to study the intra-party democracy of the two Estonian coalition parties: the Estonian Reform Party (RE) and the party Pro Patria and Res Publica Union (IRL) – through member's perspective via interviews, through examining the -party documents and through analyzing e-mails.

Theoretical perspective is based on Scarrow (2005), Ashiagbor (2008) analytical framework of intra-party democracy. They have created model which includes candidate selection, leader's selection and policy making processes for analyzing through inclusiveness, centralization, participation and institutionalization. Focusing on interviews which have been done with members on different level can help describing real life and real intra-party democracy level inside the party. The research methodology was qualitative and based on two different data collection methods: interviews and analysis of the main party internal documents (charter, regulations, etc.). The author also used quantitative methodology to study the e-mails sent by party office to members via information list from May of 2010 until December 2010. There are many aspects what can show democracy inside some processes, like candidate selection process, but actually intra-party democracy might be just informal, because based on interviews with members, they don't feel to be part on the party or included into internal processes. Party elites express different viewpoints. They are sure that members have to opportunity to be active by themselves and they can participate wherever they want. IRL and RE are different as the rationale of RE is to solve all internal issues and discussions inside the party, but IRL practices the opposite. They think that raising internal discussions to public sphere shows that they are internally democratic. Intra-party democracy is possible when party leaders want to include members to internal processes. This study showed that members and elite has different understanding about taking part in internal processes. It showed also the difference between IRL and RE. It is important to analyze further other Estonian parties and to compare especially IRL and RE as right-wing parties with left-wing parties and also to compare the intra-party democracy of Estonian parties with other world party systems.

Author: Getter Tiirik, getter.tiirik@gmail.com

Sisukord

Sisukokkuvõte.....	3
Abstract. Intra-Party Democracy on the example of the party Pro Patria and Res Publica Union and the Estonian Reform Party	4
Sisukord	5
Sissejuhatus.....	7
I Teooria.....	12
1. Demokraatia ja erakond	12
1.1. Erakonna olemus	14
1.2. Erakond demokraatias	15
1.3. Erakonna organisatsiooni muutuste mõju demokraatiale	16
1.2.1 Erakonna võtmeprotsessid	18
Organisatsioonilised tegevused.....	18
Seadusandlik raamistik	21
Institutsionaalne raamistik	22
Kommunikatiivne keskkond.....	23
2.1. Sisedemokraatia.....	23
2.1.1 Võtmetegurid sisedemokraatia hindamisel	25
Kaasatus (<i>Inclusiveness</i>)	25
Tsentraliseeritus (<i>Centralization</i>)	26
Institutsionaliseeritus (<i>Institutionalization</i>)	27
Otsene/ kaudne osalemine (<i>direct/ indirect participation</i>)	28
2.2. Erakonna sisedemokraatia erakonna võtmeprotsessides	28
II Empiirilise uurimuse meetodika	34
III Empiiriline analüüs	40
Sisedemokraatia erakondades IRL ja Reformierakond.....	40
3.1 Erakond ja liikmed.....	40
3.1.1 Erakonna tähtsus	40
3.1.2 Erakonna liikmed.....	41
3.2 Organisatsioonilised võtmeprotsessid	43
3.2.1 Kandidaatide sõelumine ja nimekirjade moodustamine	43
3.2.2 Liidrite valik.....	52
3.2.3 Poliitika kujundamine ja protsess	59
3.2.4 Seisukohtade kujundamine esinduskogudes	64
3.3 Kommunikatsioon	71
3.4 Liikme osalemisvõimalused ja rahulolu.....	77

3.5. Sisedemokraatia liikmete hinnangute kaudu	82
3.5.2 Võimalikud lahendused	86
3.6 Järeldused, arutlus ja edasised soovitused	89
Kokkuvõte.....	101
Kasutatud allikate loetelu.....	106
Lisa 1.....	109
Lisa 2.....	112
Lisa 3.....	114

Sissejuhatus

Käesolev töö võtab vaatluse alla erakondade sisedemokraatia, kirjeldades sisedemokraatiat ja analüüsides selle olemust Eesti Reformierakonna ning erakond Isamaa ja Res Publica Liit kaudu. Analüüsi aluseks on erakonna erinevate tasandi liikmetega tehtud süvaintervjuud, mida täiendavad erakondade alusdokumendid (põhikirjad) ja teatud perioodil üldlistidesse edastatud e- kirjad.

Analüüsi eesmärgiks on hinnata, millal on erakonnad sisemiselt demokraatlikud, millistes protsessides sisemine demokraatia toimib ja kui palju on erakonna liikmetel võimalusi osaleda erakonna sisestes protsessides ja kaasa rääkida otsuste tegemisel ning seda tuginedes erakonna liikmete hinnangule sisedemokraatia ulatusest ning erakonna avatusest.

On teada, et demokraatia vajab adekvaatset poliitilist süsteemi, mis omakorda tingib vajaduse võimekate ning tugevate erakondade järele. Erakonnad, olles peamiseks toimijaks esindusdemokraatias, teostavad võimu läbi neile antud valijate toetuse ja usalduse, kuid sisemise legitiimsuse säilimiseks peaks otsuste tegemisse kaasatud olema ka erakonna liikmeskond. Kui otsuste langetamine on koondunud vaid väikse grupi kätte ning muule liikmeskonnale jääb näiline osalemine, tekib küsimus otsuste ning võimu teostamise legitiimsuse ja demokraatia määra kohta.

Antud uurimisteema on varasemalt vähe käsitletud, kuid aktuaalne ning kogu teemat katvate analüüsides puudumise tõttu pakub autorile huvi. On küll analüüsitud sisemist demokraatiat, kuid see, millisel seisukohal on valitsuskoalitsiooni erakondade erinevate tasandite liikmed sisedemokraatia olemasolust konkreetses erakonnas ja sellest, mis ulatuses ning tegevustes avaldub, on jäänud suurema tähelepanuta. 2011. aastal ning 2012. aasta alguses on Eestis erakonna sisedemokraatiast räägitud palju, kuna erinevad sisepinged ja vastasseisud (näiteks IRL'is või Keskerakonnas) on pälvinud meedia tähelepanu, kuid siiani puudub liikmete kaudu kirjeldatud sisedemokraatia avaldumise analüüs ja käsitlus.

Muuhulgas tekkis autoril huvi analüüsida Eesti erakondade sisedemokraatiat 2009. aastal kaitstud bakalaureusetöö kirjutamise käigus, milles uuriti naiste osalemis ja esindatust toonase Riigikogu erakondades. Nimelt nentisid mitmed intervjueeritavad, et otsuseid langetatakse väga tsentraliseeritult ja sisedemokraatia on madal. Seda, milline on Eesti erakondades sisedemokraatia, antud magistritöös uuritaksegi. Käesoleva uurimistöo raames analüüsitakse mahupiirangute tõttu vaid kaht Eesti parlamendis esindatud erakonda, valitsuskoalitsioonierakondi- Eesti Reformierakonda (RE) ning erakonda Isamaa ja Res Publica Liit (IRL).

Mõlemad erakonnad on olnud kahes viimases valitsuse koosseisus (RE veelgi pikemalt), omavad laiapõhjalist toetust ühiskonnas, on tugevalt esindatud Riigikogus ning arvuka liikmeskonnaga. Tähtis on analüüsida erakondi, kes juhivad riiki ning peaksid seisma demokraatlikke väärtuste ning põhimõtete toimimise eest nii riigis kui ka erakonna siseselt. Pikalt võimul olnud erakondades võib toimuda võimu konsolideerimine ja seeläbi sisemise demokraatia nõrgenemine. Kuna mõlemad erakonnad paiknevad poliitsektri paremal tiival, saab neid ka teatud määral võrrelda ning teha järeldusi parempoolse ideoloogiaga erakondade kohta.

Samas on erakondadel ka erinevusi. Reformierakond on püsinud valdavalt ühtse erakonnana, ent IRL on moodustunud kokku 4 erakonna ühinemisel, viimane ühinemisotsus sõlmiti juunis 2006 erakond Isamaaliit ja erakonna Res Publica ühinemisel. Samuti on Reformierakond suutnud hoida ühtset kuvandit, kui IRL satub avalikkuse huviorbiiti sisemiste debattide ja vastasseisudega.

Käesoleva magistritöö uurimisobjektiks on erakondade sisedemokraatia, selle avaldumine erakondades IRL ja Reformierakond, tuginedes liikmetele tõlgendustele ja põhikirjades sätestatule. Analüüsitakse sisedemokraatia olemasolu ja ulatust erinevates protsessides, erakonna avatust liikmetele ning eri positsioonidel olevate erakonna liikmete hinnangut. Eesmärgiks on anda hinnang sisedemokraatiale, selle olemasolule ning toimimisele kahes erakonnas, võrrelda neid protsesside ja tegevuste lõikes ning vaadelda tulemuste põhjal Eesti erakondade positsioneerimist sisedemokraatia kontekstis teoreetilise baasi taustal.

Uurimisprobleemiks on sisemine demokraatia ennekõike seetõttu, et kuigi see erakondades eeldatavasti mingil viisil toimib, on vähe teada, millisel määral, millistes protsessides ning kuidas tajuvad seda erakonna erinevate tasandite liikmed. Samas on üleüldiselt toimunud

muutused põhjustanud muutuseid erakonnasüsteemides ja teatud muutused on tõenäoliselt mõjutanud ka demokraatiat ning erakondade siseprotsesside avatust. Kui mitmetes riikides on parteisüsteemid liikunud kartelliparteide suunas, siis analüüsitakse käesoleva töö raames küll sisedemokraatia vastavust tüüpmodelile, kuid vastatakse ka küsimusele mujal toimunud muudatuste esinemisest Eesti erakondades. Kas Eesti puhul saab rääkida samuti kartelliparteidest, millised kartelliparteidele iseloomulikud jooned esinevad Eesti erakondade siseprotsessides ning kuidas saame Eesti erakondade siseprotsesside avatust kartelliparteide olemusele vastavalt analüüsida?

Peamised uurimisküsimused:

1. Millises ulatuses ja millistes protsessides erakonna sisedemokraatia esineb põhidokumentide ja erakonna liikmete teadmiste põhjal erakondades Eesti Reformierakond ning erakond Isamaa ja Res Publica Liit?
2. Kui piisavaks hindavad antud erakondade erinevate tasandite liikmed enda erakonna sisedemokraatiat? Kas esineb erinevusi erinevate tasandite liikmete arvamustes?
3. Millised on sisedemokraatia ulatuse ning avaldumise erinevused valitud erakondade vahel?
4. Kuidas paigutuvad Eesti Reformierakond ning Erakond Isamaa ja Res Publica Liit järeldemokraatliku, erakonnasüsteemide muutustest tingitud sisedemokraatia muutumise konteksti?

Töö teoreetilises osas tugineb autor ennekõike Susan Scarrow' (2005) ja Sef Ashiagbori (2008) käsitlusele sisedemokraatiast, mida on täiendatud Hazan & Rahat'i (2010) pakutud indikaatoritega sisedemokraatia ulatusest erakondades. Alan Ware'ile (1996) tuginedes võib öelda, et diskussioon erakondade sisemisest demokraatiast ja selle vajalikkusest ning olemusest on kestnud väga kaua. Seega ei saa öelda, et sisedemokraatia oleks hiljuti poliitikateadustesse tekkinud teema. Erinevad autorid on ühisel seisukohal, et oluline on määratleda parteidele tähtsad protsessid ning kesksed toimijad ja seeläbi luua analüüsiraamistik. Antud uurimistöös ka niimoodi toimitakse – loodud on erinevatele autoritele tuginedes kirjeldav alusraamistik, mille kaudu saab kirjeldada erinevate tasandite liikmete seisukohtadele tuginedes sisedemokraatiat erakondades.

Susan Scarrow (2005) ja tema käsitlust täiendanud Sef Ashiagbori (2008) raamistik on ulatuslik ja asjakohane andes kokku viis tegurit ja kolm keskset protsessi, mille alusel kirjeldada

sisedemokraatiat erakondades. Hazan ja Rahat (2010) on analüüsinud erakonna sisedemokraatiat, lähtudes kandidaatide valiku protsessist ning loonud selleks teguritele väärtused. Scarrow (2005) käsitus on selgepiirilisem, hõlmates analüüsimisel ka teisi protsesse ja tegevusi ning seeläbi võimaldab analüüsida laiemalt erakonna sisedemokraatiat, kui vaid kitsendatult sisemist demokraatiat kandidaatide valiku protsessi puhul. Kuna muutunud erakonna tüüpidega demokraatias on sisemist demokraatiat keeruline määratleda, sobib just see lähenemisviis hästi antud magistr töö raames sisedemokraatia analüüsimise raamistiku aluseks. Scarrow' (2005) käsitus sisedemokraatia hindamiseks, kasutas ka Helen Ojamaa 2010. aastal kaitstud magistr töö, mis analüüsis põhikirjade kaudu erakondade siseprotsesside demokraatlikkust. See võimaldab võrrelda mõningaid Ojamaa järeldusi käesoleva magistr töö empiirilise analüüsi tulemustega.

Struktuurilt on töö jagatud kaheks osaks- teooria ja empiiriline analüüs. Antakse ülevaade teoreetilisest raamistikust ning erakonna ja demokraatia käsitlustest. Lisaks käsitletakse sisedemokraatiat – protsesse, mida tuleks analüüsida ning tegureid, mille kaudu tuleks sisedemokraatiat analüüsida. Töö teine osa, empiiriline analüüs, keskendub erakondade IRL ja Reformierakond sisedemokraatiale, analüüsides sisedemokraatiat ja selle olemust, tuginedes erinevate taseme liikmetega tehtud intervjuude tulemustele, mida toetavad erakondade põhikirjad ja teised alusdokumendid ning e-kirjade sisuanalüüs. Lisaks järeldustele antakse soovitusi sisedemokraatia parendamiseks.

Uurimistö empiiria tugineb kokku 17, mõlema erakonna erinevate tasandite liikmetega tehtud poolstruktureeritud süvaintervjuudele. Lisaks on analüüsitud kaasamise raamistiku alusel perioodil mai-detsember 2010 erakonna üldpostiloenditesse edastatud infot.

Erakonna sisedemokraatiat on Eestis analüüsinud näiteks Helen Ojamaa (2010) magistr töö „Demokraatlikkus Eesti erakondade siseprotsessides. Võrdlev analüüs“. Ojamaa lõi Scarrow' (2005) käsitlusele tuginedes sisedemokraatia hindamise raamistiku, mida kasutas põhikirjade analüüsimisel ja selle tulemusi IRLi ja Reformierakonna kohta kasutatakse ka käesolevas uurimistö. Autor täiendab Ojamaa (2010) loodud raamistiku Ashiagbori (2008) ning Hazani ja Rahati (2010) käsitlusega sisedemokraatiast, mida kasutatakse käesoleva uurimistö raamistikuna. Lisaks on taustainfona olulised mitmed varasemalt tehtud uurimistööd nagu Olavi Otepalu (2008) magistr töö „Poliitilist edukust mõjutavad tegurid Riigikogu kandidaatide

selekteerimise protsessis“, kuna nimekirjade moodustamine on sisedemokraatia aspektist erakondadele üks tähtsamaid tegevusi. Samuti on oluline Liisa-Indra Kärdi (2008) bakalaureusetöö, mis võrdles liikmete diskursuse kaudu omavahel Reformierakonna ning Sotsiaaldemokraatlikku erakonna sisedemokraatiat ning Riho Kanguri (2009) analüüs juhatuse ning parlamendifraktsioonide omavaheliste suhete ning võimutasakaalu kohta. Analüüsi toetav uurimisraamistik tugineb varem mainitud Eestis tehtud töödele.

Varasemalt pole tavaliselt analüüsitud sisedemokraatiat liikmete hinnangutele tuginedes, vaid on keskendunud formaalsele raamistikule. Käesolev uurimistöö annab panuse erakondade sisedemokraatia sisukamalt, sügavuti mõistmisse, vastates erakonna liikmete seisukohtadele tuginedes, millal saab valitud erakondade sisemisi suhteid hinnata demokraatlikuks ning annab soovitusi selle laiendamiseks.

I Teooria

1. Demokraatia ja erakond

Demokraatia on valitsemisvorm, kus kõrgeima võimu kandjaks on võrdsete võimaluste ning õigustega rahvas ning valitsemine toimub üldisest huvist lähtuvalt. Kuigi demokraatia olemuse ning kontseptsiooni üle võib pikalt arutleda (Allern & Pedersen 2007), teevad esindusdemokraatia võimalikuks erakonnad (Bryce 1921: 119; Schattschneider 1942: 1; Scarrow 2002 via Allern & Pedersen 2007). Kindlasti on sellel mitmeid eelduseid, näiteks tähtsaks on liikmetele orienteeritus, erakonna sisesed valimised ning ka otsuste tegemine peab olema demokraatlikke põhimõtteid järgiv (Katz, Crotty 2006). Läänelikus poliitilises süsteemis on kesksel kohal esindusdemokraatia mudelitena konkurentsi (*competitive*), osaluse (*participatory*) ning deliberatiivne ehk arutlev (*deliberative*) demokraatia ja sellele vastavalt on erakondade funktsioonid, kuid ka (sisemine) demokraatia erinevad (Allern & Pedersen 2007).

Konkurentsimudel. Konkurents on demokraatiale iseloomulik. Konkureerivad erakonnad valimistel, mitmed kandidaadid või grupid erakonnades siseselt (Hazan & Rahat 2010). Erakonnad konkureerivad üksteisega, kuid konkurents toimub ka erakonna siseselt. Selleks, et osutada valituks, ei pea erakonnad valijate seisukohti kuulda võtma, vaid suutma enda poliitiliste eelistuste kaudu alternatiive pakkuda (Strom & Müller 1999). Samas tähendab see, et kui konkurents toimub erakonna sees, teatud gruppide vahel, jääb alternatiivide formuleerimine ühekülseks. Ka erakonna sisemist demokraatiat mõjutab see palju. Erakonnad on vajalikud valimiskonkurentsi, kuid sisemine demokraatia pole siinkohal tähtis. Tähelepanu ei pöörata liikmetele, kuna erakonna liikmeid nähakse sarnaselt valijatega, vaid hääle kasu saamise eesmärgil (Allern & Pedersen 2007). Sellele, et sisemine demokraatia ei pruugi olla üldse liidritele tähtis, kuna mõjuv tuleb olla valijatele, mitte liikmetele, viitab ka McKenzie (1982: 195). Teisalt on sisemine võitlus võimu pärast sisedemokraatiat kitsendav, kuna tähtsaks ei ole oma arvamuse avaldamine, vaid erakonna keskselt arvamuste kogumine (Poguntke 2004: 5). Lihtliikmetele on formaalselt antud otsustusõigusi juurde, kaasates liikmeid ka poliitika kujundamisesse või liidrite valimisele, kuid seda tehakse kesktasandi aktivistide arvelt, mis omakorda sageli kindlustab teatud grupile erakonna sisese võimu positsiooni (Allern & Pedersen 2007).

Osalusmudel. Kuigi erakondadel on peamiseks ülesandeks olla vahendajaks avaliku arvamuse ning poliitika kujundamise institutsioonide vahel, sõnastades alternatiive ning pakkudes võimalust osaleda poliitika areenil, siis on erakondadel raske edendada sisemist rohujuuretasandi või liikmekeskset osalust soosivat demokraatiat. Samas tõstab osalus erakonna haakuvust ja adekvaatsust ühiskonnas ja tõstab liikmete motivatsiooni, tugevdades erakonda. Liikmete arvu vähenemine ning suurenenud liidrite juhupositsioonide tugevus on Allern & Pederseni (2007) hinnangul vähendanud erakondade võimekust hääli võita ning ümber jagada. Erakonna tegevustesse panustamine ning ka osalemine on madal, kuna liikmeskond on vähenenud, otsustusvõimust distantseerunud ja/või tugevalt domineeriva riikliku juhtkonna all.

Deliberatiivne mudel. Arutelu viib paremate otsusteni ning motiveerib erakonna juhte ja liikmeid, muutes nii erakonna tugevamaks. Põhiline on luua deliberatiivsed protseduurid ja tegevused, kus arutleda saaksid nii liidrid kui liikmed. Erinevad kogunemised, olgu selleks siis üldkogud või muud koosolekud, toovad liikmeid kokku, et ühiselt arutleda erakonna programmi, valimisprogrammi või kandidaatide nimekirjade üle. Tähtis on, et otsused tekiksid arutlustest ning poleks liigselt kontrollitud. Ka liigne institutsionaliseeritus ja reglementeeritus on ohuks, kuna vähendavad struktuuride avatust.

On mitmeid teoreetikuid, kes leiavad, et suurenenud on avalikke organisatsioonide mõju ja bürokraatia mõjuvõim, seeläbi on kujunenud esindusbürokraatia. Sandra Groeneveld ja Steven Van de Walle (2010) on arvamusel, et esindusbürokraatia (*representative bureaucracy*), mille väljenduseks on võrdsed võimalused, võim ja mitmekesisus, on see, mis iseloomustab avalikke organisatsioone ja demokraatiat. Esindusbürokraatia lähenemisega haakuvad kartelliparteide ja järeldemokraatia käsitlused, millest täpsemalt edaspidi.

Avaliku võimu struktuuride kaudu saab luua poliitilist stabiilsust, harmooniat ja kontrolli. Võimukeskne käsitlus tahab, et esindusbürokraatia kontrolliks elanikkonda ja rivaale ning looks poliitilise süsteemi stabiilsust. Võrdsete võimaluste käsitlus näeb esindusbürokraatiat riigis demokraatia legitiimsuse tugevdajana. Mitmekesisuse valitsemise (*diversity management*) käsitlus peab esindusbürokraatiat võimaluseks parandada avalike teenuste pakkumist, efektiivsust ning kasulikkust. Nii nagu on erinevad lähenemisviisid esindusbürokraatiale, nähakse ka kodanike ja riigi rolli erinevalt. Kui võimu käsitluse kohaselt on riik stabiilsuse

loojaks ning territooriumi haldajaks, siis kodanikud on kui subjektid mõne poliitilise või demokraatliku õigusega. Võrdsete võimaluste kontseptsioonis on kodanikud poliitikas toimijad, kes kaasloovad demokraatlikku ühiskonda ning riik teenib elanikke ja ühiskonda. See-eest mitmekesisuse valitsemise käsitlus on teistsugune- kodanikud on avalikke teenuseid tarbivad kliendid, mitte toimijad demokraatias ja avalik sektor on teenuste osutajaks ning demokraatlikul riiklusel pole kohta.

1.1. Erakonna olemus

Mis on erakonnad ning milline on nende olemus? Katz (2002) viitab Schumpeteri (1950) arvamusel, et *„Partei on grupp inimesi, kes toimivad koos, edendamaks avalikku huvi osade põhimõtete kohta ning kaudu, milles kõik kokku on leppinud“*. Kirchheimer (1966) lisab omaltpoolt, et erakonna juhid üritavad koguda toetust, kust iganes nad saavad, eesmärgiga võita valimised. Poliitilised erakonnad on kõige olulisemateks institutsioonideks demokraatia protsessides. Erakonnad esindavad mõlemat- osalemist ning ka institutsioone. Erakonnad ühendavad juhte järgijatega ning lihtsustavad poliitilist valikut, raamistades neid „kodanikke“ oma huvides (Johnston 2005). On arvamusi, et parteid peaksid täitma kolme peamist rolli: 1) ühendama ja väljendama kodanike huvi; 2) struktureerima valimisvõitlust ning vormima poliitilist maastikku; 3) tagama sidusate poliitiliste gruppide kandideerimine otsustuskogusse (Janda 2005). Tuginedes Sartori (1987) definitsioonile: *„Erakond on ükskõik milline poliitiline grupp, mis osaleb valimistel ning on võimeline paika panema läbi valimiste kandidaadid avaliku organisatsiooni (valitsusse, parlamenti)“*.

Lisaks on poliitilistele erakondadele tähtis värvata ning rakendada uusi liikmeid ning toetajaid ja sageli tehakse seda erinevate haruühenduste (nt: noorteühendused) kaudu (Johnston 2005).

Kasutades Katzi (2002) käsitlust erakonna hierarhia osas, saame välja tuua: avaliku võimu esindajad (*public office*), keskkontor ning lihtliikmed. Lisaks kuuluvad sinna hulka erinevad erakonna sisesed organid, mis on paika pandud, olgu siis erakonna sisemiste reeglitega või tulenevalt välisest seadusandlusest (Müller 2002). Avaliku võimu esindajatel on reeglina suur roll ja mõju poliitikate kujundamisel ning nad omavad head informeeritust erakonnas toimuvast. Kindlasti on avaliku võimu esindajate puhul tegu tähtsaid positsioone omavate isikutega ja see tagab neile toetuse ka partei sees. Toetusringkondade omamine ja säilitamine on omakorda tähtsaks ning nende säilitamiseks, positsioonide hoidmiseks võivad erakonna siseselt tekkida ka

väiksemad grupid (Katz 2002). Avaliku võimu esindajaid võib pidada ka erakonna eliidiks. Erakonna keskkontori positsioon on järjest kasvav. See on organ, kelle hulka kuuluvad erakonna keskse juhtimissüsteemi töötajad ning regionaalsete ja haruühenduste palgalised juhid ja töötajad. Just keskkontor korraldab organisatsioonilist arendamist, korraldab võrgustiku toimimist ning kommunikatsioonikanalite kontroll ja haldamine on aluseks võimule (Katz 2002). Lisaks avaliku võimu esindajatele, saab välja tuua ka aktiviste, kes täidavad küll teatud funktsioone või on mõnel keskmiselt tähtsal positsioonil (näiteks kohaliku või haruühenduse juhatuses), aga ei kuulu eliidi hulka. Lihtliikmeid on erakonnas kõige rohkem ning just liikmeskond annab erakonnale legitiimsuse (Katz 2002).

1.2. Erakond demokraatias

Mitmed teoreetikud leiavad, et demokraatlikes riikides üle maailma on toimunud muutused ja seoses sellega muutunud ka parteide tüübid ja olemus (Katz & Mair 2009, Crouch 2004).

Ulatuslikud muutused, näiteks Kesk- ja Ida-Euroopa riikide demokratsiseerumine, NSVL-i lagunemine, kommunikatsioonikanalite laiaulatuslik levik, Euroopa Liidu areng ja laienemine, on põhjustanud muutusi ka erakondade olemuses ning tüpoloogias (Katz, Crotty 2006). Samad poliitikateadlased nendivad, et erakonnad on alati olnud muutumises, kuna võimu teostamiseks ning võimule pääsemiseks, on erakondadel olnud vajalik kohaneda ühiskonna muutumisega ning seeläbi vastata valijate ootustele (Katz, Crotty 2006).

Erakonna tüübid on muutunud. Kui varasemalt olid erakonnad olemuselt massiparteid, olles tugevalt ühiskonna peegelduseks ning mobiliseerides võimalikult suurt hulka toetajaskonda ja valijaid vastavalt huvigrupile, tingisid mitmed mõjutused kujunemise laiahaardepartei. Laiahaardepartei olemuses on leida kõikjalt toetust ning selged piirid valijaskonna ning parteide poliitiliste seisukohtade vahel hägustusid.

Katz & Mair (2009) on veendunud, et olukord, mil erakonnad on vähem ühiskonna osad, rohkem riigi osad ja seotud sellega, on viinud selleni, et erakonnad teevad üha enam koostööd omavahel, sest eesmärgid, väärtused, valijaskond jne on samad ning sarnanetakse üha enam üksteisega, samas jäävad valijad ning erakonna liikmed tagaplaanile. Sealt veel edasi on erakonnad muutunud üha selgemalt kartelliparteiks, mille puhul ei saa rääkida selgest maailmavaatest, valijaskonnast ning liikmete nägu olevast erakonnast. Vastupidi, jooned erakondade vahel on hägustunud ning pole selget erakondade vahelist eripära. Partei olemus ning tegevussuunad on kujundatud eelkõige tugeva keskkontori poolt ning tegevus on professionaalne ja tsentraliseeritud (Katz & Mair 2009). Kartelliparteisid saab kirjeldada erakondade sisese

kokkuhoidmise, koostöö ning ka konkurentsi kaudu. Katz ja Mair (2009) juhivad veel tähelepanu, et valimiskampaaniad on tugevalt rahastatud, professionaalselt korraldatud ja keskselt koordineeritud. Seotus riigiga on tugev ning täidetakse sarnaseid ülesandeid või isegi nähakse eesmärgina riigi ülesannete täitmist. Piirid liikmete ning toetajate vahel on hägustunud ja liikmete tähtsus vähenenud. Erakonnad on üha enam osa riigist ja seeläbi eraldumas ühiskonnast, mis uue olukorrana sunnib ja julgustab neid üha enam üksteisega koostööd tegema. Liikmeid värvatakse läbi kampaaniate, erakonnale pole tähtis kodanike esindamine, vaid võimu säilitamine (Katz & Mair 2009).

Kartelliparteide mudelit radikaliseerib ja arendab süsteemitasandile Colin Crouch (2004). Crouch on demokraatia ja erakondade suhtes veelgi kriitilisem, olles analüüsinud erakondi tänapäeva demokraatias, mida ta nimetab järeldemokraatiaks, on ta veendunud, et erakonnad ei saa toimida modernsele demokraatiale klassikalisel kujul ning on muutunud eliidi mõju all olevateks grupeeringuteks, kus liikmetel on näiline roll. Erakonda järeldemokraatias iseloomustab suur abstraktsus, tugev eliit ning teadlik suunatus valimisreklaamile, poliit tehnoloogiatele ja tehnokraatlikule juhtimisele. Liikmed on tähtsad vaid legitiimsuse jaoks, tegelike otsustajate ringi kuuluvad ka erakonna välised inimesed. Seeläbi on muutunud liikmete kaasamise vajadus ehk ka arusaam sisedemokraatiast.

Erakonnatüüp	Iseloomulikud jooned
Laiahaarde partei	Selged jooned parteide ja valijaskonna eelistuste vahel puuduvad; erakonna eesmärk saada võimalikult palju toetajaid ja seeläbi pääseda võimule
Kartellipartei	Tugev, professionaalne keskkontor; eesmärgiks võimu säilitamine; erakonnad teevad omavahel koostööd kui kartellid, sõlmides omavahelisi kokkuleppeid ning näiliselt olles konkurentsisis, erakonna siseste gruppide kokkumängud. Liikmeid ja valijaid nähakse ühtmoodi.
Erakond järeldemokraatias	Tugev eliit, sarnaneb kartelliparteiga, aga reaalselt hulka kuuluvad erakonnavälised isikud ning valimisreklaami, poliit tehnoloogiaid ja tehnokraatlikku juhtimist kasutatakse teadlikult

Joonis 1. Erakonna tüüpide võrdlus. Allikas: autor.

1.3. Erakonna organisatsiooni muutuste mõju demokraatiale

Nagu öeldud, on lisaks muutunud erakonna tüüpidele, toimunud muutused ka erakondade olemuses. Robert Harmel (2002) on leidnud, et erakonna organisatsiooni muutused on

põhjustatud kasvamisest- arengust, keskkonna muutumisega kohanemise vajadusest ning kolmandaks, keskkonnamuutuste ja sisetegurite kombinatsiooni tõttu.

Lisaks ühiskonna ja muu välismaailma muutustele, on muutused toimunud Duverger'ile (1972, 1954) tuginedes ka erakondade organisatsiooniline struktuuris (Allern, Pedersen 2007) ehk siis on muutunud ka erakonna organisatsioon. Siiski, kas erakonna organisatsiooni muutused on mõjutanud ka demokraatiat, varem välja toodud esindusdemokraatia mudeleid?

Muutuste tulemusel on raskenenud kodanike saamine valimistele (Allern, Pedersen 2007) ning sellest tulenevalt leitakse, et on jõutud parteide demokraatliku legitiimsuse nõrgenemiseni või selles kahtlemiseni (Allern, Pedersen 2007). Muutused on mõjutanud ka erakondade liikmeskonda- erakondades on valdavalt domineerivad liidrid, väiksemad grupid, avaliku võimu organisatsiooni esindajad ning liikmeskond on vähenenud või passiivne (Allern, Pedersen 2007). Samuti nenditakse, et kahanenud on liikmete osatähtsus, kasvanud erakonna juhtkonna ja liidrite domineerimine ning ka kesktasandi aktivistide mõju ja roll (Allern & Pedersen 2007). Erakond, kes peaks demokraatias sõnastama poliitika alternatiive, ei suuda oma ülesandeid täita ning see omakorda viib demokraatia muutusteni (Allern, Pedersen 2007). Vaadates tagasi erakonna olemusele, siis erakonnad on alati väliskeskkonna mõjul muutumises olnud. Kui erakonna organisatsioon muutub vaadeldud mõjurite tõttu, ei muutu koheselt erakondadele tuginev demokraatia (Allern & Pedersen 2007). Allerni ja Pederseni (2007) kohaselt loob demokraatia erakondade analüüsimiseks sobiva raamistiku, see tähendab seda, et demokraatiateooria kohaselt on võimalik erakondi ja nende toimimist analüüsida.

Üldiselt on erinevaid definitsioone ning ülesandeid erakondade kohta leidnud paljud teoreetikud. Riigiti võivad erakondadele seatud ülesanded ning ka olemus erineda, sest valitsusinstitutionidel on pädevus otsustada erakondade reguleeritust ning sätestada riikliku seadusandluse kaudu ka ülesandeid, piiranguid jne (Janda 2005). Parteipoliitika sisemise dünaamika mõistmiseks konkreetse erakonna kontekstis, on vaja vaadelda ka erinevad geograafilisi tasandeid ning nende seotust, omavahelist võistlust ning koostööd (riiklik, piirkondlik, kohalik tasand) (Katz 2002).

Poliitilisi erakondi on vaja demokraatliku valitsemise jaoks, kuid olemas peaks olema ka seadusandlik raamistik, mis toetab erakondade demokraatlikkust ning aitab kaasa tugevate, võistluslike poliitiliste erakondade tekkele ning arengule. Seega on nii erakonna siseste kui väliste formaalsete reeglite olemasolu vajalik.

“Demokraatia vajab tugevaid ning jätkusuutlikke poliitilisi parteisid, võimekusega esindada kodanikke ning edendada poliitikavalikuid, mis demonstreerivad nende võimekust valitseda avalikes huvides” (The National Democratic Institute for International Affairs 2005).

Seega, kui erakonnad, kes peaksid esindama kodanike huve, sõnastama poliitika valikuid põhjendatult, kaasates sellesse erakonna liikmeid, aga ei täida neid ülesandeid, tekib küsimus erakondade legitimeerituse kohta. Toomla (2011) nendib, et erakonnad peaksid olema seotud demokraatlikku poliitikaga, kuid ometi on erakonnad muutunud järjest enam tsentraliseerituks, kus võim koondub teatud liidrite või gruppide kätte, jättes liikmete arvamuse arvestamata. Hazan & Rahat (2010) on veendunud, et erakonnas olemas olev demokraatlikkus ehk sisemine demokraatia, suudab muuta erakonna valijatele ning liikmetele atraktiivsemaks. Mis on üleüldse sisedemokraatia ja kas Eesti puhul saame rääkida samadest suundumustest, mis teistes riikides, selgub töö edasistes järkudes.

1.2.1 Erakonna võtmeprotsessid

Organisatsioonilised tegevused

Erakondade jaoks on väga tähtsateks tegevusteks: liidrite valik, kandidaatide sõelumine ja valik (*candidate selection*) ning poliitika protsessi kujundamine (Scarrow 2005). Need kolm komponenti võimaldavad erakonna sisedemokraatia analüüsimist. Norris ja Lovenduski (1993) jagavad seda seisukohta, tõdedes, et erakonna protsesside demokraatia määra on võimalik analüüsida, kuid tulemused sõltuvad hindamismudelitest ning osutuvad tähelepanu, et sisedemokraatia olemasolu hindamine väljundite põhiselt, tulemusnäitajate kaudu, on ohtlik, sest ei pruugi adekvaatset hinnangut.

Erakondadele on kandidaatide värbamine ning valik väga oluline tegevus, kuna just erakondade profiil valimiste ajal (ning edasine käekäik) sõltub suuresti, millised kandidaadid on (valitud) ning milline on nende lojaalsus. Kandidaatide valimine on üks eelduseid valimistel osalemiseks (Hazan & Rahat 2010). Erakonnad, kes soovivad, et kandidaatide valiku protsessi oleks kaasatud

rohkem inimesi, kasutavad tavaliselt: kas 1) otseseid valimisi, kus valijateks on sobivad isikud või 2) kandidaadid valitakse või nimetatakse erakonna mingisuguse kindla kogu (näiteks volikogu) poolt. Ka selle niinimetatud kogu puhul on erinevusi: see võib olla ametlik esinduskogu või ekstra selleks protseduuriks valitud või moodustatud kogu (Scarrow 2005). Seega, tuleb vaadelda näiteks valimisnimekirjade moodustamist läbi struktuurilise raami (kes saab valida, kuidas toimub) ning läbi institutsionaalse ja seadusandliku raamistiku (näiteks, mis on seadusandlusega paika pandud). Hazan ja Rahat (2010) lähenevad kandidaatide sõelumise protsessile põhjalikumalt. Nimelt on see Hazan & Rahat (2010) arvates erakonna sisedemokraatia küsimus, kuna valdavalt riiklikud reeglid ei sätesta kandidaatide valikut või nimekirja moodustamist, vaid on sätestatud kas erakonna siseste reeglitega või on suuresti reguleerimata. Huvitav on ka see, kes ja mis viisil, on kaasatud valijate ringi ning kes millisel põhjusel välja jäetud. Duverger (1954: 354) defineerib kandidaatide valimise protsessi kui laiemale avalikkusele nähtamatut, erakonna sisest toimingut, millest osa saavad vaid erakonna siseringi kuulujad (Hazan & Rahat 2010). Kandidaatide valiku protsess on tähtis, sest sellest sõltub, kes saab võimule. Gallagher (1988a: 15) on seisukohal, kui erakonnas on kandidaatide sõelumine keskselt kontrollitud ehk tsentraliseeritud, on parlamenti saanud on erakonnale lojaalsed ja täidavad ka parlamendis erakonna juhiseid. Samas on tsentraliseeritud kandidaatide sõelumise protsess ohuks erakonna sidususele. Teistsugusel seisukohal on Katz ja Mair (1995), kes tuginedes kartellipartei mudelile leiavad, et erakonnad vajavad eliidile suurt autonoomiat, suutmaks tõhusalt osaleda parteide vahelises kartellis. Erakonna liidrid peaksid andma suurema otsustusõiguse lihtliikmetele, kes on liidritele lojaalsemad ning vähem aktiivsed, ja seeläbi kahaneb kesktaseme aktivistide mõju. Aktivistid on need, kes suudaksid vähendada liidrite autonoomiat ja on seetõttu neile ohuks (Hazan & Rahat 2010).

On mitmeid valikumeetodeid kandidaatide sõelumise protsessis (Hazan & Rahat 2010):

1. Lihtsustatud meetod (*simple method*)
2. Valiku meetod (*assorted method*)
3. Mitmeastmeline meetod (*multistage method*)
4. Kaalutud meetod (*weighted method*)

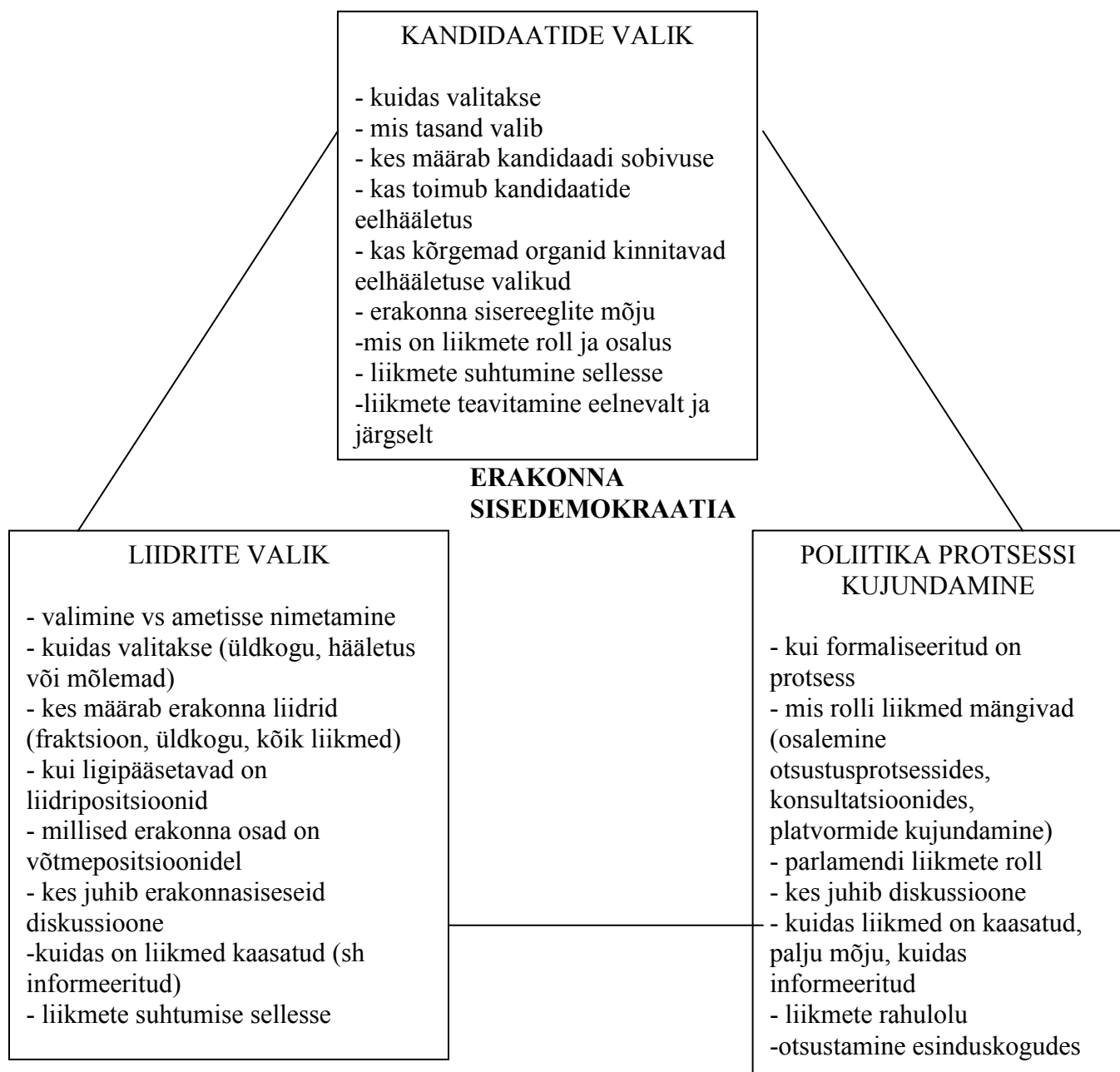
Lihtsustatud meetodi puhul, on valija (või erakonna liige) see, kes saab otsustada kandidaatide üle ehk siis, kes saab kandidaadiks. Valiku meetodi puhul on mitmed erakonna sisesed kandidaadid, kelle hulgast valitakse mitmed kandidaadid paralleelselt mitmete erinevate valijaskondade poolt ja seeläbi selgitatakse välja parteipoolsed kandidaadid. Mitmeastmelise meetodi puhul valib üks valijaskond kõikide erakonna siseste kandidaatide hulgast teatud

kandidaadid, kelle seast valib teine valijaskond välja erakonnapoolsed lõplikud kandidaadid. Kaalutud meetodi puhul hinnatakse sama kandidaati ja tema sobivust mitme valijaskonna poolt. Samuti on erinevad ka erakonna sisesed hääletamissüsteemid. Hazan ja Rahat (2010) tuginedes võib välja tuua:

1. Majoritaarne- kui kandidaat ei ole saanud enamust, siis läheb teise vooru 2 enim hääli saanud kandidaati ehk süsteem on kahe-valimisringkonnaline; teine variant on kasutada alternatiivset häält; kolmas võimalus on kasutada elimineeriva hääle süsteemi.
2. Pool-majoritaarne- nii mitu häält rohkem, kui erakonnal on reaalne võimalus saada kohti juurde.
3. Pool-proportsionaalne- igale valijale on vähem hääli kui valitavate kohtade arv.
4. Proportsionaalne- valijad saavad järjestada oma eelistused; teine variant nimekirja sisene konkureerimine.

Teine oluline valimine on juhi ja liidrite valimine ning siinkohal tuleb arvestada samamoodi, kuidas struktuuriliselt asi võiks toimida ning mis on seadustega paika pandud. Oluline on tähele panna, kes valib juhi (juhtkonna), kuidas on valimised korraldatud, kas toimub eelvalimine. Järgmiseks oluliseks tegevuseks erakonna jaoks on erakonna poliitika paika panemine.

Ükskõik, mis protseduuri kasutatakse, on erakonnal vaja otsustada, kes on sobilik osalema ning millised õigused liikmetele antakse. Kuigi otsuste langetamine on tähtis, on oluline olla ka otsuste väljatöötamise juures. Toomla (1999) on viidates Scarrow'le (2005) nentunud, et erakonna liikmete võimalused on näha kõige paremini kahe dimensiooni kaudu: liikmete kohustused ja liikmete õigused-võimalused ning liikmete kaudu on võimalik sisedemokraatia määra ja toimimist kirjeldada.

Joonis 2. Erakonna sisedemokraatia raamistik. Ojamaa (2010), autori täiendused.

Seadusandlik raamistik

Seadusandlus võib laiendada sisedemokraatia ulatust ja võib seda ka kitsendada. Selleks, et kodanikel säiliks ülevaade ja teadlikkus erakondadest ning parteidel ka legitiimsus, on vaja seadusandluses erakondadele reeglid sätestada. Teisalt pole liiga jäigad või erakondi rangelt

määratlevad ning siseelu korraldavad reeglid ka head. Näiteks, kui on sätestatud konkreetsed ning spetsiifilised reeglid, kuidas erakonnad peaksid olema organiseeritud, kampaaniaid korraldama ja toimima, muudab see erakonnad ettevaatlikuks, passiivseks ning heidutab neid üldse osalemast (Janda 2005).

„Edukad on erakonnad, kes suudavad erakonna poliitika loomisel edukalt toime tulla riigi seadusandlusega, eriti riikides, kus poliitika traditsioonid ei ole väga tugevad“ (Janda 2005). Müller (2002) on veendunud, et erakonnad, kas suudavad võita kehtivate reeglite kaudu või nad muudavad neid. Erinevate riikide seadusandluses on erakondi reguleeritud erinevalt. Tähtis on määratleda, keda loetakse erakonna liikmeks ning millised on tema õigused ja kohustused, kuid see, kas liikmelisuse küsimus on sätestatud riiklikus või erakonna siseses seadusandluses, sõltub riigist. Janda (2005) rõhutab vajadust riiklikult sätestada erakondadele kohustuslik reeglistik ning jätta siseprotsessid erakonna reguleerida. Erakondade siseelu reguleeriv riiklik seadusandlus võib küll mõjutada sisemist demokraatiat positiivselt, viies võimu liidritelt liikmete keskses, kuid võib ka vähendada erakondade võimekust konkureerida erakondade vahelises võitluses ja valimistel. Erakonna sisereeglid on siiski loodud eesmärgiga võtta võim, saada hääli valijatelt ning osaleda riigi juhtimises, kuid õiglastest reeglitest ollakse sageli kaugel (Johnston 2005). Eestis reguleerivad erakondade tegevust peamiselt Erakonnaseadus ning Mittetulundusühingute seadus.

Institutsionaalne raamistik

Institutsionaalne raamistik tähendab ennekõike erakonna siseid reegleid, kuid ka teatud riiklike reegleid, mis võivad kaasa aidata erakonna eesmärkide saavutamisele (Müller 2002). Ei tohi ära unustada, et olgugi partei keskne toimija demokraatias, on tegemist ikkagi organisatsiooniga, millel on oma sisemine korraldus ning poliitika (Katz 2002). Institutsionaalne raamistik kirjeldabki ennekõike erinevate erakonna siseste institutsioonide tegevust, tegevusulatust ning seeläbi saab kirjeldada ka protsesside formaliseeritust ja reguleeritust. Piisav institutsionaalsus loob erakonnas formaalsema keskkonna, kus toimijatel on teada erakonna sisemine korraldus ja seeläbi on vähendatud sotsiaalseid ja mitteformaalseid kriteeriume.

Kommunikatiivne keskkond

Järk-järgult on kommunikatsiooni osatähtsus poliitilistes parteides kasvanud. Tugev erakonna põhine kommunikatsioon tagab eluliselt tähtsa kanali jõudmise avalikkusesse, pakub kodanikele poliitilisi valikuid ning ühendab liidreid/juhte ning valitud positsioonidel olijaid tavapärase tegevuse üleselt (Norris 2005). Otseste ning uute kommunikatsioonikanalite rakendamine ja kasutamine aitab jõuda kiiresti ning sobivas formaadis (soovitud infoga) vajaliku sihtgrupini, olgu selleks erakonna liikmed, toetajad või muu avalikkus (Norris 2005). Muuhulgas on uute kommunikatsioonikanalite ja multimeedialahenduste kaudu erakondadel lihtsam oma sõnumeid vahendada ja kommunikeerida, sest üheltpoolt informeeritakse ja teisalt saadakse teada valijate meelsust teatud küsimustes (Allern & Pedersen 2007). Kuigi erakonna kommunikatsioonikeskkond sõltub mitmetest erinevatest teguritest ning erakonnal peab olema hästi ühiskonna konteksti sobiv ning läbimõeldud, hetkega sobiv kommunikatsioon. Valimiseelne ning –aegne kommunikatsioon peab olema teistsugune ning toetama teisi tegevussuundi (ja tegevusi üldiselt), tagamaks edukus valimistel. Pippa Norris (2005) jagab erakonna sõnumilevitamise kanalid kaheks: otsene ning kaudne. Otseseks, mõjuvusest efektiivsemaks kommunikatsioonikanaliks, mille kaudu tahetakse mobiliseerida erakonna aktiviste ja toetajaid, võib lugeda kõiki, mis on erakonna organisatsioonilise kontrolli all.

Erakonnad kommunikeerivad eesmärgiga informeerida, veenda ja kujundada avalikku arvamust, sest selle kaudu on võimalik saada avaliku arvamuse tagasisidet ning arvamust nende poliitikate, juhtimise, tegevuse, põhimõtete, juhtide ja palju muu kohta, mis võivad aidata mõjutada kodanikke valimistel, saamaks toetust erakonnale ning poliitikatele. Oluline on Eesti konteksti vaadeldes analüüsida seda, milliseid kanaleid kasutatakse erakonnasiseses kommunikatsioonis ning milline on liikmetele edastatava info sõnum.

2.1. Sisedemokraatia

Scarrow (2005): „*Partei sisedemokraatia (intra-party democracy) on väga lai termin, mis kirjeldab liikmete kaasatust partei sisestesse arutlustesse ning otsuste tegemisse erinevate ulatuslike meetodite kaudu*”.

Allern ja Pedersen (2007) suhtuvad kriitiliselt sisemise demokraatia olemasolusse, öeldes, et näiteks liikmed võivad olla lojaalsed valijad ning võivad aidata valimiste vahelisel ajal, kuid poliitiline osalus on puhtalt instrumentaalne ja ei oma mingit väärtust. Partei eliit võib vajada sisedemokraatiat, kindlustamaks piisavat toetust ja hääli valimisvõitluses. Sisemise demokraatia olemasolu võib küll tuua juude valijaid ning uusi liikmeid, kuid see võib erakonda mõjutada ka reaalselt mitte-lojaalsete liikmete tulekuga, kes ei pruugi alluda parteis paika pandud jõupositsioonidele, mille tulemusena võivad erakonna liidrid tunnetada konkurentsi teket ja mõjuvõimu vähenemist ja seeläbi vähendavad ka sisedemokraatia olemasolu võimalikkust ja määra (Hazan & Rahat 2010).

Klassikaline mudel erakonna sisedemokraatiast viitab organisatsioonilisele mudelile, kus liidrid ja esindajad on vastutavad ja aruandvad liikmetele kesktasandi aktivistide kaudu (Allern, Pedersen 2007). Samas Scarrow (2005) peab erakonna sisedemokraatia olemasolu võimalikuks, kuid juhib tähelepanu, et hindamaks sisedemokraatiat adekvaatselt, tuleb keskenduda võtmeteguritele, mille kaudu saaks seda hinnata.

Üheks olulisemaks teguriks on teadmine, kuidas langetatakse olulisemad otsused erakonnas ning kuidas parteid kujundavad valijatele esitletavat seisukohad (Scarrow 2005). Erakonna sisedemokraatia avaldub erakonna sisestes protseduurides, mis tagavad, kuid ei maksimeeri, osalemist erakonna otsuste langetamisel avalikes poliitikates ning erakonna praktikates (Janda 2005). Katz ja Mair (1993, 2002) juhivad tähelepanu sellele, et parim võimalus mõistmaks erakondade erinevust ning olemust on võrrelda neid teatud kriteeriumite alusel. Robert Dahl (2000) toob demokraatia hindamisel välja kriteeriumid, mida kohandades saaks kasutada ka erakonna sisemiste protsesside demokraatlikkuse hindamisel: 1) efektiivne osalemine, 2) võrdsus valimistel, 3) teadlik arusaamine, informeeritus 4) agenda üle kontroll, 5) otsustamisõigus (olla kaasatud otsustamisesse). Ehk kõikidel erakonna liikmetel on võimalik osaleda erakonna suuna ja tegevuse üle otsustamises ning võimalik selles ka kaasa rääkida; kõikidel erakonna liikmetel on hääletamisel võrdne kaal ning õigus hääletada; partei liikmetele on teada otsuste langetamiseks vajalik informatsioon ja nad on teadlikud selle mõjust- tulemustest; liikmetel on õigus suunata erakonna poliitilist päevakorda ning agendasid ning kõikidel liikmetel on võimalus olla kaasatud ja neid kaasatakse. Samas rõhutab Ware (1996), et liigne sisedemokraatia ei pruugi olla hea või võimalik, kuna erakonna siseselt, erinevate osade vahel, peab valitsema tasakaal ning sageli on tasakaal võimalik saavutada mingite jõudude tasakaalustamise kaudu praktiliste ning strateegiliste piirangute kehtestamise toel.

Seega, kui käesoleva uurimistöö eesmärgiks on ka võrrelda erakondade sisedemokraatiat, võetakse teatud kriteeriumid ning iseloomulikud jooned käsitlusse, mis annavad aluse võrdlemaks IRLi ja RE sisedemokraatiat (ning selle ulatust).

2.1.1 Võtmetegurid sisedemokraatia hindamisel

Scarrow (2005) peab eelkõige olulisemateks kaasatust (*inclusiveness*), tsentraliseeritus (*centralization*) ning institutsionaliseeritust (*institutionalization*). Ashiagbor (2008) täiendas Scarrow käsitlust otsese (*direct*) ja kaudse (*indirect*) osalemise (*participation*) teguriga. Hazan & Rahat (2010) on veendunud, et erakonna sisedemokraatia analüüsi tuleb teostada läbi kandidaatide sõelumise protsessi. Igal juhul tuleb vaadelda kõiki sisedemokraatia hindamise kriteeriume liikmekesksetl.

Kaasatus (*Inclusiveness*)

Kaasatust saab hinnata otsustajate ringi suuruse kaudu ehk kes on kaasatud otsustusprotsessidesse. Osas erakondades on koondunud võtmeotsuste langetamine ühe konkreetse juhi või väikse grupi kätte. Teised on parteid, kus kõikidel organisatsiooni liikmetel või isegi toetajatel on võimalus otsustada ning kaasa rääkida olulistes otsustusprotsessides. (Scarrow 2005). Ideaalis peaks just kaasatus olema see, millega on võimalik erakondade otsustusprotsesse muuta demokraatlikumaks ning erakonda sisemiselt demokraatlikumaks. Kui erakonna liikmeid rohkem kaasata erakonna tegemistesse, siis on liikmed lojaalsemad, aktiivsemad ning suudavad tuua erakonda rohkem uusi liikmeid. Kuigi otsustamise kaasamine on keeruline ja omab erinevaid vorme, kasutakse käesoleva uurimistöö raames kaasamise raamistikku, mis annab võimaluse kirjeldada kommunikatsioonikanalite kaudu kaasamist. Raamistiku lähekoht on S. R. Arnsteini (1969) loodud mudel, mis kirjeldab kodanike osaluse kaheksat astet. Astmeteks on manipuleerimine, harimine, informeerimine, konsulteerimine, kaasamine, partnerlus, delegeeritud võim ja koos otsustamine ning need on tinglikult 3 gruppi jaotatud: mitte-osalemine; tokenism ehk rituaalne kaasamine; kodanikuvõim (Jakobson et al. 2011). Raamistikku on muudetud sobivaks erakonna ja liikme suhet iseloomustama.

Kohandamise eesmärk, selgitada, mis tüüpi teavet erakonna liikmele saadetakse. Kui tegemist on lihtsalt ühepoolse teabega, mis on teadmiseks võtmiseks ega paku võimalust esitada arvamust

või kaasa rääkida (näiteks RE meediamonitoring), nimetatakse seda informeerimiseks. Kui oodatakse ka liikme arvamust, nimetatakse seda konsulteerimiseks. Piiratud kaasamisena mõeldakse kõikvõimalikke füüsilist osalust kaasatoovaid kutseid, arutelukoosolekust suvepäevadeni. Seejuures tuleb arvestada, et tegu ainult üldlistidega, erakondadel on ka mitmeid erinevate kategooriate alusel grupeeritud liste.

Erakond	INFORMEERIMINE	liige
Erakond	KONSULTEERIMINE	liige
Erakond	PIIRATUD KAASAMINE	liige

Joonis 3. Kaasamise raamistik erakonnas. Allikas: autor.

Tsentraliseeritus (*Centralization*)

Kirjeldab eelkõige seda, kui keskselt, millisel tasandil tehakse otsuseid. Kelle poolt millised otsused langetatakse ning kui palju on tegevus korraldatud keskselt. Näitab, mis ulatuses ja mis otsused millises erakonna organis langetakse. Siinkohal saab taakord tuua erinevaid näiteid. On erakondi, kes on tugevalt tsentraliseeritud ning nendes koguneb täitevorgan (juhatus, volikogu) tihti ning nende pädevuses on langetada otsuseid kogu erakonna piires (ning need on ka kogu erakonnale aktsepteerimiseks). Samas eriti detsentraliseeritud parteides koguneb üleriigiline, erakonna keskne organ tunduvalt harvemini ning keskendutakse eelkõige kommunikatsioonile ning koordineerimisele, selle asemel, et olla igas protsessis otsustajaks. Veel üheks variandiks on toimimine, mil otsuste langetamine on riiklikus plaanis detsentraliseeritud (jagatud kohalikele piirkondadele), kuid nendes toimub otsustamine kohaliku eliidi tasandil (üldplaanis on detsentraliseeritud, kuid piirkondlikult tugevalt tsentraliseeritud) (Scarrow 2005).

Scarrow (2005) peab oluliseks rõhutada, et kuigi esmasel vaatlusel paistavad teatud erakonnad olevat tugevasti tsentraliseeritud ja kinnised ning teised tugevalt detsentraliseeritud ja avatud, ei pruugi see olla sageli õige. Kuigi näiteks organisatsioon võib olla detsentraliseeritud (ja delegeerinud oluliste otsuste langetamise allüksustele), ei tarvitse see kohapeal toimuda

kaasavalt ja detsentraliseeritult, vaid tugeva eliidi kontrolli all. Detsentralisatsioon ning demokraatia (demokratiseerimine) ei pruugi olla üksteisega kaasnevad. Näiteks võib üleriigiline erakonna juht propageerida erakonnas sisedemokraatiat eesmärgil vähendada kohaliku tasandi juhtide võimu ning selle kaudu kindlustada enda positsiooni (Scarrow 2005). Samas Mercurio & Medema (1997) on seisukohal, et võimu teostamiseks erakonna juhtkond siiski vajab mõningast võimu tsentraliseeritust. Seega tuleb leida tasakaal sisedemokraatia jaoks olulise kaasamise ning tsentraliseerituse vahel.

Institutsionaliseeritus (*Institutionalization*)

Siinkohal vaadeldakse, kui formaliseeritud on otsustusprotsessid erakonnas. Kaks võtmetunnust näitavad erakonna institutsionaliseerituse taset- kas sisemised otsuste tegemise protseduurid on formaliseeritud ja kas erakonna sisemine struktuur on formaliseeritud (Scarrow 2005).

”Madal institutsionaliseeritus tundub olevat iseloomulik uuematele erakondadele, peamiselt seetõttu, et kulub aega arendamiseks formaalseid struktuure ning arendamiseks ulatuslikku organisatsioonilist võrgustikku” (Scarrow 2005). Samas ei ole see reegel suuresti tõestatud, sest on ka mitmeid pikaajalisi parteisid, kes ei ole kõrgelt institutsionaliseeritud. Erakonnad kõrge sisedemokraatia määraga on tavaliselt kõrgelt institutsionaliseeritud, kuna nad vajavad reegleid, mis defineerivad selle, kes on sobiv osalema ning mis kindlustab võidu sisemistel valimistel. Oluline on tähelepanu pöörata sellele, et kõrge institutsionaliseeritus ei võrdu kõrge sisedemokraatiaga ning kõrgelt institutsionaliseeritud struktuurid ei ole ilmtingimata sisemiselt demokraatlikud. Scarrow (2005) sõnul võib olla raskem reformida institutsionaliseeritud erakondi, mis ei ole sisemiselt demokraatlikud, sest neil on tugevalt paika pandud sisemine reeglistik ja sageli ka hierarhia. Üldiselt peetakse poliitiliste erakondade tugevalt institutsionaliseeritust positiivseks, kuna see on hea riigi poliitilisele stabiilsusele. Scarrow (2005) peab oluliseks ka ajalise dimensiooni. Nimelt võivad traditsioonid olla sama tähtsad ja mõjusad kui kirjutatud reeglid, kuid see eeldab mitmekordsete valimiste toimumist (ajalises plaanis), loomaks lojaalsete ning organiseeritud toetajate baasi. *„Niisiis, kõrgem institutsionaliseeritus ei ole miski, mida saaks koheselt rakendada, niisamuti ei ole see ilmtingimata midagi, mida kõik erakonna juhid tahaksid edendada. Need, kes ihaldavad ehitada kestvaid erakonna struktuure ning lojaalsust, võivad toetada meetmeid, formaliseerimaks reegleid, mis võivad aidata muuta isiklikku lojaalsust erakonna lojaalsuseks, selle kaudu tugevdada erakonna institutsionaliseeritust, kuid nõrgalt institutsionaliseeritud erakondades,*

paljud liidrid- eriti need, kellel on tugevad järgijad, võivad näha institutsionaliseeritust kui ohtu nende enda võimule“ (Scarrow 2005).

Terminid kaasatus, tsentraliseeritus ja institutsionaliseeritus aitavad kirjeldada erakondade organisatsioonilisi erinevusi, kuid Scarrow' (2005) lähenemine toonitab, et need on iseloomustavad sõnad, hindamaks ulatust, määrasid.

Otsene/ kaudne osalemine (*direct/ indirect participation*)

On oluline eristada, mis moodi erakonna liikmetel on võimalik erakonna jaoks oluliste otsuste tegemisel osaleda. Eelkõige on siinkohal määravaks, kas liikmed saavad osaleda otseselt (näiteks juhi valimisel) või on otsustamine delegeeritud hoopis teistele organitele ning liikmetele jääb kaudne osalemise võimalus. Tähelepanu tasub pöörata ka sellele, kes antud otsuse on teinud ning kui palju reaalselt kõikidel erakonna liikmetel on võimalus osaleda (Ashiagbor 2008). Tähtis on liikme võimalus osaleda, mitte olla vaid kaasatud. Nagu viitavad ka Hazan & Rahat (2010) on demokraatia jaoks osalemine üks võtmedimensioone ning mida suurem on kaasatus, maksimaalne kaasatus on ideaaliks, seda tugevam on demokraatia. Küll nendivad ka Hazan & Rahat (2010), et üks asi on universaalne üldine kaasatus, kuid teiseks teemaks on kaasatus erakonna sisemistesse protseduuridesse.

2.2. Erakonna sisedemokraatia erakonna võtmeprotsessides

Ashiagbor (2008) täiendas Scarrow käsitlust otsese ja kaudse osalemisega, kuid võtmeprotsessid, mille kaudu tuleks sisedemokraatiat analüüsida, jättis samaks. On antud põgus ülevaade nii erakonna tähtsamatest protsessidest kui sisedemokraatia analüüsi võimaldavatest teguritest, kuid milline on seos?

Sisedemokraatia tegurid	Erakonna võtmeprotsessid
Kaasatus	Kandidaatide valik, nimekirja moodustamine
Tsentraliseeritus	Liidrite valik
Institutsionaliseeritus	Erakonna poliitika kujundamine
+otsene/kaudne osalemine	

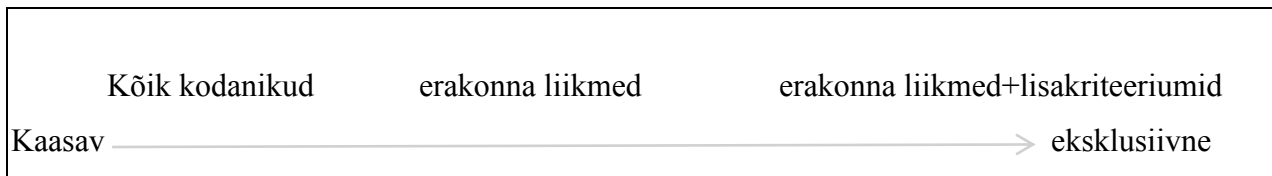
Joonis 4. Sisedemokraatia hindamine: tegurid ja võtmeprotsessid. Allikas Scarrow (2005), Ashiagbor (2008), autori kohandatud.

Hazan & Rahat (2010) peavad kõige tähtsamaks sisedemokraatia analüüsimisel kandidaatide erakonnasisese väljavalimise ehk sõelumise (selekteerimise) protsessi, see tähendab nimekirjade moodustamist. Selle puhul peavad nad tähtsaks kandidaadiks saamist, sõelujaskonda, tsentraliseeritust ning hääletamist vs määramist.

	sõelujaskond	osalemine, kaasatus
Kandidaatide		
sõelumise	kandidaat	esindatus
protsess	tsentraliseeritus	konkurents
	hääletamine vs määramine	vastustamine

Joonis 5. Sisedemokraatia hindamine kandidaatide sõelumise protsessi kaudu. Allikas: Hazan & Rahat (2010).

Kandidaatide sõelumise protsessis on esmasteks küsimusteks: kes saavad sõeluda? Kas kandidaat saab ennast ise üles seada või kes saavad esitada? Kas on mingeid reegleid kandidaadi esitamisele? Kui formaalsed on need reeglid? Suurem kaasatus võib anda erakonnale suurema tuntuse ning tuua lisahääli, kuna kõik kandideerijad aitavad häälte maksimeerimisele kaasa oma toetajatehäältega. Teisalt, pigem kinnine erakond omab suuremat kontrolli ning saab olla kindlam sõelutuks osutunute lojaalsusele ja käitumismustrile.

Joonis 6. Kandidaadiks saamise tingimused. Allikas: Hazan & Rahat (2010, 2001).

Kandidatuurile lisakriteeriumide seadmine on küllaltki levinud. Tavapärased on vanusepiirangud (nii vanuse ülem- kui alamäär), minimaalne erakonna liikmeks olemise periood. Veel võib Hazanile & Rahatile (2010) tuginedes välja tuua teatud lisakriteeriumid- näiteks nõutakse rahalist deposti, liikmemaksu tasumist, erakonna teiste liikmete poolseid soovitusi või erakonna teatud harude, institutsioonide poolset esitamist. Teine oluline tegur kandidaatide sõelumise protsessis on sõelujaskond (*selectorate*) ehk kes valib kandidaadid välja. Duverger (1954: 353) nendib, et esindajad saavad valitaks osutumisel kahe-kordse mandaadi- nii valijatelt kui ka erakonnalt.

On mitmeid võimalusi sõelumiseks (Hazan & Rahat 2010):

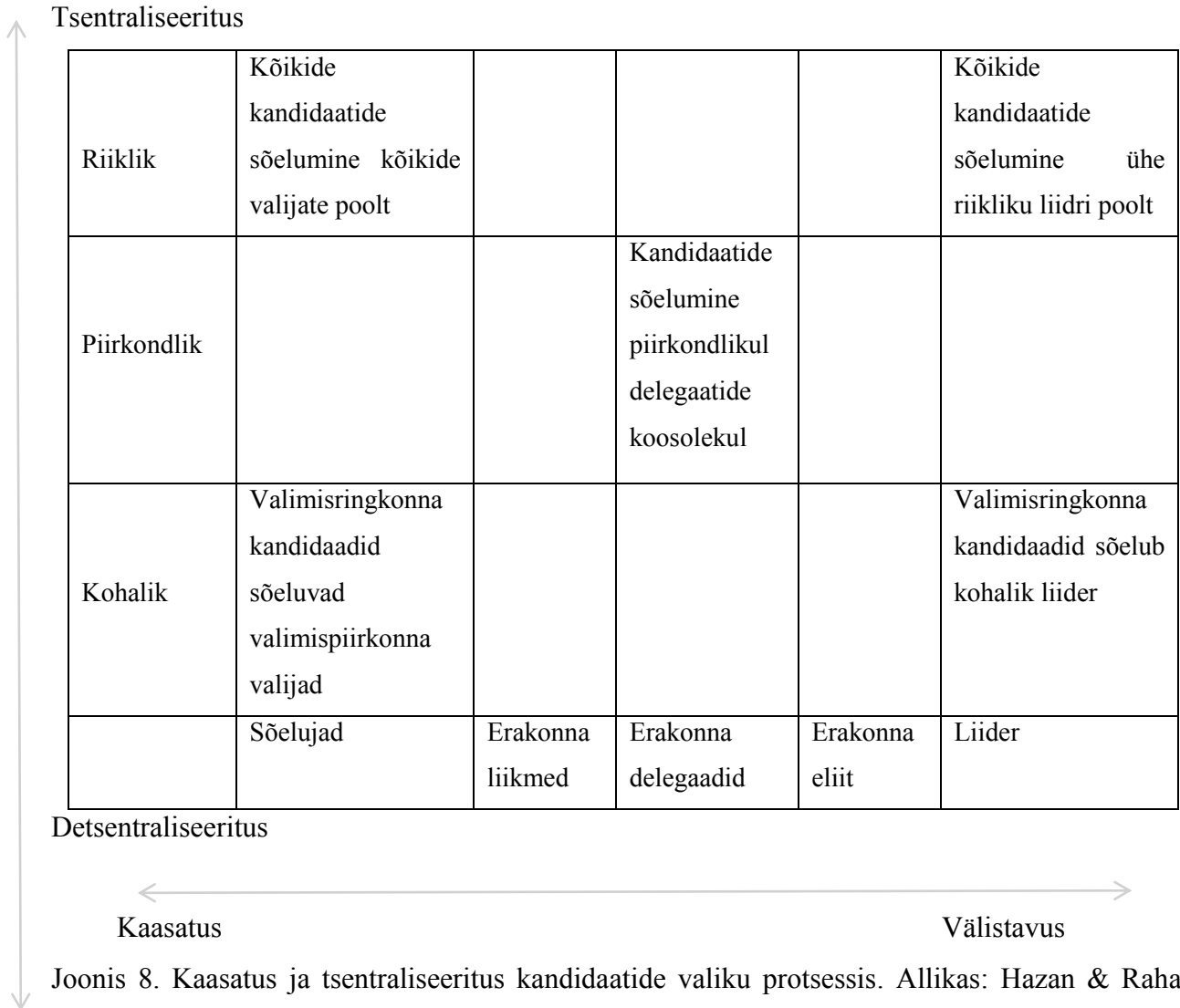
1. Väga kaasav- valija, st sõelumisel võivad osaleda kõik valijad, mitte ainult erakonna liikmed
2. Tugevalt kaasav- erakonna liikmed, tähendab seda, et iga erakonna liige saab sõeludaalida
3. Mõõdukalt/keskmiselt kaasav- erakonna delegaadid, mis tähendab, et sõeluvad liikmete poolt valitud delegaadid (kas inividid või siis teatud institutsioonid)
4. Tugevalt välistav - partei eliit, mis tähendab, et sõeluvad mitte-otseselt valitud organid, väiksed erakonna üksused või vähem formaalsed grupid
5. Väga välistav- liider, mis tähendab, et sõelumise või nimetamise teeb juht ise.

Joonis 7. Sõelujaskond. Allikas: Hazan & Rahat (2010).

Ülaltoodud joonis kirjeldab lihtsustatult kandidaatide sõelujat. Nagu erakonna võtmeprotsesse kirjeldavas lõigus välja toodi, on kandidaatide sõelumisel mitmeid meetodeid ning tähtis on analüüsida, kui sõelujaskondi on mitu, siis kes teeb eelneva valiku ning kellele jääb lõplik kinnitamisõigus. Hazan & Rahati (2010) kohaselt tuleb analüüsida ka sõelujaskonnale esitatud kriteeriume. Näiteks: mis tingimused on esitatud sõelujale, milliste tunnuste alusel saab sõelujaskonnaks olla erakonna liige, kui palju on mõjuvõimu valitud delegaatidel jne. Sõelujaskonna kaasav-välistav telje kirjeldamisel on mitmeid alatasandeid. Mitmed politoloogid on seisukohal, et tsentraliseeritus on tähtsaim kandidaatide sõelumise protsessi analüüsimisel (Hazan & Rahat 2010; Ranney 1981; Gallagher 1988a). Üldjoontes võib öelda, et mida rohkem tsentraliseeritud on kandidaatide sõelumise protsess, seda väiksem on erakonna liikme roll. Tsentraliseerituse puhul saab tuua välja kaks vormi- sotsiaalne ja territoriaalne tsentraliseeritus (Hazan & Rahat 2010). Mitmed poliitikateadlased on vastandlikel arvamustel, kas kandidaatide sõelumise protsess on viimastel aastatel muutunud tsentraliseeritumaks või mitte. Samuti pole ühest selgust, et väiksem tsentraliseeritus muudaks koheselt protsessi demokraatlikumaks (Hazan & Rahat 2010). Erinevad teoreetikud on välja toonud erinevaid erakonna institutsioone ja/või tegutsemiskategooriaid, kellele antud võim ja otsustusõigus kirjeldaksid tsentraliseeritust ja kaasatust kandidaatide sõelumise protsessis. Näiteks Ranney (1981) tugines tsentraliseeritusele, kaasatusele ning otsesele/kaudsele osalemisele; Narud, Pedersen ja Valen (2002a: 13) tõid välja

tsentraliseerituse ja kaasatuse ning selle vahelise seose; Gallagher (1998c: 236) kinnitas kaasatuse ja tsentraliseerituse aspektide tähtsust (Hazan & Rahat 2010), mistõttu ongi adekvaatne hinnata kandidaatide sõelumise protsessi kombineeritult tsentraliseerituse ja kaasatuse raamistikus läbi territoriaalse ja sotsiaalse tsentraliseerituse.

Joonis 8. Kaasatus ja tsentraliseeritus kandidaatide valiku protsessis. Allikas: Hazan & Rahat (2010).

Scarrow, Webb ja Farrell (2000) juhtisid tähelepanu, et erakonna liikmed saavad küll teha valikuid, kuid riiklikul juhtkonnal ehk siis eliidil, säilib õigus kohaliku tasandi liikmete otsuseid muuta või vetostada, see ilmestab hästi demokrateerimise-tsentraliseerimise piiri (Hazan & Rahat 2010). Liikmetele antakse õigus, kohaliku eliidi (kesktasandi aktivistide) arvelt, kuid üleriigilistel liidritel säilib vetostamise õigus, mis viitab tsentraliseeritusele. Kindlasti on

kandidaatide sõelumise protsess ja selle sisemine demokraatlikus sõltuv ka riigi valimissüsteemist (Hazan & Rahat 2010), kuid sellele käesoleva töö raames pikemalt ei peatuta. Lisaks on Hazan ja Rahati (2010) käsitluse järgi oluline pöörata tähelepanu ka kohtadele määramise ning hääletamise süsteemidele, millele ühiselt pole poliitikateadlased liialt tähelepanu pööranud. Nagu Hazan ja Rahat (2010) välja toovad, siis erakonnad kasutavad kandidaatide sõelumisel määramist, hääletamist või kombineeritult neid kahte. Võib öelda, et kui liider on sõelujaks, siis on tegemist määramisega, kuid kui sõelujaid on rohkem, saab sõltuvalt kaasatusest ja meetoditest näha, kas hääletamist või kombineeritud süsteemi. Ühe inimese poolt määramise süsteem on nüüdisajal küllaltki vähe levinud- iseloomulik võib see olla vaid erakondadele, kus domineerival liidril on tugev traditsiooniline või karismaatiline võim. Levinum on see, et hääletamise asemel jõutakse väiksemas grupis või organis arutluse tulemusel mingile järeldusele ning seeläbi määratakse kandidaat või kandidaadid. Kuigi sellised protseduurid on osalemise poolest eksklusiivsed, võimaldavad need sügavat arutelu ning kokkuleppeid erinevate gruppidega, mis Hazan ja Rahat (2010) kohaselt võib siiski tuua kasu, võimaldades tasakaalustada kandidaatide nimekirju.

Kandidaatide sõelumise protsess on muutunud üha demokraatlikumaks- vähendatud või kaotatud on lisakriteeriumid kandidatuurile ja/või laiendatud sõelujaskonda, kuid oluline on tähele panna, et vaid üks tegevus ei vii sisedemokraatia ulatuse laienemiseni. Näiteks kui kaotatakse ära liikmelisuse nõue ja muud kriteeriumid, kuid sõeluda saab piiratud hulk liikmeid, siis pole mõtet rääkida sisemiste protsesside demokraatlikkusest (Hazan & Rahat 2010).

Samamoodi kui nimekirjade moodustamise protsessi, võib vaadelda ka erakonna liidrite valiku protsessi ehk kes saavad kandideerida, millised on kriteeriumid ja kes saavad valida.

Seda, milline on Reformierakonna ja IRLi sisemiste protsesside demokraatia, käsitletaksegi alljärgnevates osades.

Lisaks saab kirjeldada erinevate erakonnatüüpide puhul iseloomulikuks olevat sisemist demokraatiat. Kui ülalpool anti ülevaade muutunud erakonnatüüpidest ning käsitleti ka sisedemokraatia analüüsimiseks sobivaid kriteeriume, siis oluline on analüüsida ka erakonnatüüpide keskselt neile iseloomuliku sisedemokraatiat, mis võimaldab pärast kirjeldada analüüsi tulemusel IRLi ja RE positsioneerumist erakonnasüsteemide muudatuste taustal.

Laiahaardepartei puhul võib öelda, et erakonnad esindasid paremini valijate ja liikmete huve. Erakonna kesketelt organitelt tuli soov saada sisendit, see kommunikeeriti tagasisidestamiseks

ühiskonnale ning antud informatsioon peegeldas ühiskonna ootuseid erakondadele, millega erakonnad ennast vastavusse viisid. Hazan ja Rahat (2010) nendivad, et valimistele orienteeritud ja laiahaarde erakonnad on rohkem kaasavad, avatumad kandidaadiks saamise protsessis, kui ideoloogilisemad erakonnad, mis tähendab, et kandidaat ei pea vastama paljudele lisakriteeriumitele. Laiahaarde- ja kartelliparteid loobuvad kergesti lisakriteeriumidest ja/või nende täitmise nõudmisest. Samuti on vasaktiiva erakonnad rohkem formaalseid reegleid seadvad kui parem-erakonnad.

Kartelliparteides on mitmeid ohte sisedemokraatiale. Näiteks erakonna juhid peavad võistleva nii erakonna siseselt kui ka väliselt. Liikmetele võib küll anda näilise hääletamisvõimaluse erakonna suurematel koosolekutel või siis elektrooniliste vahendite kaudu, kuid otsused langetatakse siiski tsentraalselt ning professionaalide poolt. Tsentraliseeritus ja professionaliseeritus iseloomustab kartelliparteisid ka laiemalt. Erakondi iseloomustab ka võimu säilitamise püüd, mitte soov esitada poliitika alternatiive. Sisedemokraatia aspektidest on oluline erakonnasiseste otsuste tegemine, liikmete ning toetajate vahe, otsehääletuste kasutamine, partei kongresside ja muude taoliste suurte koosolekute vaheliselt liikmete koordineerimine ja kommunikatsioon ning sealjuures ka see, kes edastab informatsiooni ja kas seda võib kirjeldada kui ühepoolset, erakonna eliidi ühesuunalist teavitamist liikmete suunal (Katz & Mair 2009). Valitakse sellised poliitikasuunad, mis toovad kasu erakonnale või eliidile. Liikmetele on jäetud näiline osalemise võimalus ja sisedemokraatiat esitatakse toimivana, mida formaalselt olla võib, kuid realselt mitte. Erakond järeldemokraatias ei toimi efektiivselt, see tähendab, et liikmeid ei kaasata ega neil pole suurt rolli. Otsused langetatakse mujal ja avalikult nähtamatute põhjendustega. Sisedemokraatia ei toimi.

Erakonnatüüp	Sisedemokraatia
Laiahaarde partei	Avatum, kaasavam kandidaadiks saamise protsess; valijatele orienteeritud
Kartellipartei	Iseloomulikuks näiline kaasamine; hääletamine suurematel koosolekutel või elektrooniliste vahendite kaudu; tsentraliseeritus, professionaalsus; vahe liikmete ja toetajate vahel; otsehääletamise kasutamine, partei kongresside vaheliselt liikmete koordineerimine ja kommunikatsioon.
Erakond järeldemokraatias	Sisedemokraatia ei toimi, sest otsuseid langetatakse mujal. Liikmetel roll marginaalne.

Joonis 9. Sisedemokraatia eri tüüpi erakondades. Allikas: autor.

II Empiirilise uurimuse meetodika

Magistritöö uurimiseesmärkideks oli välja selgitada:

1. Millises ulatuses ja millistes protsessides erakonna sisedemokraatia esineb põhidokumentide ja erakonna liikmete teadmiste põhjal erakondades Eesti Reformierakond ning erakond Isamaa ja Res Publica Liit?
2. Kui piisavaks hindavad antud erakondade erinevate tasandite liikmed enda erakonna sisedemokraatiat? Kas esineb erinevusi erinevate tasandite liikmete arvamustes?
3. Millised on sisedemokraatia ulatuse ning avaldumise erinevused valitud erakondade vahel?
4. Kuidas paigutuvad Eesti Reformierakond ning Erakond Isamaa ja Res Publica Liit järeldemokraatliku, erakonnasüsteemide muutustest tingitud sisedemokraatia muutumise konteksti?

Analüüsima erakonna sisedemokraatiat, on teooria peatüki käsitlusi sünteesides loodud uurimisraamistik (tabel 1). Andmete kogumise meetodika oli poolstruktureeritud süvaintervjuud, erakonna üldlisti saadetud e-kirjad ning erakondade põhikirjad. Andmeanalüüsiks on uurimisraamistikust lähtudes andmete vabaanalüüs.

Teoreetiline raamistik põhineb Susan Scarrow (2005) loodud, Sef Ashiagbori (2008) täiendatud käsitusel ning Hazan & Rahat (2010) sisedemokraatia määratlusel. Lisaks on uurimisraamistiku koostamisel tuginetud Helen Ojamaa (2010) magistritööle.

Erakonna sisedemokraatia on mitmeti mõistetav, dünaamiline ja raskesti mõõdetav. Susan Scarrow (2005), kelle analüüsile käesolevas töös palju tuginetakse, juhtis tähelepanu, et sisedemokraatiat on võimalik hinnata, kuid seda ei saa teha vaid tegurite või kriteeriumite kaudu, sest see võib anda valesid tulemusi. Seetõttu on käesoleva uurimustöö keskmes liikmete hinnangute, kirjelduste ja arvamuste kaudu erakondades oleva sisedemokraatia kirjeldamise ning hindamine.

Uurimisküsimus	Intervjuuküsimused või dokumentide põhjal	Seos teooriaga
<p>Millises ulatuses ja millistes protsessides erakonna sisedemokraatia esineb põhidokumentide ja erakonna liikmete teadmiste põhjal erakondades Eesti Reformierakond ning erakond Isamaa ja Res Publica Liit?</p> <p>Uurimisküsimuse vastus analüüsis 3.1-3.3.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Millised on erakondade jaoks tähtsamad protsessid? 2. Kuidas toimub valimisnimekirjade moodustamine; liidrite valimine ja poliitika kujundamine? Mille alusel tegustatakse, kes on kaasatud, kes saavad osaleda, millised on reeglid, kes otsustab, 3. Kuidas toimub seisukohtade kujundamine (otsuste tegemine) erinevates kogudes? 4. Millised dokumendid reguleerivad tähtsamaid protsesse? 5. Millised on tähtsamad koosolekud? 6. Kui tsentraliseeritud on tähtsamate otsuste tegemine, protsessid ? 7. Millised on liikme võimalused kaasa rääkida erinevates tegevustes? 8. Millised on erakonna sisesed kommunikatsioonikanalid? 	<p>1. Erakonna võtmeprotsessid, mille kaudu saab hinnata sisedemokraatiat avaldumist, on nimekirjade moodustamine; liidrite valik; poliitika kujundamine. Neid protsesse analüüsitakse kaasamise, tsentraliseerituse, institutsionaliseerituse ja otsese/kaudse osalemise kaudu.</p> <p>2. Nimekirjade moodustamine tähtis, seetõttu osalejate ring näitab sisedemokraatiat. Analüüsiks vajalik vaadata kandidaadiks saamist, sõelujaskonda, tsentraliseeritust ning hääletamist vs määramist. Sõelujaskond: Väga kaasav, tugevalt kaasav, mõõdukalt kaasav, tugevalt välistav, väga välistav. Lisakriteeriumid teevad eksklusiivsemaks protsessi. Erakonna sisene toiming, osa saavad siseringi kuulujad. Kui tsentraliseeritud-keskselt kontrollitud, valitud erakonnale lojaalsed ka parlamendis, kuid org vähem sidus. Kandidatuurile lisakriteeriumite seadmine levinud- muudab eksklusiivseks. Kus toimub lõplik otsustamine? Liidrite valimine- sarnaselt nimekirjade moodustamisele ehk kes saavad kandideerida, millised on kriteeriumid ja kes saavad valida. Poliitikate kujundamine- kui reguleeritud on protsess, kes saavad kaasa rääkida ja kes on kaasatud, kus otsustatakse? Poliitika valikuid formuleeritakse ise, erakonna keskselt- liikmetel näiline roll. Avaliku võimu esindajatel suur roll.</p> <p>Tähtsamaid protsesse reguleerivad kas riiklik seadusandlus või erakonna põhikiri. Demokraatiale oleks parem, kui riikliku seadusandluse üldregulatsiooni kõrval sätestaksid erakonnad oma siseasjad. Formaliseeritus on sisedemokraatiat edendav-loob ühtse raamistiku, kuid liigne institutsionaliseeritus ja reglementeeritus oht struktuuride avatusele. Reeglina tsentraliseeritud erakondades sisedemokraatia on madal, kuid liikmete õiguste laiendamise ja detsentraliseerimisega ei pruugita muutuda sisemiselt demokraatlikuks. Oluline otsuste tegemine arutluse tulemusel. Liigne tsentr. vähendab liikmete aktiivsust. Võimu teostamiseks mingi tsentraliseerimine vajalik.</p> <p>Erakondadel ei ole huvi edendada rohujuuretasandi algatusi. Eliit kindlustab enda võimu tsentraliseeritusega. Kommunikatsioonikanalid keskselt kontrollitud, kuigi uute meedialahendustega oleks liikmete kaasamine lihtne ja tulemuslik, aidates kaasa sisedemokraatia ulatuse laiendamisele. Kommunikatsioonikanalite kontroll ja haldamine on aluseks võimule.</p>

<p>Kui piisavaks hindavad antud erakondade erinevate tasandite liikmed enda erakonna sisedemokraatiat? Kas esineb erinevusi erinevate tasandite liikmete arvamustes?</p> <p>Uurimisküsimuse vastus analüüsis 3.4-3.5.</p>	<p>9. Mida tähendab erakonna sisedemokraatia? 10. Milliseks hindate sisemist demokraatiat oma erakonnas? 11. Kui avatuks peate te oma erakonda? 12. Kuidas olete rahul osalemisvõimalustega? 13. Kas teie hinnangul on erakonna liikmed aktiivsed või passiivsed? Milles see avaldub? 14. Kuidas olete rahul osalusvõimalusega (aeg, teadlikkus, kaasatus) tähtsamate otsuste tegemisel? 15. Kas teadlikult on üritatud sisedemokraatiat edendada? Milliste meetoditega? 16. Millised on teie meelest võimalused ja tegevused erakonna sisedemokraatia parendamiseks? 17. Mida tuleks teha, et sisemise demokraatia ulatus oleks veel suurem/parem?</p>	<p>Sisedemokraatiat on võimalik hinnata liikmete kaudu: kui palju ja mis protsessides liikmed osaleda saavad. Erakonna liikmete võimalused on näha kõige paremini kahe dimensiooni kaudu: liikmete kohustused ja liikmete õigused-võimalused. Liikmetele pakutavad osalemisvõimalused, muudavad liikmeskonna aktiivsemaks ja seeläbi on ka sisedemokraatia määr kõrgem. Sisemine demokraatia teeb erakonna atraktiivsemaks liikmetele-valijatele.</p>
<p>Millised on sisedemokraatia ulatuse ning avaldumise erinevused valitud erakondade vahel?</p>	<p>Uurimisküsimuste nr 1 ja nr 2 analüüsi põhjal: Milline on sisedemokraatia RE ja IRLi nimekirjade moodustamise, liidrite valiku ja poliitika kujundamise protsessides ning millised on erinevused põhikirja ja liikmetega tehtud intervjuude analüüsi kohaselt?</p>	<p>Sarnanevad esimese ja teise uurimisküsimusega, põhiliselt empiiriline ja kontekstuaalne tähendus.</p>

<p>Kuidas paigutuvad Eesti Reformierakond ning Erakond Isamaa ja Res Publica Liit järeldemokraatliku, erakonnasüsteemide muutustest tingitud sisedemokraatia muutumise konteksti?</p>	<p>Uurimisküsimuste nr 1 ja nr 2 analüüsi põhjal: Millised kartelliparteile ja erakonnale järeldemokraatias iseloomulikud jooned avalduvad Reformierakonna ja IRLi põhikirja ja liikmetega tehtud intervjuude analüüsi kohaselt? Millised Reformierakonna ja IRLi sisedemokraatiale iseloomulikud jooned, tuginedes põhikirjade ja liikmetega tehtud intervjuude analüüsile, näitavad antud erakondade paigutumist järeldemokraatliku, erakonnasüsteemide muutustest tingitud muutumise konteksti?</p>	<p><u>Kartellipartei</u>: Tugev, professionaalne keskkontor; eesmärgiks võimu säilitamine; erakonnad teevad omavahel koostööd kui kartellid, sõlmides omavahelisi kokkuleppeid ning näiliselt olles konkurentsisis, erakonna siseste gruppide kokkumängud. Liikmeid ja valijaid nähakse ühtmoodi. iseloomulikuks näiline kaasamine; hääletamine suurematel koosolekutel või elektrooniliste vahendite kaudu; tsentraliseeritus, professionaalsus; vahe liikmete ja toetajate vahel; otschääletamise kasutamine, partei kongresside vaheliselt liikmete koordineerimine ja kommunikatsioon erakonna keskne ja ühepoolne.</p> <p><u>Erakond järeldemokraatias</u>: Tugev eliit, sarnaneb kartelliparteiga, aga reaalse hulka kuuluvad erakonnavälised isikud ning valimisreklaami, poliittehnoloogiaid ja tehnokraatlikku juhtimist kasutatakse teadlikult Sisedemokraatia ei toimi, sest otsuseid langetatakse mujal. Liikmetel roll marginaalne.</p> <p>Valimistele orienteeritud laiahaarde erakonnad kaasavamad ja avatumat kandidaatide sõelumise protsessis kui ideloloogilisemad erakonnad. Laiahaarde- ja kartelliparteid loobuvad kergelt lisakriteeriumitest. Parem-erakonnad vähem formaalsed.</p>
---	--	---

Tabel 1. Uurimisaamistik. Allikas: autor.

Analüüsitakse tähtsamaid protsesse, milleks on: valimisnimekirjade koostamine, liidrite valik, poliitikate kujundamine. Neid kirjeldatakse läbi tsentraliseerituse, kaasatuse, institutsionaliseerituse ja osalemise tegurite. Lisaks kirjeldavad liikmed erakonna sisedemokraatiat, selle avaldumist ja võimalikke parendusi. Liikmete arvamusi toetab põhikirjade analüüs. Protsesside ja tegurite hindamine peaks andma adekvaatse ettekujutuse konkreetsest erakonnast ja selle sisedemokraatiast, nii teoreetilises plaanis kui erakonna liikmete hinnangutel põhinedes. Lisaks ilmestab teemakäsitlust e-kirjade analüüs erakonna siselistis, võimaldades hinnata erakonna poolse ja keskse info jagamise tonaalsust ja tüpoloogiat.

Tegemist on kvalitatiivse uurimusega, mille raames viidi läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud erakondade erinevate tasandite esindajatega. Poolstruktureeritud süvaintervjuud sobivad uurimisvahendiks antud uurimisküsimuste ja sisedemokraatia kui fookuse kontekstis, sest võimaldavad analüüsida konkreetset teemat põhjalikult, sügavuti ja antud juhul sisedemokraatia analüüsimiseks sobiv, sest annab võimalikult selge kirjelduse liikmetele tuginedes erakondade siseelust. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab paindlikult küsida täpsustusi ja konkretiseerida, mida mitmetahulise sisedemokraatia ja protsesside kirjeldamisel oluline on. Intervjuud tehti kokku 17 IRLi ja Reformierakonna erinevate tasandite liikmetega, kes valiti subjektiivselt, tuginedes nende tuntusele ja positsioonile. Intervjueeritud jagunesid 9 Reformierakonnast ja 8 IRList. Kuigi algselt oli eesmärgiks intervjueerida mõlemast erakonnast 10, siis IRList mitmed inimesed ei olnud nõus või ei reageerinud korduvatele päringutele ning üks Reformierakonna intervjuu jäi analüüsist välja tehnilistel põhjustel. Kuna mõlemast erakonnast on esindatud erinevate tasandite esindajad, peab autor valimit üldiselt adekvaatseks uurimisküsimustele vastuse leidmiseks. Intervjuud viidi läbi perioodil 27.03.2012-25.04.2012. Intervjuud salvestati, seejärel transkribeeriti ning transkriptsioonid on lisatud käesoleva magistritöö juurde (Lisa 3).

Intervjuud viidi läbi eliidiga ehk erakonna juhtpositsioonidel olijatega, keda võib pidada ka erakonna eliiti kuuluvateks (IRL-ist 3 ja RE-st 4), nende seas olid nii juhatuse liikmed kui ka volikogu esindajad ning ka fraktsioonide liikmed. Keskkontori esindaja, kes siis kuulub ka poliitilisse juhtkonda (mõlemast erakonnast 1). Liikmetega, kelle seas olid kesktasandi aktivistid ehk inimesed, kes kuuluvad kohaliku piirkonna juhatusse ja seeläbi on erakonna volikogu liikmed (RE-st 2 ja IRL-ist 1); lihtliikmed, kes ei ole mingisugusel positsioonil (mõlemast erakonnast 2) ning ka praegused lihtliikmed, kuid endised eliiti kuulujad (mõlemast erakonnast 1). Intervjueeritunute taust ja roll on erinev, mis annab laiapõhjalisuse. Siiski on teatud

intervjueritavad mitmel positsioonil (näiteks fraktsiooniliige ja juhatuse liige jne), kuid eraldi seda välja toodud ei ole. Intervjueritud on tähistatud tingmärgi ja numbriga: Eliit vastavalt IRLE (IRLE1; IRLE2; IRLE3) või REE (REE1; REE2; REE3; REE4); aktivistid IRLA või REA1, REA2. Lihtliikmed REL1,REL2 või IRL1; IRL2. Praeguseid lihtliikmeid, endisi aktiviste sümboliseerib IRLX.

Intervjuu kui meetodi nõrkuseks võib tuua objektiivsuse küsimuse, kuna erakondade teatud tasandi liikmed võivad soovida näidata olukorda paremini, kui see on. Seda nõrkust vähendab põhikirjadele tuginemine ja viitamine, mille raamistik on Ojamaa (2010) magistritööst, kus ta analüüsis dokumendianalüüsi tehes põhikirjade kaudu erakondade sisedemokraatiat. Käesolevas töös analüüsitakse põhikirju vabaanalüüsi alusel. Põhikirjad olid kättesaadavad erakondade veebilehekülgedel. IRLi puhul kasutati viimast põhikirja, milles sisalduvad 13.08.2011 tehtud ja 28.01.2012 täiendatud muudatused. Reformierakonna 3.06.07 vastu võetud põhikirja redaktsiooni. Kuna erakondade põhikirju on ka muudetud, on väljavõtted põhikirjadest uuendatud ja lisatud käesolevasse töösse (Lisa 1). Lisaks kasutatakse kvantitatiivset meetodit erakonna e-kirjade kui ühe tähtsama kommunikatsioonikanali teabe analüüsimiseks. Kasutatakse kvantitatiivne kontentanalüüsi, mille puhul toimub sisu üldistamine vabaanalüüsiga.

Nimelt on teostatud perioodil mai 2010-detsember 2010 lihtliikmetele listi saadetud kirjade analüüs. E-kirjade analüüsiks sooviti juurdepääsu listikirjadele, kuid kuna see ei õnnestunud, edastati mõlema erakonna liikmete poolt antud perioodi e-kirjad, millele tuginedes analüüs ka teostatud on (Lisa 2). Kuna erinevad listid võimaldavad saada ka erinevat infot ning antud kirjade loetelu (115 RE ja 72 IRL) ei pruugi olla täielik, annab see siiski ülevaate kirjades sisalduva info tüüpidest, mida lihtliikmetele erakondade poolt saadetakse. Kirju analüüsiti loodud kaasamine erakonnas raamistiku alusel (joonis 3) (informeerimine, konsulteerimine, piiratud kaasamine). E-kirjade analüüs võimaldab täiendavalt kirjeldada erakondade kommunikatsioonistiili ja ka liikmetele pakutavat (nii osalemise, kaasamise kui informeerimise kaudu).

Valitud meetodid ja uurimisstrateegiad võimaldavad leida vastused uurimisküsimustele ning ennekõike kirjeldada erakondade IRL ja Reformierakond sisedemokraatiat.

Dokumentide, läbiviidud intervjuude ja e-kirjade andmeanalüüs teostatakse uurimusraamistikust lähtudes vaba analüüsina, tõlgendatakse nende sisu uurimusraamistiku põhikarakterite kaudu.

Alljärgnevalt antakse intervjuude analüüsides põhjal kirjeldus erakondade sisedemokraatiast ja sisedemokraatiast nende protsessides. Lõppjärelendusena hinnatakse IRLi ja Reformierakonna sisedemokraatiat ning tehakse ettepanekuid sisedemokraatia kvaliteedi parendamiseks.

III Empiiriline analüüs

Sisedemokraatia erakondades IRL ja Reformierakond

3.1 Erakond ja liikmed

Käesolev magistritöö keskendub erakondadele Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakond, analüüsides antud erakondade sisedemokraatiat, tuginedes ennekõike erakonna erinevate tasandite liikmetega tehtud intervjuudele.

Eesti Reformierakond (RE) „ühendab 9. märtsil 1990. aastal Tallinnas asutatud Eesti Liberaaldemokraatliku Partei ja 13. novembril 1994. aastal Tallinnas asutatud Eesti Reformierakonna“ (Eesti Reformierakonna põhikiri).

Erakond Isamaa ja Res Publica Liit (IRL) „moodustatud läbi 20. augustil 1988. aastal asutatud Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei ja 12. novembril 1992. aastal asutatud Rahvusliku Koonderakonna "Isamaa" ühinemisel 2. detsembril 1995. aastal moodustatud rahvuslik konservatiivse erakonna Isamaaliit ja 8. detsembril 2001. aastal asutatud paremsentristliku rahvapartei Res Publica ühinemise“ (erakond Isamaa ja Res Publica Liit põhikiri).

3.1.1 Erakonna tähtsus

Erakondi peetakse demokraatia aluseks. Mitmed intervjueeritud rõhutavad, et demokraatiat ilma erakondadeta ei saagi olla, neid nähakse demokraatias võtmetoimijatena ning rõhutatakse erakondade tähtsust demokraatia vahendajana.

REE1: „Nad on ju demokraatia vahendamise institutsioonid, millel on selge ülesanne demokraatiat kanda. Erinev maailmavaade, erinevate lahenduste välja töötamine, nende maailmavaadete esindamine, valijate esindamine“.

Lisaks demokraatia vahendamisele või valijate huvide esindamisele, võiks olla erakondadel veel muid eesmärke ja tegevusi.

REA1: „No tegelikult demokraatia ju ei saagi toimida ilma erakondadeta. Sealt selekteerida välja, mis on siis olulised küsimused, mis ühiskonnas lahendamist vajavad ja nende pealt siis

oma programmid kokku panna ja vastavalt tulemustele, valimistulemustele, neid ellu viia. Ma arvan, et laiemalt ei ole siin kodanikeühiskonna arendamine. Võiks olla kodanike poliitiline harimine, aga kahtlen, et see toimiks praegu“

Kuigi aeg-ajalt on ühiskonnas diskussioone erakondade rollist, tähtsusest ning tõstatub küsimus nende vajalikkusest, siis realselt ei saa rääkida toimivast poliitilisest süsteemist erakondadeta.

REE4: *„Erakonnad on stabiilsed, suhteliselt kestvad ja ütleme, tänase Eesti poliitilise süsteemi alus“.*

IRLX: *„Kõikidele kriitikutele, kes on erakondades pettunud, minu sõnum oleks, et jah, erakonnad võivad olla oma valijaid petnud, kuid erakondlik süsteem iseenesest, sellele ei ole alternatiivi võimalik leida“.*

Mitmed eliiti kuuluvad näevad erakondi poliitilise süsteemi alusena, vastutuse võtjate ja kandjatena, liikmed rõhutavad ka protsesside käivitamise olulisust ning erakondade omavahelist koostöö tähtsust ja tegevust võimalikult paljudele sobiva lahenduse nimel.

3.1.2 Erakonna liikmed

Nagu teooria osas välja toodi, on erakonna sisedemokraatiat oluline analüüsida liikme keskselt, analüüsides teatud kriteeriumite kaudu erinevaid erakonna võtmeprotsesside. Scarrow (2005) kohaselt on võtmeprotsessideks kandidaatide värbamine (nimekirjade moodustamine), liidrite valik ja poliitika kujundamine ning Hazan & Rahat (2010) peavad kõige tähtsamaks kandidaatide värbamise ja valiku protsessi. Seetõttu on käesoleva analüüsi keskseks just ülalmainitud protsessid. Lisaks antakse erinevate tasandi liikmetega tehtud intervjuude põhjal hinnang erakonna avatusele, kommunikatsioonikanalitele ja üldise liikmete rahulolule erakonna ja sisemise demokraatiaga, tuues välja ka võimalikud parendused sisemise demokraatia arendamiseks.

Mitmed poliitikateadlased (Scarrow, Toomla jt) peavad oluliseks keskenduda liikmetele. Kuidas saadakse analüüsitava erakondade liikmeks, kuidas erakonnad oma liikmeid määratlevad ning millised on liikmetele antud võimalused, õigused ja sätestatud kohustused? Analüüsivad erakonnad määratlevad oma liikmeid alljärgnevalt:

„Reformierakonna liikmeks võib olla iga vähemalt 18-aastane teovõimeline Eesti kodanik, kes tunnistab Erakonna programmi ja põhikirja, ei kuulu mistahes teise erakonda ja kelle kuulumist

erakondadesse ei piira seadus” (RE põhikiri).

“Erakond Isamaa ja Res Publica Liidu liikmeks võib olla vähemalt 18-aastane teovõimeline Eesti Vabariigi kodanik, kes tunnistab Erakonna põhikirja ja täidab selle sätteid, jagab Erakonna programmilisi seisukohti ning kelle suhtes ei kehti piirangud, mis on loetletud käesoleva põhikirja punktis 7.” (IRL põhikiri).

Reformierakonna liikmeks võib saada ka püsivalt Eestis elav Euroopa Liidu kodanik, kes vastab seadusandluses toodud nõuetele. Mõlemad erakonnad on laiendanud organisatsiooni liikmeskonda, kas oma ideede levitamise, suurema toetajaskonna, valijate saamiseks, erinevate funktsioonide täitmiseks või muude eesmärkide saavutamiseks luues ka toetaja-positsiooni. Reformierakonna toetajaks võib olla vähemalt 16- aastane teovõimeline Eesti Vabariigi kodanik, kellel on õigus saada infot ja osaleda toetajaliikmele antud õiguste ulatuses. IRL eristab lisaks toetajaliikmele, kes on isik, kes tunnistab erakonna põhikirja ja vastab teistele nõudmistele, veel ka noorliiget (vanuses 15-18). IRLi põhikiri noorliikme ja toetajaliikme õigusi ja kohustusi välja ei too. Reformierakond peab põhikirja kohaselt „*erakonna eesmärgiks liikmete ja toetajate poliitiliste huvide väljendamist*“

Kuigi mõlemad erakonnad seovad oma tegevusega ka mitte-liikmeid toetaja-liikme positsiooni kaudu, siis on toetaja-liikmeks saamiseks ka formaalsed reeglid. Nimelt saab toetaja-liikmeks (sh IRL-i noorliikmeks) samamoodi kui erakonna liikmeks. RE ei sätesta toetaja-liikmeks saamisele ühe liikme toetusallkirja. Kui tuua välja teoorias käsitletu, et erakonnad on muutunud laiemat toetajaskonda kaasavaks, sealhulgas pakkudes rohkem mitte-liikmetele ja erakonnaga mitte seotud olijatele võimalusi osaleda, siis põhikirjale tuginedes analüüsivad erakonnad nii avatud ei ole. Käesoleva magistritöö raames keskendutakse siiski erakonna liikmetega tehtud intervjuudele ning ei käsitleta toetaja-liikmete arvamusi.

Mõlema erakonna liikmetel on nii mitmeid õiguseid kui ka kohustusi. Näiteks on õigus valida ja olla valitud erakonna juhtorganitesse, kuid IRLi liikmetel on vastavalt põhikirjale sätestatud veel ka KOV volikogusse, Riigikogusse, Euroopa Parlamenti jne kandideerimise õigus, kuid tingimuseks on tasutud liikmemaks.

Formaalselt on mõlemad erakonnad andnud liikmele õiguse valida, olla valitud erakonna juhtpositsioonidele, esitada ettepanekuid ja saada informatsiooni. RE on oma põhikirjas veel välja toonud, et liikmel on õigus jääda eriarvamusele erakonna jooksva poliitika suhtes, kuid ka kohustus täita põhikirja ja erakonna juhtorganite otsuseid ning sätestab, et liikmed on oma

õigustes võrdsed. IRLi liikmel on õigus osaleda osakonna ja piirkonna juhatuse ja kõigi suurkogude koosolekul. Üleüldse tundub olevat IRLi põhikiri liikme õiguste ja kohustuste osas formaliseeritum, kuid mõlema erakonna põhikirjades on sätestatud rohkem kohustusi kui liikme õiguseid.

Erakonna liikmeks vastu võtmine pole kummaski erakonnas väga tsentraliseeritud- nii IRLis kui RE-s võetakse liikmeks vastu regionaalselt, juhatuse poolt. Kui Reformierakond on andnud õiguse seda otsustada piirkondlikule juhatusele (KOV põhine), siis IRLis langetab otsuse piirkondlik juhatus (maakonna põhine). Institutsionaliseeritum ja tsentraliseeritum, kuigi mitte oluliselt, on siinkohal IRL. Näiteks on ka IRLi põhikirjas sätestatud, et erakonna eestseisus (juhatus) kinnitab lähema liikmete vastuvõtmise korra. Selleks, et saaks institutsionaliseeritust plussiks tuua, peab olema see kord kättesaadav ja süsteemne, mitte tihti muudetav. Teisalt võib ohuks olla korras sätestati ehk kui luuakse täiendav reeglistik ja lisatingimused, siis mõjutab see avatuse ulatust. Erisuseks on, et Reformierakonnas tuleb omada ühe erakonna liikme soovitusi ning IRLi piirkondlik juhatus küsib arvamust ka osakonnalt (KOV põhine).

Piiranguid liikmeks saamisele on formaalselt vähem RE-l: Eesti Vabariigi seadusandluses sätestatud piirangud nagu vanus (alla 18- aasta), teovõimetus, juba mõnda erakonda kuulumine või muu seadusandlusest tulenev piirang (Reformierakonna põhikiri). Nagu on sätestatud Erakonnaseaduses, kui mõlema erakonna põhikirjades, on erakonna eesmärkide saavutamise vahendiks „erakonna kandidaatide esitamine ning valimiskampaania läbiviimine Riigikogu, Euroopa Parlamendi ja kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel“ (§ 2 p.1 lg 1).

Seega, võib nõustuda Susan Scarrow (2005), Ashiagbori (2008) ja Hazan& Rahat (2010), kes rõhutavad, et just kandidaatide värbamine ja valik on erakondade jaoks üks tähtsamaid tegevusi ning seda tuleb analüüsida sisedemokraatia hindamiseks.

3.2 Organisatsioonilised võtmeprotsessid

3.2.1 Kandidaatide sõelumine ja nimekirjade moodustamine

Analüüsides kandidaatide sõelumist ehk siis nimekirjade moodustamise protsessi, tuleb eristada nii kohalike omavalitsuste valimisi, Euroopa Parlamendi kui ka Riigikogu valimisi. Siinkohal keskendume ennekõike Riigikogu valimistele. Eesti valimissüsteem mõjutab ka erakondade nimekirjade moodustamise protsessi ja süsteemi.

Vastavalt Riigikogu valimise seadusele: „Riigikogu valimised toimuvad 12-s mitmemandaadilises valimisringkonnas (pt. 3 § 6). Erakond koostab kandidaatide ringkonnanimikirjad ning kandidaatide üleriigilise nimekirja (pt. 6 § 29 lg 1).

Reformierakond

Reformierakonnas kinnitab valimisnimekirja erakonna üldkogu (RE põhikiri) ning toimuvad sisevalimised nagu kinnitasid intervjueritud Reformierakonnast.

Erakonna kandidaadiks valimisnimekirja, on võimalik ennast esitada kõikidel erakonna liikmetel (REE2, REK, REL1). Vaid REK tõi välja, et Riigikogu valimisteks erakonna valimisnimekirja kandideerides on lisakriteeriumiks minimaalsete toetushäälte olemasolu. Rõhutatakse ka tuntuse tähtsust.

REE2: „Vaadatakse, et oleksid tegusad inimesed, kes suudavad midagi ära teha”.

Mainiti ka liikmemaksu tasumise nõuet selleks, et saaks kandideerida või sõeluda (REA1).

Ehk siis on kaks formaalset kriteeriumit nii kandidaadiks kandideerimisele kui ka kandidaadi sõelujaks olemisele- liikmelisus ja liikmemaksu tasumise nõue.

Kui mõnes valimispiirkonnas soovib kandideerida rohkem inimesi kui on valimisringkonnas kohti, siis toimub sisevalimine konkreetse ringkonna liikmete seas, kus hääletada saavad kõik erakonna liikmed antud piirkonnas. Rohkem hääli saanud osutuvad antud ringkonna kandidaatideks. Nimekirjade järjestuse paneb paika erakonna volikogu poolt moodustatud valimistoimkond, kes arvestab kandidaatide populaarsust ning ka profiili. See, kui erakonna liikmed valivad kandidaate ringkondlikku nimekirja on nii-öelda esimene etapp. Teiseks etapiks võib pidada üle-riigilise nimekirja moodustamist, kus liikmetel on võimalik anda hääli kandidaatide järjestamisel (REK). *“Sisevalimistel on 2 vooru- esiteks, kes pääsevad selles ringkonnas kandideerima ja seda otsustavad selle ringkonna erakonna liikmed. /.../ Järgmine voor on see, kus järjestatakse üleriigilises nimekirjas, ehk kompensatsioonimandaadid (kohtadel 2-125, koht 1 on erakonna esimees põhikirja järgi. Ja ringkonna järjestus, selle määrab erakonna valimistoimkond, mis on moodustatud erakonna juhatuse poolt ja seda juhib tavaliselt peasekretär, aga sinna kuuluvad tavaliselt erinevad inimesed, kellel on mingid sellised tehniliste kogemused, sh.juhatuse liikmed ja need, kellel on erakonnas usaldus“ (REE1).*

Lõpuks kinnitab valimisnimekirja erakonna üldkogu.

Reformierakonna erinevate tasandite liikmed on valimisnimekirjade moodustamise osas positiivselt meelestatud ning võib öelda, et Riigikogu valimisnimekirja moodustamise protsessiga hästi kursis. Kõik Reformierakonnast intervjueeritud teadsid üldjoontes valimisnimekirjade moodustamise protsessi ehk sisevalimiste kasutamist. REE2: „*Viimastel kahtedel Riigikogu valimistel on olnud sisevalimised*”. Varasemalt on nimekirjade moodustamisel kasutatud erinevaid meetodeid, millel pikemalt ei peatuta. Riigikogu valimistele eelnevat nähakse toimivana. Vaid REA1 toob välja kriitikat, kirjeldades järgnevalt: „*Ringkonna nimekirjad lepatakse kokku ringkonna tasandil. /.../ Oma maakonna sees lepatakse omavahel kokku ning küsitakse ka piirkondadelt. /.../ Ja niimoodi tuleb. Esinumbrid, need tulevad kuskil mujalt. Kontorist või ma ei tea kust*“.

On ka teistsuguseid arvamusi. REE3: „*Probleemiks pole Riigikogu nimekirjade moodustamine, aga KOV valimiste nimekirjade vähesus*“. Probleemiks on see, et kohalike omavalitsuste valimisel, kus nimekirja pikkust pole määratletud, on liiga vähe kandideerida soovijaid (REE3). Sama toovad välja veel mitmed erinevad liikmed. REA1, tegutsedes piirkonna juhatuses, kirjeldab KOV valimisnimekirjade koostamist kui keerulist protsessi, kus tuleb ise palju vaeva näha: „*Kohalikel valimistel toimub nii, et võtad telefoni ja helistad, küsid. Tavaliselt nii, et juhatus või tuumik või üks liider ja igaüks otsib... nii hästi kui oskab. Kõigepealt oma liikmete käest, et tuleb kandideerida...poolsunniviisiliselt kasvõi. Ja siis muidu aktiivsed inimesed...võtad ühendust. Mõtled kes on, kes võiks olla, kellele võiks sobida see „kaubamärk“. Ei hakka ju ühendust võtma sellega, kes kindlasti ei ole nõus. Räägid, kutsud lihtsalt ja nii ta tekib. KOV valimistel pole ka piiri, nimekiri võib olla lõpmatult pikk*”. Ka REA2 kinnitab, et kohaliku piirkonna eestvedajad leiavad inimesi, kes võiksid kandideerida ning see on kohaliku piirkonna enda küsimus. Erakonna põhikiri kohalike omavalitsuse valimisega seonduvat ei määratle.

Ajaraam on Reformierakonna intervjueeritavate sõnul küllalt hästi teada. Iseenesest protsessi formaalsus ja ajaraam põhikirjas sätestatud ei ole. Ka Helen Ojamaa (2010) leidis magistritöös RE põhikirja analüüsid, et „*sisulist põhimõtet nimekirja moodustamise ja selle järjestuse kujunemise aluste kohta põhikiri välja ei too*“, mis näitab ka vähest formaliseeritust.

Erakonna eliidi esindaja (REE1) sõnul on erakond ise huvitatud, et nimekirja moodustamise protsess võimalikult laiapõhjaline oleks ning inimesed osaleksid. Kuna erakonnal on inimeste kontaktandmed olemas (nii e-mailiaadressid kui telefoni numbrid), siis selle kaudu alustatakse info levitamisega varakult. KA REA1 kinnitab, et neile, kellel on huvi, on info teada.

„*Varakult hakkab meilile tulema mingit infot ja valimiste ettevalmistamisega tegeletakse väga pikalt*” (REA1).

REE2: *“Paar-kolm kuud enne toimub valimisi toimub nimekirja koostamine interneti põhiselt, kus inimesed saavad hääletada. Teatud nimekiri on väljas ja siis saad panna, keda sa soovid valida“.*

Lihtliikmete (REL1, REL2) arvates sisevalimised toimivad. Seda, et sisevalimiste meetod töötab, on demokraatlikud valimised ja reaalselt toimivad, rõhutavad mitmed, ennekõike erakonna eliiti, keskkontorisse kuuluvad.

REE1: *„Suhteliselt demokraatlik protsess. Ma arvan, et Reformierakond oli esimene, kes sisevalimisi korraldama hakkas ja ma arvan, et see töötab kaunis hästi, sest sunnib ka osad Riigikogu liikmed mõtlema kohalike omavalitsuste inimeste huvidele, tegelema oma valimisringkonnaga-piirkonnaga ja keskselt ei saa seda paika panna. Kui inimene ei sobi ja on ebapopulaarne, siis ei kandideeri seal ringkonnas ja kõik“.*

REE2 on veendunud selle töötamises, kuna see näitab ühiskondlikku arvamust sinu suhtes antud hetkel, mis teisalt mõjutab ka tulemust valimisnimekirja kohtade järjestuses. Erakonna keskkontori (REK) esindaja peab Reformierakonna valimisnimekirjade moodustamise protsessi läbipaistvaks ning demokraatlikuks.

Kuigi formaalselt on protsess teada, võivad tekkida ka kahtlused ja ei olda kindlad süsteemi läbipaistvuses. *„Paned mingi hulga kandidaate, oma eelistuse ja liidetakse hääled kokku ja niimoodi tekib. Palju see tegelikkusele vastab, seda ma ei tea“* REA1.

Erakonna liikmetel on võimalus kandideerida kandidaadiks, sõeluda ringkonna kandidaate valimisnimekirja, sõeluda kandidaate üleriigilise nimekirja järjestuses ja üldkogul osalemise kaudu on võimalik kinnitada valimisnimekiri. Kaudselt on võimalik osaleda piirkonna poolsete ettepanekute tegemisel, näiteks osaledes piirkonna juhatuse koosolekul ja seal kaasa rääkides.

Erakonna keskselt (valimistoimkonna poolt) pannakse paika ringkonna esinumbrid, üleriigilise nimekirja tipp ning ajaraam. Valimisnimekirjade moodustamine on põhikirjas sätestatu järgi vähe formaliseeritud, lõpliku otsuse langetamiseks vähemalt formaalselt kaasav.

Erineva tasandi liikmete suhtumine on valdavalt hea, teatakse sisevalimisi, ollakse rahul ajaraamiga, kuid nenditakse ka, et pole teada kogu protsess ning üks intervjuueeritu kahtleb ka läbipaistvuses.

Kandidatuuri seadmine on Hazan & Rahat (2010) tuginedes eksklusiivne, kuna kandidatuuri saab seda erakonna liige, kellel on ka teatud hulk toetajaid, lisaks peab olema tasutud liikmemaks. Iseenesest on protsess küllalt tugevalt kaasav, kuna liikmetel on osalemisvõimalus. Probleemiks võib olla valimistoimkonna roll, kes moodustab valimisnimekirja esinumbrate pingerea, kuid

kuna erakonna liikmetel on lõplik kinnitamisõigus ning üldiselt toimuvad sisevalimised, siis vähemalt näiliselt on üldjoontes see protsess kaasav. Formaalselt on kandidatuuri seadmine eksklusiivne, kuigi valdavalt lihtsalt täidetavate kriteeriumitega. Samas rõhutati korduvalt tuntuse ja muude kriteeriumite tähtsust, mis loob mitte-formaalse aluse, kuid seda sisedemokraatia analüüsimiseks hinnata on keeruline. Põhikirjas on sätestatud pigem vähe, kuid hääletamisesse on kaasatud kogu liikmeskond ning erinevate tasandite liikmete arvates valimisnimekirjade moodustamise protsess toimib hästi.

Isamaa ja Res Publica Liit

Isamaa ja Res Publica Liidus toimub valimisnimekirjade moodustamise protsess teisiti kui Reformierakonnas. Erinevat moodi kirjeldavad nimekirjade moodustamise protsessi erinevate tasandite liikmed, kuna protsess võib valimiste lõikes erineda. Põhikirjas on formaalselt sätestatud põhimõtted kandidaatide nimekirjade moodustamiseks KOV ja Riigikogu valimisteks, kus on toodud, et: „*KOV valimistel otsustab osakonna üldkogu, kas viiakse läbi nimekirja reastamiseks osakonna liikmete osalusel sisevalimised või reastab nimekirja osakonna juhatus. Riigikogu valimistel kandidaatide üleriigilise nimekirja järjestuse esitab erakonna eestseisuse moodustatud valimistoimkond erakonna eestseisusele, kes esitab selle kinnitamiseks volikogule*“ (IRL põhikiri). Formaalselt on küll põhikirjas sätestatud, kuidas valimisnimekirjad moodustatakse ning olemas on ka säte sisevalimiste kohta „*kandidaatide määramisel ja järjestuse selgitamisel on liikmetel, osakondadel, piirkondadel ja liikmeühendustel õigus eelnevalt oma seisukoht esitada sisemise liikmete arvamuse kogumise kaudu*“, kuid see on formaalsus, sest sisevalimiste protseduur on volikogu määratleda ning liikmete osalus võib olla näiline. Sellele viitab ka termin „määramine“. Volikogu on ka see organ, kes omab õigust kinnitada erakonna valimisnimekirjad Riigikogu (RK) ning Euroopa Parlamendi (EP) valimisteks ning kinnitab reglemendi erakonna kandidaatide ülesseadmisele EP, RK ja kohalike volikogude valimistel (IRL põhikiri).

„*IRL on erinevat moodi erinevatel aegadel valimisnimekirju moodustanud. Näiteks 2003. aastal said kõik erakonna liikmed osaleda ja toimus nii-öelda sisehääletus. Viimastel valimistel kinnitas erakonna eestseisus nimekirja*“ IRLK.

Sama kinnitab ka IRLE3. Erinevate tasandite liikmed kinnitavad, et liikmetel on ikka võimalus oma arvamust avaldada või ettepanekuid teha.

“On ka kohti, kuhu otsitakse võimalikult viimase hetkeni ja siis on kõikide ideed ja ettepanekud tulnud, et kes võiks kandideerida. Loomulikult inimestel võimalik ennast või häid kandidaate pakkuda” IRLK.

Sellega valimisnimekirjade moodustamises lihtliikmetele pakutav osalemine suurel määral ka piirdub. Erakonna keskkontori esindaja, eliiti kuuluv liige (IRLK) kinnitab, et erakonna eestseisuse otsustada oli üleriigilise pingerea tipu paika panemine, et nii 2006. kui 2011. aasta valimistel liikmed konkreetselt kaasa rääkida ei saanudki.

“Valimisnimekirjade moodustamiseks meie erakonna eestseisus pani kokku toimkonna” IRLE2.

Pisut teistsugune olukord pidavat olema Riigikogu valimistel ringkonna kandidaatidega, kus arutelu ja esitamine sõltub küll konkreetsest piirkonnast. Samas võib neid ettepanekuid ka kitsa ringi ettepanekutena käsitleda. IRLK: *„Kui räägime ringkondadest, siis ringkonna kandidaadid arutati piirkonna juhatuses läbi. Minu piirkonnas polnud probleemi- tehti ettepanek, juhatuses arutati läbi, oldi nõus ning erakonna eestseisus kinnitas selle”.*

IRLE1: *„Kohalik järjestus pannakse paika kohalikul tasandil ja üleriigiline järjestus pannakse paika üleriigilisel tasandil. Sinna on kaasatud kõigepealt juhatus, erakonna juhatus ja pärast volikogu kinnitab selle“.*

Üldiselt käib IRLi nimekirja moodustamine nii, et igal liikmel on õigus esitada ennast või pakkuda teisi nimekirja kandidaadiks, kuid nimekirja moodustamine on erakonna eestseisuse (ja selle moodustatud valimistoimkonna) teha. Piirkondadel on võimalus pakkuda ringkonna kandidaate, kuid seda saab taas muuta erakonna eestseisus. Lõpuks kinnitab nimekirjad erakonna volikogu.

Mitmed erakonna liikmed (IRLL1, IRLL2) ei tea täpselt, kuidas protsess toimub või on ka kriitilised selle suhtes (IRLL2).

IRLA1: *„Suure tasandi juures täpselt ei oska öelda, kuna pole olnud juures. Kohapealt soovitatakse nimesid, aga lõplik Riigikogu nimekiri koostati juhatuses“.*

IRLL1: *“Ma ausalt ei tea. Tegelikult meilile tuleb igasugust informatsiooni kõikvõimalike valimiste kohta, aga nimekirjad on kõvasti enne teada, mis variandid seal on. Minuga see kokku ei puutu ja ei tea midagi ka eelnevatest diskussioonidest”.*

Ajaraami ja piisavust mainis vaid IRLE2.

Sarnaselt Reformierakonnale on kohalike omavalitsuse valimistel suurem roll piirkondlikel organisatsioonidel endal. Ka liikmed, kes ei teadnud Riigikogu valimisnimekirjade moodustamist, teavad selgemalt KOV valimisteks nimekirjade moodustamise protsessi, mis samas võib erineda kohalike omavalitsuste ning aastate lõikes erineda.

IRLA: „Kohapeal iga osakond koostab ise (nimekirja) KOV valimisteks. Iga osakond võtab enda peale ja maakondlikust juhatusest käib see läbi. Üldiselt on kohapeal kõik erakonnad väikse-arvulised /.../ ja madinat nimekirja saamise pärast ei ole. Nimekirja järjestus pannakse paika osakonna siseselt“.

IRLL2: „Piirkonnas hääletati välja 10 esimest nimekirjas ja ülejäänud tulid tähestiku järjekorras. Kõik piirkonna liikmed said anda oma eelistuse“.

Sama nagu Reformierakonna puhul, on IRLis KOV valimisteks nimekirja moodustamine pigem suur töö, sest inimesed ei tunni sinna. *IRLE3: „Kui jätame Riigikogu valimised välja, siis edasi on pigem inimeste veenmine, et nad kandideeriksid ja panustaksid“.*

Mingeid lisareegleid, peale kirjaliku sooviavalduse esitamise nõude, kandideerida soovijatele ei esitata, kuid mitmedki intervjuueeritavad (IRLE1, IRLE2) nendivad, et kaalutakse väga tõsiselt kandidaadi potentsiaali ja varasemaid tulemusi nagu toimib ka Reformierakonna valimistoimkond. *IRLK: „Iga partei eesmärk on võimalikult palju hääli saada“* mistõttu ka nimekirjade järjestusi muudetakse.

IRLE3: “Lepitakse lihtsalt kokku, mis võiks olla loogiline. Lähtutakse senisest, milleks on siis hääled eelmistel valimistel või lihtsalt lähtudes positsioonist. Lähtutakse sellest, mis võiks olla mõistlik“.

IRLis on formaalselt samad nõuded kui Reformierakonnas (erakonna liikmeks olemine, liikmemaksu tasumine), kuid IRLi liikmetest keegi seda välja ei toonud.

Lihtliikmete kaasamine on minimaalne. *IRLK: „Liikmetel on võimalus pakkuda, aga on olnud ajaloos perioode, kus liikmete osalus suurem. Kandidaate on koguaeg pakutud. Kui räägime ringkondadest, siis ringkonna kandidaadid arutati läbi“.*

Kogu valimisnimekirjade moodustamise suhtes oli kriitiline IRLX, kelle sõnul *„lihtliikmel nimekirjade moodustamises mingit rolli ei ole, sest arvamust võib küll avaldada, aga sellest enam ei pruugi. Vähe on ka eelnevaid diskussioone, sest “grupp“, kes tunneb, et nemad peavad võimule saama, on paigas. Ega keegi ei suuda seda korporatiivset ringi laiendada. Selleks on vaid kaks võimalust- inimene, kes on aktiivne ja juhtkonnale vajalik ehk siis broiler. Sama toimub ka Reformierakonnas ning ka Lääne-Euroopas. Väga sama moodi. /.../ Teine pool on häälted magnetid, keda eriti erakonnad keegi ei taha, aga kuna nad on võimelised korjama suure hulga hääli, pannakse nad võrdlemisi headele kohtadele“.* Ta lisab veel, et *“diskussioon selles etapis polegi erakonna jaoks oluline. Põhimõtted tehakse kitsas ringkonnas ja antakse inimestele ette kui fakt“.*

IRLis lihtliikmed valimisnimekirjade moodustamise protsessi formaalselt ei sekku ega ulatuslikult kaasatud pole. Kandidaadiks on võimalik saada kõikidel erakonna liikmetel, aga kandidaate sõeluda ei saa. Kandidaate küll esitatakse piirkondadest, sõltuvalt piirkonnast eelnevad ka arutelud, kuid seda esitatut on võimalik muuta. Nimekirjade moodustamise protsess on IRLis tsentraliseeritud ja liidrite keskne. Põhikirjas on sätestatud, kuid lõplik otsustusõigus jäetakse erinevatele organitele. Lihtliikmed ei tea protsessi, otsene osalemine Riigikogu valimisnimekirjade koostamisel puudub. KOV valimistel puhul kui osakonna üldkogu otsustab, et kandidaatide järjestamiseks viiakse läbi sisevalimised, saavad liikmed ka otseselt osaleda. Erakonna liikmetel on võimalus ennast esitada kandidaadiks, kuid täpsemalt seda määratletud pole ning ka selle menükust pole teada. Kaudselt on võimalik osaleda osakonna-piirkonna poolsete ettepanekute kujundamisel, näiteks oma seisukohti edastades.

Kandidaatide valik	Isamaa ja Res Publica Liit	Reformierakond
Formaalne	Määramine. Kandidaadiks saamisel tasutud liikmemaks, olema erakonna liige; põhikiri sätestab põhimõtted kandidaatide nimekirjade moodustamiseks KOV ja RK valimisteks. KOV puhul ok üldkogu-kas nimekirja nr sisevalimised või reastab ok juhatus. RK nimekirja järjestuse esitab keskselt moodustatud valimistoimkond juhatasele ja volikogu kinnitab. Arvamuse kogumise kaudu võimalik esitada seisukoht. Volikogu kinnitab erinevate valimiste kandidaatide esitamise reglemendi.	Kandidaadiks seadmisel (sh valimisel) tasutud liikmemaks, olema erakonna liige; +10 toetusallkirja 2) RE põhikiri sätestab- üldkogu kinnitab nimekirja 3) KOV valimisi põhikiri ei sätesta
Kuidas toimub	Üleriigilise tipu moodustamisel osalemisvõimalus puudub. Ringkondades (juhatuses) (sõltub) arutatakse läbi. Pk saavad pakkuda kandidaate, liikmed ennast esitada, aga eestseisusel õigus muuta. KoV valimistel osalemisvõimalus suurem, iga pk paneb ise paika. KOV valimised suur töö kandidaatide leidmiseks. Liikmed minimaalselt kaasatud	RK-Sisevalimised. Kõik saavad esitada ennast kandidaadiks Nõue valimisel-kandideerimisel liikmelisus, tasutud liikmemaks, 10 toetushäält. Ringkonna nimekirja kandidaadid sisevalimisel konkreetse ringkonna inimesed valivad, tipp määratakse-valimistoimkond; üleriigilise nimekirja saavad inimesed reastada. Kinnitab üldkogu. KOV-lepitakse kokku, otsitakse kandidaate, kohalik pädevus ja aktiivsus.
Liikmed	Võimalus arvamusi esitada. Erineval arvamusel (pk järjestavad oma ja üleriigiline keskselt/keskne tegevus). Liikmed ei tea protsessi, arvavad, et ettemääratud kohad-tulemus. Rõhutatakse tuntuse tähtsust. Varem on liikmete roll olnud suurem. Arvamus, et liikmetel roll puudub-kõik korporatiivne, gruppide mõju suur.	Teavad sisevalimiste protsessi; kandidaadiks Eliit rõhutab tuntuse tähtsust. Peetakse väga demokraatlikuks. 1-2 kriitilised (esinumbrid;läbipaistvus). Kontoriesindaja: erakond huvitatud laiapõhjalisest protsessist.
Seos	Erakondadele tähtis- mõjutab valimistulemust, kes saab avaliku võimu teostama; kandidaatide	

teooriaga	lojaalsust. Riiklik regulatsioon suurel määral puudu, seetõttu protsessis osalejate ring, kaasatus näitab sisedemokraatiat. Protsessi analüüsiks vajalik vaadata kandidaadiks saamist, valijaskonda, tsentraliseeritust ning hääletamist vs määramist. Erakonna sisene toiming, osa saavad siseringi kuulujad. Kui tsentraliseeritud-keskselt kontrollitud, valitud erakonnale lojaalsed ka parlamendis, kuid org vähem sidus. Kandidatuurile lisakriteeriumite seadmine levinud. Lisakriteeriumid muudavad eksklusiivseks	
Analüüsi vastus	Liikmed ei ole kaasatud, osalemine parimal juhul kaudne. Tsentraliseeritud, eliidi keskne. Sisemiselt mitte-demokraatlik. Määramine annaks võimaluse tasakaalustada-põhjendati valimiseduga. Protsess formaliseeritud, aga teatud asjade abstraktsuse tõttu teatud organite otsustada. Mitte-formaalsed reeglid tähtsad, protsess pole eriti läbipaistev (eliit otsustab).	Vähe formaliseeritud ja institutsionaliseeritud. Põhikiri sätestab väga vähe (protsess ja reeglid lahti kirjutamata). Formaalset kandidatuuri seadmine eksklusiivne, hääletamine laiapõhjaline, kaasav. Liikmed päris rahul, arvamus eliidiga sarnane. Samas on võimalik protsessi kergesti muuta (ei ole põhikirjas regul.), ringkonnanumbrite määramine, st teatud protsess eliidi käes.

Tabel 2. Kandidaatide sõelumine. Allikas: autor

Erakonna keskselt, eestseisuse moodustatud valimistoimkonnas, pannakse paika nimekiri, mille vaatab eestseisus veel üle ning lõplikult kinnitatakse see volikogus. Põhikirjas on rohkem formaliseeritud, kui Reformierakonna põhikirjas sätestatud, kuid ka IRLis on mitmed asjad tinglikud- see tähendab, et palju on otsustuspädevust määratlemata jäetud, andes selle õiguse volikogule, eestseisusele. Erinevate tasandi liikmete suhtumine on erinev- protsessi hästi ei teata, rahulolu (ennekõike kandidaatide esitamisega) jagavad eliiti kuuluvad, lihtliikmed rahulolu ei väljenda, hoopis väljendatakse rahulolematust (IRLL1, IRLX). Ka IRLK toob välja, et on olnud rohkem liikmeid kaasavaid aegu.

Valimisnimekirjade moodustamise võtab kokku endine IRLi eliiti kuulunud (IRLX) inimene, kes on seisukohal, et formaalselt ehk siis põhikirjades sätestatu on vaid üks näiline pool, kus asjad võivad toimida, kuid reaalselt tahavad erakonnad saada võimalikult maksimaalselt hääli valimistel ja seetõttu pole erakonnad huvitatud liikmeid sellesse otsustusprotsessi kaasama.

„Aga praktikas, eks ta käib küllaltki korporatiivselt, mis tähendab seda, et erakonnas juhtivatel positsioonidel olevad isikud püüavad moodustada meeskonna ja sellele meeskonnale siis püüavad saada mandaati piirkondades, osakondades, üldkogul ja tavaliselt, see on inimese psühholoogias kinni, et hästi organiseeritud grupp suudab suurele inimhulgale oma tahtmise peale suruda. Ega see IRL-is pole teistsugune. IRL ei erine minu hinnangul teistest Eesti erakondadest, sest tegelikult on valimisnimekirjade moodustamine küllaltki ebademokraatlik“ (IRLX).

Kahe erakonna valimisnimekirjade moodustamise protsess on erinev. Võib öelda, et RE on rohkem kaasavam, kuna nimekirjad moodustatakse sisevalimise kaudu, andes liikmele õiguse osaleda ning RE liikmed kinnitavad ka valimisnimekirja üldkogul. See-eest IRLis inimesed nimetatakse nimekirja valimistoimkonna, erakonna eestseisus poolt ning nimekiri kinnitatakse volikogus. IRLis on põhikirja järgi rohkem ära sätestatud, kuid samas on jäetud tähtsaim volikogu ja eestseisuse otsustuspädevusse. Võrreldes IRLi ja RE valimisnimekirjade moodustamise protsessi, siis näiliselt on Reformierakond avatum ja läbipaistvam. Üldkogu poolne valimisnimekirjade kinnitamine on laiapõhjalisem kui volikogu poolne kinnitamine. Näiliselt olulisi lisakriteeriume kandidaadiks esitamisele ei ole seatud (vaid RE-s 10 toetushäält, IRLil seda pole). RE-s ajaraam on erinevate tasandite liikmete sõnul teada ning osalus aktiivne. IRLi puhul on arvamuse avaldajaks erinevatel seisukohtadel.

3.2.2 Liidrite valik

Reformierakond

Erakonna liidrid kujundavad suurel määral erakonna näo, juhtides ühel või teisel viisil erakonna tegevust ning on tihti ka need, kes erakonnas otsustavad. Arvestades, et erakonna eesmärgiks on teostada võimu, on tihti ka erakonna liidrid riigis juhtivatel positsioonidel nagu näitab ka analüüsivate erakondade praktika. Reformierakonna struktuurile tuginedes saame pidada liidripositsioonideks erakonna esimehe, aseesimeeste (*hetkel 3; põhikiri konkreetset arvu ei määra*), juhatuse liikmete (11-15), volikogu esimehe, peasekretäri, piirkondliku juhatuse (esimees ja liikmed) ametikohti. Erakonna liidripositsioonide hulka võib kuuluvaks pidada ka ministrite ametikohti ning Riigikogu fraktsiooni liikmeid. Erakonna liidripositsioonid täidetakse erinevate meetoditega, erinevatel tasanditel ja osalejatega (RE põhikiri).

Madalamaks tasemeks on erakonna piirkond (pk), mis moodustub siis, kui ühes kohalikus omavalitsuses elab alaliselt vähemalt 5 erakonna liiget. Kuierakonnal on ühe maakonna (mk) piires vähemalt 2 piirkondlikku organisatsiooni, saab luua maakondliku organisatsiooni erakonna juhatuse kinnitusel (RE põhikiri). Pk juhatuse tööd juhib mille 3- kuni 9-liikmeline juhatuse, mille valib kõikidest pk liikmetest moodustunud üldkoosolek. Juhatuse enda siseselt võib valida veel ka aseesimehe ja sekretäri. Mk organisatsioon valib oma liikmete hulgast esimehe salajasel hääletusel, arvestades, et valitav ei ole maakonda kuuluva pk juhatuse esimees (RE põhikiri). Pk juhatuse esimeheks saamist täpselt sätestatud ei ole ning palju sõltub konkreetset piirkonnast. Tähtsaks võib positsioon osutada küll, kui arvestada, et just erakonna volikogu moodustub pk ja

mk organisatsioonide esimeestest ja volitatud esindajatest. Kuna volikogusse kuuluvad ka RE juhatusel liikmed, Riigikogu fraktsiooni liikmed, erakonna esindajad Euroopa Parlamendis ja Vabariigi Valitsuses, siis võivad kohaliku tasandi esindajad tunda, et volikogus neist palju ei sõltu. Volikogu on rohkem poliitika protsessis osaleja, kuid sellest hiljem. Volikogu töö juhivad volikogu esimees, kes valitakse volikogu liikmete seast. Erakonna tegevust juhivad ja seda esindab juhatus, mille liikmed (sealhulgas erakonna esimees) valitakse maksimaalselt 2 aastaks üldkogul poolt (RE põhikirjaga). Täpsemalt põhikirja protsessi ei reguleeri.

Esimees ja juhatusel liikmed valitakse põhikirjas sätestatud protseduuri reeglite järgi üldkogul, kus igaühel on üks hääl. Erakonna aseesimehed valitakse erakonna juhatuses ning antud positsioonidele on tavana esitanud erakonna esimees. Volikogu tuleb ise kokku ja valib enda seast esimehe (REE1).

Selgus, et liidrite valiku protsessi teatakse vähem kui valimisnimekirjade moodustamise protsessi. Valdavalt teatakse, et valimised toimuvad üldkogul (volikogu liikmed REA1, REA2). Kandidaate juhatusesse otsitakse ka maakondade ja piirkondade tasandil (REA2).

REL2: „Meil on jälle nii, et ka kandidaatide seas on sisevalimised ja selle tulemusena tekib pinget.“

Üldiselt peetakse liidripositsioone avatuks (REA2). Tema sõnul on liikmed aktiivsed osa võtma liidrite valikust: „Ikka osaletakse. See sõltub ka aastatest. Tundub, et kui valimisaastad, siis käiakse aktiivsemalt, osaletakse rohkem. Kui on valimiste vaheline aeg, siis on poolinak, et...aga üldiselt osaletakse küll. Eks alati tekib küsimus, miks see ei kandideerinud, teine ei kandideerinud. Eks siis tuleb selgitada. Võimalus on kõigil“.

REL2: „Usun, et on palju realistikke, kes ei hääleta ja siis on väike hulk inimesi, kes otsustavad suure hulga tulemuse eest. Nii nagu kus iganes mujal. Aga võimalus on inimestel olemas“.

Eliidi suhtumine on, et üldiselt on ametipositsioonid on ligipääsetavad, üks kesktasandi aktivist ja lihtliige on samal seisukohal, teised mitte.

REE1: “Ma arvan, et need on ligipääsetavad kõigile, kel on väärtused paigas, hoiakud paigas ja kes suudab tööd teha. See ei ole kuidagi saavutusulatusel väljas“.

Lihtliige (REL2) nõustub: „Peaaegu igasugused valimised toimuvad aktiivsuse põhimõttel. Valitakse neid, kes püüdnud väga pikka aega aktiivsed olla. Nimi ja töö on koosluses ja tuntus

tulebki läbi selle, et oled kusagil keegi ja sealt sa nimekirja ette või natuke kaugemale etteotsa saad. Kui midagi ise ei tee, siis midagi ei sünni ka”.

Pisut teistsugusel seisukohal on teine kesktasandi aktivist (REA1), kes mainib, et „ei tea, kas valitaks saaks, kui huvi oleks kandideerida ning ei tea, kui ausad valimised on. /.../ Aga kutsed tulevad, et on võimalik kandidaate esitada“.

Veelgi vähem teab liidrite valiku protsessist REL1, kes *“liidrite valikust ei tea midagi. Üldkogul vist valitakse, aga pole käinud seal. Liidripositsioonid pigem ei ole minu meelest ligipääsetavad, kuna erakond on sisering, kõik tunnevad üksteist”.*

Need, kes pole üldkogul käinud liidreid valimas, ei tea ka protsessi hästi ning on ligipääsetavuse ja avatuse osas skeptilised. Teisalt jälle, on REL1 praegustega rahul, hoolimata sellest, et ütleb, valimistest palju ei tea ning erakond ei ole avatud, leiab ta, et: *“need, kes seal on, nende vastu pole midagi. Nad on juba seal sees olnud, las nad siis olla. Neil on see kogemus. Mina ei lähe sinna, minul pole seda kogemust, mina ei oska midagi teha seal. Ei tunne isegi, et tahaks. Ju need, kellel kogemus ja tahavad minna, lähevad ja saavad sinna ligi. Ma arvan, et seal pädevad inimesed. Ma olen rahul nendega siamaani vähemalt“.*

Juhatuse liikme kandidaadiks üles seada on võimalik kõikidel soovijatel, kuid lisaks erakonna liikmeks olemisele, on vaja toetajate allkirju. Seda ning ajaraami enamus intervjuueeritud ei teadnud või ei pidanud tähtsaks välja tuua. Ajaraam pole sätestatud ka põhikirjas.

Eliidi arvates on liikmete suhtumine liidrite valimise protsessi positiivne, mida näitab aktiivne osavõtt e-hääletusest või hääletamisest üldkogul. REE2: *„Küllaltki aktiivselt jah, kui vaadata häälte arvu. Kui hääletamistulemusena saadakse üle 1000 hääle juhatuse valimisel. Vahemik oli 500-1100 minu meelest, kes said sisse. Ma arvan, et see on väga esinduslik valim juba“.*

REA1: *„Piirkonnajuhtide valimine toimub piirkonna üldkoosolekul. Kõik liikmed tulevad kokku ja hääletavad. Valib siis, ma ei mäleta, kas juhatuse ja juhatus esimehe või siis esimehe ja juhatuse. Pole eriti aktiivne osalus”.*

Üldiselt on Reformierakonna põhikirjas sätestatud vähe ka liidrite valiku protsessi kohta, mis tundub vähe formaliseeritud, puudub ajaraam, vajalike toetushäälte arv ja määratlemata on muud protseduurireeglid. Hazan ja Rahat (2010) tuginedes võib öelda, et kandidaatide ülesseadmine on eksklusiivne, sest esitada tuleb kirjalik avaldus, toetusallkirjad (vastavalt 10 või 50). Valijaskond

on kõrgelt kaasav, sest valida saavad kõik erakonna liikmed, kes osalevad e-hääletusel või üldkogul. Formaalselt on liikmed kaasatud otsesesse otsustamisesse, seda üldkogu kaudu või osaledes eelnevalt e-hääletusel; samuti saab esitada ennast kandidaadiks. Üldiselt on liikmed oma sõnade kohaselt teadlikud protsessist (vaid kaks ei teadnud täpsemalt), samas keegi ei toonud välja ajaraami või kandidaadiks seadmisele esitatud kriteeriume. Kaks vastanut arvasid, et positsioonid ei ole ligipääsetavad, kuid ülejäänud rõhutasid inimese enda aktiivsuse tähtsust.

Isamaa ja Res Publica Liit

Erakonna suurkogu valib „kaheaastaseks ametiajaks esimehe, kolm aseesimeest, kakskümmend eestseisuse liiget, viieliikmelise revisjonikomisjoni ning üheksaliikmelise Erakonna aukohtu“ (IRLi põhikiri). „Osakonna üldkogu määrab ok juhatusse suuruse ning valib oma liikmete hulgast kaheks aastaks ok esimehe ja ülejäänud juhatusse liikmed. Piirkonna üldkogu valib oma liikmete hulgast kaheks aastaks pk juhatusse liikmed, kes valivad enda seast pk esimehe“ (IRL põhikiri).

Seega võib Isamaa ja Res Publica Liidu liidripositsioonide alla arvestada erakonna esimehe, aseesimehed (3), eestseisuse liikmed (suurkogu valib 20, kuid eestseisuses võib liikmeid olla 24-39), volikogu esimehe ja aseesimehed (2), peasekretäri ning kohaliku tasandi (osakonnad, piirkonnad) esimehi ja juhatusi. Lisaks võib liidrite hulka lugeda erakonna ministreid ning fraktsiooniliikmeid (IRL põhikiri). Põhikirjas on sätestatud ka formaalsed reeglid esimeheks, aseesimeesteks ning eestseisuse liikmeks kandideerimisele.

20 päeva enne suurkogu tuleb kirjalikult esitada kandidaadi ülesseadmine, juures peavad olema toetusallkirjad (esimehe positsioonile 50 või eestseisuse liikmeks kandideerimisel 10), lisaks kandidaadi kirjalik nõusolek. Kandidaatide nimekirja sulgeb 14 päeva enne suurkogu erakonna eestseisus ja teavitab kandidaatidest erakonna liikmeid. Kõik kandidaadid saavad enda tutvustamise võimaluse vastavalt eestseisuses kinnitatud korrale (IRL põhikiri).

IRLE1 „Erakonna esimees, juhatus valitakse suurkogul, mis toimub kord 2 aasta jooksul. Volikogu esimees, aseesimehed valitakse volikogus”.

IRLK: “Meil on kõik valimised otsevalimised ja erakonna suurkogul. Meil seal mandaate pole, igal liikmel on erinev hulk hääli. Enne viimaseid valimisi muutsime oma protsessi. /.../ Varasemalt oli igal liikmel konkreetse kogu koosseisust pool kogust pluss üks hääl ehk siis 20-liikmelisest eestseisusest 10+1, 3 aseesimehe puhul oli hääli 1+1. Suvel (2011) tehtud põhikirja

muudatuste järel oli igapäev koguhäältest ruutjuur ja ümardatuna alla poole. 20-liikmelisest eestseisusest 4 häält. Selle alusel suurokogul osalenud inimesed niimoodi valisid”.

Liikmete rolli peetakse oluliseks ning see on liidrite valimisel vähemalt formaalselt suurem kui nimekirjade moodustamisel. IRLE2: *„Liikmetel on väga suur roll, sest kõik valitud liikmete häältega. Piirkondade juhid liikmete valitud, juhatusel liikmed valivad esimehe endi hulgast, aga osakondade esimehed valitakse täiesti eraldi. Selles mõttes, et kes kohale tulevad ja häälletavad, need siis valivadki“.*

Samas on ka teistsuguseid arvamusi. IRLX: *„Ütleme nii, et liider kujuneb välja kitsa ringkonna liidrina. Kui erakonnas on erinevad grupeeringud, siis kujuneb kitsa ringkonna poolt”* lisades veel, et *„Eestis üldiselt on teada, kes juhiks saab. Seda, et selguks erakonna kongressil või üldkogul, siin seda pole”.*

Sisemiste kampaaniate olemasolu peetakse normaalseks. IRLE2: *„Muidugi käivad ka sisekampaaniad, igapäev oma toetajad püüab ka kohale tuua, kohale meelitada, korraldab eelnevaid kokku saamisi, tehakse kirju, tellitakse buss ette ja jõukamad teevad veel lõuna. Ikka oma toetajate kihutamine käib“.*

Eliiti kuuluv IRLE3 arvab, et inimesed on grupeerunud konkreetsete inimeste taha, just nende arusaamade taha. IRLK lisab juurde, et debattide ja arutelude olemasolud on tähtsad (vähemalt avalikud debatid) ning erakondade esimeeste valimisel peaksid olema ka teiste erakondade debatid avalikud. *“Kui viimaseid sisevalimisi vaadata, siis ju esimehe osas oli väga huvitav ja pretsedenti loov, sest sisuliselt IRLi esimeest valis kogu avalikkus. Kuigi häält omasid suurokogul osalevad IRLi liikmed, aga debatid, mis toimusid piirkondades, olid osad avalikud. Isegi raadiodebatt oli, mida ma pean väga heaks. Mul oleks hea meel, kui teiste parteide omad oleksid ka avalikud, sest erakonna esimees on ju kui võimalik peaministri kandidaat ja selleks on avalikku debatti vaja“ (IRLK).*

Kesktaasandi aktivist (IRLA) on seisukohal, et esimehe ja eestseisuse valimised on väga lihtsalt mõistetavad, selged ning läbipaistvad. Liidripositsioonide ligipäätavuse ning liikmetele avatuse osas ollakse erinevatel seisukohtadel. Küll peetakse kindlasti ligipäätavateks piirkondade juhtide positsioone. IRLX: *„Piirkondade juhid on suhteliselt ligipäätavad. Piirkondade juhi kohad on aktiivsuse tulemus. Need pole kohad, kuhu hirmsasti tungitaks, sest väga vähe on positsioonist kasu. Mingit sissetulekut ei anna, teisalt nõuab pidevat tööd ja kolmandaks ei taga mingit hüppelauda Riigikogusse või eestseisusesse“.*

Sama, et positsioon ei anna poliitilises mõttes palju juurde, vaid nõuab kohustusi, arvab ka IRLE3, olles arvamusel, et see-eest eestseisusesse on konkurents tugevam, kuna positsioon on tähtsam. Tuginedes Helen Ojamaa (2010) teostatud põhikirjade analüüsile: „*võtmepositsioonil on just eestseisus, kuna lisaks volikogule ettepanekute tegemisele on see instants ühtlasi ka otsustamisprotsesside juures, olles volikogu koosseisus. Kuigi volikogu kätte koondub suur osa erakonna toimimisel määravate küsimuste otsustuspädevusest, on eestseisusel siiski suur kontroll läbi ettepanekute esitamise (kandidaatide ülesseadmine käib läbi organi, mille moodustavad ikkagi erakonna tippjuhid); valimisprotsessis juhib eestseisus muuhulgas kampaaniat. Ka ülesannete jaotust vaadates võib järeldada, et põhilised hoovad erakonna tegevusi suunata ning poliitikaid kujundada koondab enda kätte eestseisus*“ võib pidada huvi eestseisusesse saamiseks põhjendatuks.

IRLX: „*Erakonna juhatust peetakse juba selliseks kohaks, kuhu poole püüelda. Juhatusse sattuda on võimalik kaht moodi- viiakse sisse nimekirja kaudu, nii-öelda meeskonnana. Jagatakse välja sedelid, kus on kirjas, et need on meie kandidaadid ja hääletage nende poolt. Seda on teinud mitmed grupid. Ja tehakse teistes erakondades ka. Selle tulemusena võib saada sisse vähem tuntud erakonna liige. Sellega mobiliseeritakse hääli. Ja teiseks, kui sul on endal piisav toetus. Sind ei pruugi juhtkond armastada, aga sul on piisav toetus (liikmete seas)*“.

IRLA arvab, et liidripositsioonid on ligipääsetavad. „*Selge, et eelnema peab töö ja pikem liikme staatus. Peab olema ette näidata kontakte, tutvusring ja et keegi, kes sind sinna valiks. Päris uusi tulijaid sinna üldiselt ei valita*“ (IRLA).

IRLE2, kes on arvamusel, et positsioonid on ligipääsetavad, kinnitab veidi IRLX räägitut: “*On ikka. Julgen öelda, et mina olen tulnud siia riigi poliitikasse täiesti vastutuult. Mul pole olnud keskkontori toetust taga. Puhtalt liikmete häältega*” (IRLE2).

Ojamaa (2010) põhikirjade analüüsis toob välja IRLi kohta, et: „*Liidripositsioonidele ligipääsetavus on mõneti komplitseeritud, kuna valitavad kohad täidetakse ühelt poolt 2 aastaks, kuid teiselt poolt on ainuüksi kandidatuuri ülesseadmiseks tarvilik ka erakonnasisene toetus – esimehe ja aseesimeeste kohtade puhul on kandideerimise eelduseks 50 toetusallkirja*“.

Lihtliikmed ei tea, mis kriteeriumid on paika pandud või millised nõuded kandidaatidele esitatakse. Eliidi esindajatele, kes valdavalt on ise selle protseduuri läbi teinud, on see teada. Isik, kes soovib kandideerida, peab esitama erakonna kontori poolt välja saadetud juhatuse poolt kinnitatud valimiskorrale vastavad materjalid, kus siis viimati oli sooviavaldus/ nõusolek

kandideerimiseks, oma cv, pilt, et kodukal kõik näeksid, kes kandideerivad ja teatav hulk toetajaid, ülesseadjaid, et saaksid kandideerida (IRLK). „*Juhatusse kandideerimiseks vaja 10 soovitaja allkirja, esimehe ametikohale 50*“ (IRLE1). Formaalse poole pealt on sätestatud kandidaatide esitamise tähtajad, mandaatkomisjoni valimise, üldkoosoleku kutse ja päevakava väljasaatmine ka olulised ning protseduur viiakse läbi vastavalt põhikirjale (IRLE2).

Lihtliikmed kinnitavad, et liidrite valimised (suurkogul) on tähtsad ning teiste liikmete suhtumine on sellesse innukas ning seda peetaksegi tähtsamaks sündmuseks. Eelnev info ja teadlikkus on olemas, sest just e-mailide kaudu on palju teavitust. Samas on ka miinuseid. IRL1 kirjeldab viimast suurkogu: „*Käisin ka seal valimas. Seal on nii, et nimekirjad on teada ja keda valima hakatakse jne. /.../. On tagatubades mõjutamisi, sest kõikidel on vaid omakasu sees. Need, kes saavad, need on neile tagatubadele kasuks. Nii on. /.../ Ma ei tea, kui ligipääsetavad on liidripositsioonid. Pigem arvan, et see on ette määratud, kes saavad*“ (IRLL1).

Teine lihtliige (IRLL2) arvab, et kuigi viimasel suurkogul selgus, et paluti teatud kandidaatide poolt hääletada, siis see pole määrav. Ta nendib, et: „*kui nüüd aus olla, siis teatud värk on, aga pole nii määrav oluliselt. Et kui mees on populaarne, siis saab ka*“ (IRLL2). Eliiti kuulujad teavad, kuidas ja kus liidrite valimine toimub. Lihtliikmed teavad, et liidrid valitakse suurkogul, kuid täpselt esitamise ja nõuete kohta ei teata. Ligipääsetavuse osas ollakse väga skeptilised. Erinevate liikmete poolt räägitakse ligipääsetavuse ja gruppide kohta erinevat teavet. Liidrite valimise koht on asjakohane ja iseenesest laiapõhjaline. Põhikiri on ära määratlenud, kuidas valimised toimuvad ning pannud paika ka ajaraami ja tingimused. Samas jääb selgusetuks, et 20 päeva enne tuleb seada kandidaat üles, aga 14 päeva enne suurkogu suletakse nimekiri.

Liidrite valik	Reformierakond	Isamaa ja Res Publica Liit
Formaalne	Pk-juhatus valib pk üldkogu, mk esimehe mk organisatsioon. Pk esimehe protsess sätestatud pole. Volikogu esimees volikogu liikmete seast. Juhatus üldkoosolekul 2a, aseesimehed juhatuses	Suurkogu valib 2a juhatus, esimehe. Volikogu endale esimehe. Ok üldkogu juhatus, pk juhatus, kelle seast esimees. Kandideeri peab esitama erinevaid asju+allkirjad; paigas ajaraam, formaalsed reeglid põhikirjas, eestseisus kinnitab korra
Kuidas toimub	Liidrite valik vähem teada kui nimekirjade protsess. Teakse, et üldkogu valib. Kandidaate ülesseada võimalik kõigil, lisakriteeriumid (liikmelisus, liikmemaks, toetusallkirjad); sisevalimised,	Juhatus valitakse otsevalimistel suurkogus; igal ühel hääli koguhäältest ruutjuur ja ümardatuna alla; kandidaate on võimalik ülesseada; teatud lisakriteeriumid.
Liikmed	Pigem avatud positsioonid (eriarvamused), tähtsad väärtused & inimese enda aktiivsus. Siseringi oht. Kohalikul tasandil ei ole aktiivne valimine (sõltub pk).	Ühe sõnul liikmed tähtsad, sest valijaks. Teine leiab, et eliit/grupp otsustab. Sisekampaniad. Protsessi avatuses-positsioonide ligipääsetavusele eriarvamused. Tuntus tähtis. Pk tasandi juhi kohad ligipääsetavad (pole trügimist). Lihtliikmed protsessi hästi ei tea, eliit teab (ise läbiteinud). Nn. tagatoad –mitte tagatoad.

Seos teooriaga	Kes valib, mis kriteeriumid kandidaadile ja valijale. Lisakriteeriumid muudavad protsessi eksklusiivseks. Avaliku võimu esindajate kandideerimine tähendab tähtsaid positsioone ja tagab toetuse erakonnas- nende säilitamine, hoidmine loob-soodustab gruppe.	
Analüüsi vastus	Kandidaadiks seadmine eksklusiivne, valimised avatud, liikmete teadlikkus pole väga kõrge ja ollakse skeptilised. Puudub ajaraam ja formaalsed reeglid. Positsiooni ligipääsetavus vs inimese aktiivsus	Kandidaadiks seadmine eksklusiivne, valimised avatud. Protsess formaliseeritud, kuigi mingid kriteeriumid saab ikkagi luua eliit/kontor. Avatusteadlikkust loob eelnevalt liikmetele edastatav info esitatud kandidatuuride kohta. Saab parandada läbipaistvust-avatust, sest (liht)liikmed ei tea/usu. „Tagatoad“ mõjutavad usaldust-avatust

Tabel 3. Liidrite valimine. Allikas: Autor

Erakondade liidrite valiku protsess on väga sarnane. Kandidaadiks saavad ennast esitada kõik soovijad, vaja on kas 10 või 50 häält, sõltub juhatuse liikme või esimehe positsioonist. Lisakriteeriumite tõttu eksklusiivne. Mõlema erakonna eliidi liikmed on rahul protsessiga ja teavad seda. Liikmed, kes saavad liidreid valida, siiski ei tea. Eriti teravalt toodi IRLis välja ettemääratuse ja mitte-läbipaistvuse küsimust, kuid ka RE liikmed polnud täielikult veendunud protsesside avatuses ja ligipääsetavuses.

3.2.3 Poliitika kujundamine ja protsess

Kui erakonna üheks eesmärgiks on maailmavaate esindamine, sellest tulenevalt poliitika valikute formuleerimine ja kujundamine, sealhulgas ka ellu viimine ning poliitika valikutel on mõju ka valimisedule, on tähtis Scarrow (2005) vaadelda ka seda protsessi sisedemokraatia analüüsimisel.

Isamaa ja Res Publica Liit

IRLi põhikirjas on sätestatud, et osakonna üldkogu arutab ja otsustab kohalikke küsimusi, kinnitab programmi KOV valimisteks ning nii piirkonna kui osakonna üldkogu arutavad erakonna poliitikaga seonduvat. Kui suurkogu võtab vastu programmi ja saab teha muudatusi, otsustab tegevuse põhiküsimusi, siis suurkogude vahelisel ajal võtab erakonna nimel vastu poliitilisi otsuseid just volikogu, kes esitab suurkogule vastuvõtmiseks programmi, kinnitab erakonna valdkonna poliitika jne. Kõige rohkem suunab erakonna eestseisus poliitika tegemisi, kuna nende pädevuses on küll täita suurkogu ja volikogu otsuseid, aga anda tegevussuuniseid Riigikogu fraktsioonile, ministritele jne. Lisaks moodustab eestseisus esimehe ettepanekul toimikonna poliitilise tegevuse koordineerimiseks (IRL põhikiri).

Ojamaa toob (2010) põhikirjade analüüside põhjal IRLi kohta välja: „*Poliitika kujundamise protsessis omab põhikirja järgi suurt kaalu erakonna organite arvamus*“.

Kuna laiemalt poliitikate kujundamise all saame mõelda erinevaid poliitikaid ning kindlasti on olnud erinevate poliitikate või seisukohtade välja töötamisel erinevaid praktikaid, siis sellest võisid mõjutatud olla liikmete erinevad kogemused. Valdavalt kirjeldati töögruppide kaudu poliitikate välja töötamisi ja/või seisukohtade kujundamist (IRLE2, IRLE1, IRLA).

IRLA: „*Huvilistele on määratud mingi organi poolt vastutav isik, kelle ümber kogunevad need, kes vastava teemaga tegeleda tahavad. Ehk siis väiksemates gruppides toimub sisuline arutelu ja nende vahel, kes reaalselt huvitatud ja andnud märku, et soovivad teemaga tegeleda*“.

IRLE1 täiendab, et korraldatakse ka küsitlusi. Näiteks viimastel Riigikogu valimistel kaasati kogu rahvas- tehti üle-Eestiline laiapõhjaline küsitlus. Sealtsõneluti sõnumid välja, seejärel mõeldi läbi, kuidas need teostada. „*Tavaliselt on läbi tööruhmade ja piirkondlike initsiatiivide tulnud programm kokku. Programmi kirjutamiseks on programmi toimkond olnud ja piirkondadest arvamused kokku kogunud. Aga selline laiapõhjalisem, inimeste käest küsitamine, see annab ikkagi laiema pildi ja rahva arvamuse rohkem. See on suurem töö, ressursi ja energiamahukam, aga annab ikkagi rohkem tõesemat informatsiooni*” (IRLE1)

Lisaks erakonna liikmetele kaasatakse ka väljaspoolt (konkreetse teema) eksperte. Samal ajal intervjueeritud lihtliikmetest IRL1 ei teadnud, kuidas erakonna poliitikat kujundatakse ning IRL2 tõi küll välja, et „*eestseisuses arutatakse ja pannakse põhisuunad paika*“, kuid ise ei osale või pole osalenud.

Kui mitmed eliiti kuuluvad (IRLE2, IRLE1) ja aktivist (IRLA) on seisukohal, et erakonna poliitikat kujundatakse laiapõhjaliselt ja liikmeid ning isegi mitte-liikmeid kaasavalt, siis on ka teistsuguseid arvamusi. IRLX: „*Ma arvan, et osalemisvõimalus on natuke näiline. Vormiliselt tehakse nii, et osakondades ja piirkondades arutatakse teemad läbi, aga see, et mingi uitmõte kuhugi programmi jõuab, on suhteliselt ebatõenäoline. Tavaliselt otsustab seda kitsas ring, mis ei pruugi erakonna juhatus olla, vaid mitte-formaalne erakonna poliitikat kujundav nähtus. Ma arvan, et igas erakonnas kuulub sellesse seltskonda mingi ärimees või rahastaja, kes ei tahagi nähtaval olla, aga ütleb, et minu poolt tuleb selline toetus, kui kirjutate programmi selle ja valitsuses olles viite läbi selle...*“. Ta lisab veel, et „*Näiliselt on formaliseeritud ehk siis protseduuri reegleid ei rikuta, aga tegelikud võimusuhted on erinevad. 70/30 mitte-formaalsete suhete poolt, väljaspool insitutsioone*“.

IRLK nendib, et poliitika kujundamises on mitmeid puudujääke: „*See on reaalne koht, kus kõikidel parteidel Eestis, on võimalus paremaks tööks. Eks ta kipub minema, et need asjad, mis*

koalitsioonilepingusse jõuavad, jäävad samade inimeste ringi. Suur osa Riigikogu fraktsioonist ja eestseisuse liikmetest on lõpliku otsuse tegijad“.

Huvitavale vastuolule viitab ka IRLX, kelle sõnul on fraktsioonide tähtsus poliitika kujundamisel suurenenud, aga teisalt on poliitikate kujundamine ka fraktsioonidest väljaspool. „*Fraktsioonis arutakse üldiselt rohkem läbi ja nii see ei peaks olema, aga poliitika kujundamisel on fraktsioonil suurem roll kui eestseisusel. Erakonnad, eriti valitsuserakonnad võivad osutada ministeeriumi, ametnikkonna käepikenduseks, mis tähendab, et poliitikat ei kujundata enam erakondades, vaid läbi valitsuse võetakse see ette“ (IRLX).*

Poliitikate kujundamine on kõige enam mitte-formaalselt määratletud või põhikirjas vähe sätestatud. Võivad toimuda mitmed arutelud ja diskussioonid, kuid kas sellel ka mingi tulemus on. Nii mitmedki nendivad, et debatte poliitikate sisu üle ei ole palju olnud, pigem vaieldakse stiili üle (IRLK). Valimisplatvormi koostamise protsessi põhikirjas sätestatud ei ole ning arvatakse, et otsuse kujundavad ära need, kes reaalselt erakonna juhtpositsioonidel. Iseenesest IRLi põhikiri toob välja veel ühe huvitava punkti: programmifoorumi, mis peaks kord aastas valdkonnapoliitilisi seisukohti arutama, kuid seda, kes osaleda saavad või muud enamat sätestatud ei ole. Liikmed on erinevatel seisukohtadel kaasatusest ja osalemisvõimalustest ning isegi eliiti kuulujate vahel ei ole üksmeelt. Kuigi korraldatakse arutelusid ja komisjone-töörühmi, siis täpsemalt otsuste langetamine on vähe kajastatud ning seda peetakse ennekõike eestseisuse tegevuseks.

Reformierakond

Erakonna üldkogu kinnitab erakonna programmi ja võib selles parandusi-muudatusi teha, volikogu kinnitab programmi alusel muud programmidokumendid. Samuti on volikogul õigus moodustada alalisi programmi- jmt komisjone, kes töötavad läbi tegevuseks olulisi küsimusi (RE põhikiri). Mitmed eliiti kuuluvad inimesed on seisukohal, et erakondadel on põhilised suunad juba paigas ning aluseks on ka maailmavaateline baas. Teised on seisukohal, et arutatakse ja vaieldakse, aga valdavalt kujundab poliitikat juhatus või teised teatud positsioonidel olijad. Mitmed eliidi liikmed (REE2, REE3) arvavad, et tegemist on laiapõhjalise protsessiga, kus saavad kõik ideede-mõtetega kaasa rääkida.

REE2: „*Vastavalt valdkondadele toimuvad sellised arutelud-töögrupid või ajurünnakud, töötatakse välja programm, selles saavad kõik osaleda, kutsutakse ka erakonna väliseid inimesi.*

Pärast on programmi juhtrühm, kes viimistleb, et laused oleksid arusaadavad. Vaieldakse väga tõsiselt läbi. Mingis tagatoas mingi asja valmis kirjutamist ei toimu. Minul on selline kogemus“.
Seda, et toimub palju tulemuslikke vaidlusi, mis on tulemuslikud, kinnitavad ka mitmed teised (REA2, REE1, REE3).

REE4: „Sisuliselt erakonnas kehtib samasugune 20/80 reegel, kus 80% tööst teevad ära 20% inimestest. Ehk siis teiste sõnadega on reaalselt välja kujunenud liidrid, need on arvamuslimidrid erakonna sees, allorganisatsioonides, piirkonna organisatsioonides jne. Esimene faas on erakondlik dispuut ja diskussioon. See on listides, koosolekutel ja teatud osade nendest paratamatult selekteerub üles ja liigub edasi. Väga tähtsad on programmi toimikond, tingilikult toimikond, sest ei ole suletud, kus kirjutatakse programm, koalitsioonileping, valitsusleping. Toimub ideede olelusvõitlus, millised probleemid on tähtsad, mingid jäävad sõelale, mingid lliiguvad edasi, kuni lõpuks läheb üheks dokumendiks“.

REE1: „Kõik suuremad otsused tulenevad ikka programmi tasemest. Sellesse on kaasatud kõik, kes tahavad. Üldse algusest peale nii olnud, et rohkem formaliseeritud kui institutsionaliseeritud. Antakse teada, et hakkame tegema teatud alalõike, seejärel võtame kokku erinevad töörühmad. Liikmetele listides, erakonna lehes, ajakirjas, üritustel piirkondades öeldakse, et sellised on need valdkonnad ja kes tahavad, lööge kaasa. /.../ Samas piisab ka meilivahetusest või siseveebis osalemisest. Niimoodi see kujuneb. Siis tuleb programmi draft, mille teeb programmitöörühm. Saadetakse see laiali ka erakonna välistele isikutele tagasisidestamiseks, mis võetakse kokku, arutatakse läbi, seejärel programmi ülemkomitee võtab kõik kokku ja kirjutab sõnastuslikult kokku ja nii see programm sünnibki“.

Programmi ning koalitsioonilepingu tähtsust toob välja REE2: *„Sisuline töö käib programmi alusel ja programmist tulenevalt sõlmitakse koalitsioonileping. Kui oled valitsuses, siis valitsuserakond väga tugevalt arvestab ja toetub koalitsioonilepingule“.*

„Vastavalt selle, mis olukord riigis on, kuhu tahetakse jõuda, vastavalt sellele kujundatakse. Poliitikasuunad teeb põhiliselt valmis juhatus ehk meie poliitika tipud ja seejärel arutakse läbi need“ (REA2).

Seda, kes täpselt poliitika suundi kinnitab või otsustab nende üle, seda kõik ka ei tea (REA, REL1). REA teab, et on erinevaid töögrupe ning on ka ise mõnes osalenud, kuid on seisukohal, et reaaliikmed eriti ei osale. Toob näite, kuidas viimastel aastatel on üritatud juurutada mudelit, et juhtidele tehakse koolitusi ja seeläbi pannakse peale ka kohustusi, viia infot piirkondadesse- maakondadesse ja koguda sealt sisendit, kuid see väga ei töötavat. Lisaks on volikogus ka

töörühmad, kus kogutakse rohkem ajurünnaku stiilis sisendit programmi koostamiseks ning üldse aeg-ajalt üritatakse teha püsivaid töörühmi. Tavaks on see, et infoliikuvus aktiveerub enne valimisi, enne valimisperioodi (REA1).

REL1, kes on ise osalenud ühe strateegia väljatöötamise juures, teab, et mõnikord otsitakse inimesi, kes tahavad panustada. Samas on ta seisukohal, et liikmete kaasamine sõltub poliitikast: *“Osad on kinnisemad teemad, mis otsustatakse kuskil ära ja osade teiste puhul otsitakse inimesi ja arvamust, Intranetis (sisevõrk) tehakse jälle mingid arutelusid”*.

Sama kinnitab ka REK: *„Aeg-ajalt küsitakse avalikult arvamust ka kõikidelt liikmetelt, milleks on meil intranet, Oravavõrk, kus küll kõik ei käi, aga käib aktiivsem hulk inimesi, kes viitsivad rohkem süvitsi teemaga tegeleda. Kuskil 400-500 inimest, aktiivset, käib seal regulaarselt. Sinna pannakse infot üles./.../ Lisaks reeglina vastutav Riigikogu liige seda siis esindab ja tutvustab avalikkusele“*.

Samas toob REE3 välja samasuguse tendentsi nagu hakkas silma IRLis: *„Kõige lihtsam viis on sel juhul, kui sul on midagi hinge peal, tahad mingit programmi punkti üles võtta, siis ongi, kas kontakteeruda mõne juhatuse liikmega või programmitoimkonnaga ja anda edasi oma seisukoht“*.

Poliitikate kujundamises võib tuua erinevusi eliidi ja teiste tasandite liikmete arvamuse osas. Eliiti kuuluvad on seisukohal, et tegemist on väga laiapõhjalise protsessiga, kuhu on kaasatud kõik ning toimub piisavalt diskussioone. Liikmed (lihtliikmed, kesktasandi aktivistid) on küll arvamusel, et on diskussioone, kuid ka arvamusel, et tegelikult otsustavad suunad ikkagi teatud positsioonidel olivad ning on ka teemasid-poliitika, kus tavaliikmed osaleda ei saa. Kuigi arvamusi kogutakse ning põhilised suunad kinnitakse üldkogul, otsustab ka Reformierakonnas poliitikatoimkond, millised on poliitikasuunad, mis esitatakse.

Poliitika kujundamise protsess	Reformierakond	Isamaa ja Res Publica Liit
Formaalne	Üldkogul kinnitab programmi, volikogu selle alusel muud programmidokumentid. Volikogul õigus moodustada alalisi programmi- jmt komisjone, kes töötavad läbi tegevuseks olulisi küsimusi	Suurkogul võtab vastu programmi; volikogu esitab suurtasemele programmi, kinnitab valdkonna poliitikaid jne. Eestseisus annab suuniseid RK fraktsioonile, ministritele jne. Eestseisus teeb esimehe ettepanekul toimikonna poliitilise tegevuse koordineerimiseks; kord aastas programmifoorum. Vähe reguleeritud.
Kuidas toimub	Arutelud-töögrupid. Kaasatakse väliseid eksperte ja kõike, kes tahavad. Koalitsioonileping.	Väiksemad, kitsa teema töögrupid. Tehtud ka laiem küsitlus, kaasatakse väliseid eksperte. Koalitsioonileping.
Liikmed	Eliit: põhilised suunad paigas juba. Laiapõhjaline protsess, kus kõik	Liikmed ei tea nii hästi; üks arvab, et eestseisus kujundab ja paneb paika poliitika. Eliit peamiselt

	saavad osaleda. Mitmed liikmed: arutatakse ja vaieldakse, aga valdavalt kujundab poliitikat juhatus või teised teatud positsioonidel olijad. Kõik protsessi ei tea. Rõhutatakse mitte-formaalset otsesuhtlust	arvab, et laiapõhjaselt; kaasamine paremaks; fraktsioonil suur mõju; liikmel näiline roll; kitsas kujundajate-otsustajate ring. Rõhutatakse mitte-formaalset otsesuhtlust.
Seos teooriaga	Piirid liikmete ja toetajate vahel hägustunud. Formuleeritakse poliitikavalikuid ise, keskselt-liikmetel näiline roll. Avaliku võimu esindajatel suur roll ja mõju poliitika kujundamisel. Tegevussuunad kujundatud keskkontori-eliidi keskselt (kartell)	
Analüüsi vastus	Kartellipartei ilmingud- keskselt korraldatud tegevussuunad, poliitika välja töötamiseks kaasatud ka erakonna välised esindajad. Väga vähe formaliseeritud protsess. Rõhutatakse mitte-formaalset suhtlust. Tähtsaks koalitsioonileping, aga selle tulemusena liikmed kaasa rääkida ei saa. IRL-RE väga sarnased. Liikmed-eliit erinevatel seisukohtadel, IRLis erinevused ka eliidi siseselt-liikmete siseselt. Korraldatakse komisjone, aga ideede jõudmine kuhugi või tulemus, seda ei tea.	

Tabel 4. Poliitika kujundamine. Allikas: autor

Kokkuvõtlikult poliitika kujundamise kohta tuleb nentida, et liikmed võivad esitada arvamusi ja osaleda diskussioonides, kuid kas ja kui palju see päriselt poliitika suundadeks jõuab, on küsimus. Formaalselt on sätestatud, et liikmed võivad osaleda ning ka erakondade poolt kutsutakse, kuid tegemist võib olla näilise kaasamisega, legitiimsuse saamiseks. Põhikirjad on küllalt pinnapealsed ja vähe formaliseeritud poliitika protsessi osas (*RE vähem, kui IRL*). Selgemini eristub RE eliidi ja liikmete erinev arvamus, kus eliit arvab, et toimub diskussioone ning liikmetel on võimalik ideega jõuda reaalsete tulemusteni, viia see erakonna juhatusse, kuid RE liikmed sama veendunud ei ole. Teatakse küll töögruppide ja osalemise võimaldamisest, aga mõni liige leiab, et tähtsamad otsused tehakse mujal ning tulemust töögruppides osalemisel pole. IRLis on erinevate tasandite liikmete arvamused ning tasandi lõikes arvamused samuti erinevad. Mõlemas erakonnas tähtsustatakse mitte-formaalset suhtlust ning seda peetakse reaalseks võimaluseks oma idee juhatuseni viia, mitte kasutades selleks formaalseid võimalusi. Mõlemad erakonnad on püüdnud kaasata ka aruteludesse laiemat seltskonda kui vaid liikmed, mis üheltpoolt peaks kaasa aitama paremale valimistulemusele, laiendama toetajaskonda. Sisendi kogumine on mõlemas erakonnas tsentraalselt korraldatud, kuid palju pole teada tagasiside andmisest. Kuna suurt tähtsust omavad erinevad kogud seisukohtade kujundamisele, siis alljärgnevalt keskendume erinevate kogude tööprotsessidele.

3.2.4 Seisukohtade kujundamine esinduskogudes

Kuna erakonnad on Eesti seadusandliku korra järgi mittetulundusühingud, laieneb neile ka mittetulundusühingute seadus. Sellest lähtuvalt on struktuuris juhatus (IRLis eestseisus) ning üldkogu (IRLis suurkogu), lisaks veel volikogu, Riigikogu erakondadel fraktsioon ja mitmeid teisi. Intervjueeritud on erinevatel arvamustel seisukohtade kujundamise protsessist erinevates kogudes ning ka kogude tähtsuste küsimuses on arvamused erinevad.

Reformierakond

Ülesehituselt on erakond organisatsioon, millel on ka piirkondlikud ja maakondlikud organisatsioonid, millel on oma juhatus ja üldkoosolek. „*Erakonna kõrgeimaks juhtorganiks on üldkogu, mis kutsutakse kokku vähemalt kord ühe (1) aasta jooksul, teatades sellest vähemalt üks (1) kuu ette. Juhatus koordineerib igapäevast tööd. „Juhatus võib otsuseid vastu võtta koosolekut kokku kutsumata, kui otsuse poolt hääletavad kirjalikult kõik juhatuse liikmed“.* On veel volikogu, kuhu „*kuuluvad pk ja mk organisatsioonide juhatuste esimehed ja volitatud esindajad, erakonna juhatuse liikmed, Riigikogu fraktsiooni liikmed, EP erakonna liikmed ja ministrid. Volikogu koosolekud toimuvad vähemalt kaks (2) korda aastas“.* Fraktsiooni kohta ei sätesta põhikiri midagi. Erakonna eliit peab tähtsamateks volikogu, kuid igapäevaselt juhatust, fraktsiooni.

REE1: „*Volikogu on ikkagi üldiselt küll kongresside-üldkogude vahel kõige kõrgem otsustusorgan, igapäevaseid poliitikaid kujundab erakonna juhatus, lihtsamaid ja seadusandlikke küsimusi fraktsioon, lisaks veel valitsusliikmed. Aga volikogu on kõige laiapõhjalisem kogunemine, mis on üldkogust eespool operatiivtasandil“.*

Lihtliikmed näevad asja teisest vaatenurgast, pidades tähtsaks formaalseid koosolekuid ehk suurkogu ja teisalt mitte-formaalseid üritusi (suvepäevad, aastalõpu või uue aasta ball) (REL2).

Igapäevatööd koordineeriva juhatuse pädevuses on mitmeid küsimusi. „*Juhatuse koosoleku põhiküsimusteks on poliitiline olukord ja muud küsimused. Päevakorda saab teemasid tuua ükskõik, kes juhatuse liikmetest, Riigikogu fraktsiooni liikmed, kes ka teretunud“* (REE3).

Nii REE2 kui REE3 on arvamusel, et „*Mida väiksem kooslus, seda rohkem otsitakse konsensust, mida suurem see kogu on, seda rohkem läheb lihtsalt formaalse hääletamise peale“* ning kogenud, et Reformierakonna juhatus üritab langetada otsuseid konsensuslikult.

REE3 kinnitab diskussioonide ja arutelude toimumist. „*Toimub ka kogu aeg arutelu ja diskussioon erinevate poliitiliste küsimuste üle ja kindlasti ei saa seda öelda, et meil ei ole mingit diskussiooni või et kõik arvavad ühtemoodi - absoluutselt mitte*“ (REE3).

Koosolekud on kõikidele erakonna liikmetele avatud (REE2), kuid juhatuse koosolekul osalemise võimalust, ei teadnud lihtliikmed ega kesktasandi aktivistid. Seda, et valdavad on tähtsate otsuste tegemine juhatuse pädevuses, on üheltpoolt arusaadav, kuna vastavalt põhikirjale juhib erakonna juhatus volikogu-üldkogu vahelisel ajal erakonna tegevust. Samas otsustab väga palju ka fraktsioon või juhatus-fraktsioon või juhatus-fraktsioon-ministrid ühiselt.

Eliiti kuulujad kirjeldavad, et kord nädalas koguneb koosolek, kus osalevad ministrid ja fraktsioon, kus arutakse läbi operatiivsed küsimused ning juhatuse koosolekul võivad osaleda ka fraktsiooniliikmed. Lisaks toimub mitmeid fraktsioonikoosolekuid erinevatel teemadel.

Otsustuspädevuse koondumist juhatuse kätte põhjendab REE2: „*kui on valitud juhatus, siis usaldatakse seda juhatust otsustama. Päris kõike ei saa hakata läbi arutama 10 000 liikmega. Kuskil on ju mingi piir selle absoluutselt kõikide läbirääkimise ja otsuse vastuvõtmise vahel. Mõnikord on vaja kiiresti tegutseda. Mõnikord kutsutakse juhatus kokku ja kohe on vaja otsus langetada. Kui sajad või tuhanded inimesed otsustanud ja suunanud sind sinna juhatusse, siis tuleb võtta vastutus ja tehagi neid otsuseid*“.

Päevakohaseid poliitilisi küsimusi arutakse kord kvartalis ka volikogus, kuhu kuulujate ring on laiem, kaasates ka regionaalsete üksuste juhte. Volikogus otsustamisel püütakse jällegi leida konsensust, kuigi otsused langetatakse üldiselt hääletamise teel, kuid üldjoontes kirjeldatakse intentsiivset debatti kokkuleppe saavutamiseni, mis otsust siis kõik ka järgivad.

REE1: „*Volikogus mõeldakse enne teemad läbi, mida arutatakse ja pakutakse välja. Seda teeb siis kas erakonna kontor, kes valmistab ette või keegi teine, kes teemast huvitatud ja tahab panna päevakorda. Tullakse kokku ja arutakse. Üsna vaba sõnavõtmine, arutelud üsna vabad, lisaks mitteformaalne omavaheline koosolemine*“.

Kõrgeim otsustuskogu on erakonna üldkogu. Seda, et üldkogu on teistest formaalsem, arvavad erinevad intervjueeritud. Põhjuseks tuuakse (REE1), et osalejaid on palju ning päevakorda venitada ei tohiks ning just seetõttu on registreeritud sõnavõttude kasutamise tava. Otsustada saab üldkogul osaleja näiteks majandusaastaaruande kinnitamist, poliitikasuundade seadmisel ning ka valida liidreid.

Seda, et tähtsamatel koosolekutel osaleda saab, seda kinnitavad ka lihtliikmed. REL2: „*Võimalus on kõikidel jah. Küsimus selles, kas minna tahad*“.

Samas näevad mõlemad lihtliikmed antud tähtsamate koosolekutena üldkogu, piirkonna üldkogu ning ka mitte-formaalseid üritusi (suvepäevad, ball jne). Seda, kus täpselt mingeid otsuseid langetakse, eliiti mitte-kuuluvad liikmed pigem ei tea.

Nii eliit kui REA2 kirjeldavad erinevaid koosolekuid diskussiooni areenina. Lihtliikmed peavad küll üldkoosolekut tähtsaks, aga nenditakse, et on tihtipeale olnud ka väga formaalseid koosolekuid, mis on olnud ettevalmistatud ja tahetud vaid kvoorumi kinnitust. Lisaks arvatakse (REL2), et on kindlasti ka valdkondi, kus teemad tulevad ülevalt-alla.

Üldiselt kujundatakse Reformierakonnas erinevaid otsuseid erinevat moodi. Seisukohad kujunevad pikema aja jooksul (*või on juba kujunenud pikema aja jooksul*) ning kiireloomulistes küsimustes reageeritakse ning tegutsetakse operatiivselt. REK: „*Samad otsused, milline meie seisukoht on, kujunevad pika aja jooksul. Alates liikmete kogumist, sealt volikogusse ja juhatusse. Meil on erinevaid teemaklubisid ja mõttekodasid veel /.../. Kuidas kujundatakse konkreetse kaasuse puhul kui vaja kiiret otsust, siis meil on ära jaotatud parlamendi liikmed, teatud teemade ministrid*”.

Üldiselt on eliidi esindajad seisukohal, et liikmel on lihtsalt võimalus esitada oma häid mõtteid. Liikme võimalust tõstatada teemasid või oma ideed ellu viia, kirjeldab keskkontori esindaja kui äärmiselt lihtsat ja selget protsessi: „*Kui mõnel erakonna liikmel tuleb hea idee, esitab oma piirkonda arutlusele, ilmselt on selle ideega edasi kursis ka piirkonna juhatus, kellel on õigus või võimalus ideed järgmistele tasanditele viia. Lisaks on põhikirjale tuginedes võimalik teemat tõstatada üldkogul. Kui liikmeskond on teemat pooldav, siis järgmine koht, kus natuke kitsamalt ja tõsisemalt arutada, on volikogu, kus osalevad Riigikogu liikmed, ministrid, KOV juhid, Euroopa Parlamendi saadik ning ka seal on teemat võimalik tõstatada. Kui seal ollakse pooldavad, siis jätkatakse juba erakonna juhatuses, mis käib koos 2 korda kuus. Reeglina juhatus on siis koht, kus meie initsiatiivid välja tulevad. Juhatus kiidab heaks ja sealt läheb juba järgmistele tasanditele- Riigikogusse, Valitsusse*“ (REK).

Kuigi liige saab osaleda rohkem piirkondlikul tasandil ja liikmed on sellega ka küllaltki rahul (REL1, REL2), siis piirkondades toimuv sõltub palju piirkondadest endast ja konkreetsest juhust. REK: „*Mõned vähem autokraatlikumad, teised rohkem autokraatlikumad, mõned ütleme kaasavad mõned mitte liikmed ja mõned...aga keskmiselt umbes nii, et PK juhatuse koosolekud on avatud, ka liikmed võivad tulla. Ei tähenda, et hääl hääletamiseks, aga reeglina avalikud*“.

See aga tähendab, et niivõrd lihtsalt ei pruugi liikme idee kuhugi välja jõuda.

Erinevate tasandite liikmed näevad koosolekute tähtsust erinevalt. Tähtsaks peetakse üldkogu, kuid eks peamiselt langetab otsuseid ja juhib erakonda juhatus ning ka fraktsioon. Liikmed ei tea, kuidas käib otsustamine erinevates kogudes, kus nad ei osale. Eliit kirjeldab kõiki koosolekuid (*välja arvatud üldkogu oma formaalsuse pärast*) kui diskussiooni ja tuliste vaidluste toimumise kohta.

Üldjoontes liikmed kaasatud tähtsamatele koosolekutele ei ole, selleks on eraldi organid, kes teevad otsuseid; osaleda saavad liikmed kohalikul tasandil, seda üldkoosolekute osas ka tehakse. Formaalne raamistik on nõrk ning ka vähe institutsionaliseeritud.

Isamaa ja Res Public Liit

Struktuurilt on erakond organisatsioon, millel on osakonnad ja piirkonnad oma juhatuse ja üldkoosolekuga. Suurkogu ehk siis liikmete üldkogu, on kõrgeim esinduskogu, mis *„kutsutakse Erakonna kokku vähemalt üks kord kahe aasta jooksul. Korraline suurkogu saab toimuda kõige varem 21 päeva möödumisel suurkogu kokku kutsunud volikogu otsusest“*. Toimumise aja, koha ja päevakorra projekti teatab erakonna kantselei erakonna struktuuriüksustele hiljemalt 21 päeva enne /.../. Lisaks avaldab kantselei suurkogu toimumise aja, koha, esindusnormi ja päevakorra projekti kohta teate vähemalt ühes üleriigilises päevalehes ning edastab kõigile erakonna liikmetele teate suurkogu toimumise kohta hiljemalt 10 päeva enne suurkogu toimumist“. Erakonna volikogu, kuhu kuuluvad eestseisuse liikmetest ja iga piirkonna esindajad (4) on kõrgeim esinduskogu suurkogude vahelisel ajal. Volikogu koguneb vähemalt 3 korda aastas vähemalt 1-nädalase etteteatamistähtajaga. Igapäevast tööd juhib eestseisus. Lisaks on ka RK fraktsioon (IRL põhikiri).

Eliiti kuuluv IRLE1 loetleb tähtsamaid kogusid-koosolekuid: *„Juhatuse koosolek, piirkondlikud juhatuse koosolekud, erakonna juhatuse koosolekud, volikogu koosolek ja kõige tähtsam on muidugi suurkogu, kus saab osaleda kogu erakond ning piirkondades toimuvad ka piirkondlikud üldkogud“*.

Samas IRLX on täiendab, et *„erakonna puhul reaalselt on kõige tähtsam fraktsioonikoosolek ning koalitsiooni puhul rääkides on koalitsiooninõukogu, sest need on kohad, kus viiakse poliitikat läbi, kutsutakse ellu ja arutatakse“*.

IRLK kinnitab, et kuigi palju sõltub valdkonnast ja nii palju kui võimalik kaasatakse erinevaid inimesi otsustamisesse, kuid *„formaalselt langetakse tähtsamad otsused fraktsioonis eestseisuse*

tasandil ja sealtkaudu liiguvad parlamendi liikmetele, kes peavad otsuseid langetama, läbi eestseisuse või fraktsiooni otsuse saavad mandidaadi Riigikogus hääletada“ (IRLK).

Lihtliikmete teadlikkus erinevates kogudes langetavatest otsustest on madal. Teatakse suurkogust ning piirkonna koosolekutest, mille kohta tulevat väga palju kirju, kuid kaasamist tähtsamate otsuste tegemisse ei tunta (IRLL1). Samamoodi on ta (IRLL1) seisukohal, et suurkogu ei tundu olevat prioriteet, sest diskussiooni ei toimu. Silma hakkavat, et on palju inimesi, kes tulevad kohale, kirjutavad hääle sedelile ja lähevad minema.

Seda, et on erineva formaalsuse astmega koosolekuid, kinnitavad mitmed intervjueeritud.

IRLK: *„Rohkem on muidugi neid formaalseid, kus päevakord ja teemad ette valmistatud. Aga on ka neid, kus toimub kibedaid arutelusid“.*

Üheks tähtsamaks ja laiapõhjalisemaks organiks on volikogu, mille koosolekud toimuvad vähemalt 4 korda aastas, kuid reaalselt tihedamini. Päevakord esitatakse enne volikogu, mille teemad tuleb kodus läbi töötada (IRLA). Päevakord valmistatakse suuresti ministri või kellegi asjassepuutuva poolt ette (IRLK), kuulatakse ettekandjad ära ja siis hääletakse. Volikogu alguses on küll võimalik muuta päevakorda, kuid tavaliselt seda ei toimu (IRLK). Seda, et volikogus pole vaid hääletamine, kinnitab IRLA kelle meelest küll sõltub teemast, aga huvitavamad teemad saavad sügava diskussiooni osaks. Siiski tundub olevat volikogu formaalne, sest *„päevakord kujuneb kaua enne. Liikmed, kes tahavad midagi päevakorda saada, saavad läbi juhatuse liikmete oma mõtted juba enne esitada“* (IRLE1), mis näitab, et hoolimata volikogu liikmeks olemisest, tuleb kasutada kas mitte-formaalseid teid või täita ebaotstarbekaid formaalsusi. IRLX hindab volikogusid kui hääletusmasinaid, kuhu tullakse mandaati saama, mitte tegema sisulist arutelu. Ta peab küll volikogusid olemuslikult tähtsaks, eriti seetõttu, et esindatud on erinevad piirkonnad, aga reaalselt volikogu otsustamise koht ei ole, sest toimuv on tsentraalne ja erakonna organite keskne. IRLL2 on arvamusel, et volikogu peaks olema see, kus arutatakse teemasid ja pannakse põhisuunad paika, mida arvatavasti teevad hetkel fraktsioon ja eestseisus.

Erakonna igapäevast tööd juhib ning Helen Ojamaa (2010) analüüsile tuginedes võib öelda, et ka võimu omab erakonna eestseisus, mille üheks tegutsemisvormiks on ka koosolekud.

Nii mitmedki (IRLX, IRLE1) toovad välja sarnaselt Reformierakonna eliidile, et erakonna juhatuse koosolekutel võivad kõik erakonna liikmed osaleda, siis reaalselt liikmeteni (*nagu ka Reformierakonnas*) see info jõudnud ei ole.

IRLX: *„Erakonna juhatuse on efektiivsem kui on arvuliselt suhteliselt väike. Suurte kogude võlu on näidata, et vaadake, kui palju on meil inimesi kaasatud, aga sisuliselt suur inimrühm ei jõua*

teemasid läbi arutada. Alati otsuste tegemine delegeeritakse kuhugi kõrgemale. Esimehe või esimehe ja aseesimeeste kätte, nemad tulevad valmis otsusega ette ja diskussiooni läbi viimiseks aega pole või on minimaalne ja hääletatakse läbi. Alati saadakse hääleteenamus taha, aga tegelikult praktikas on väga väike inimeste ring otsuse teinud. Formaalne otsustajate ring ja tegelik otsustajate hulk tegelikult kokku ei lange“. Lisades veel „küsimus on selles, et kui palju on neid küsimusi, mida juhatus ei aruta. Mis tehakse tegelikult kitsamas ringis, nt koalitsiooninõukogus, mille tagamaad ei toodagi sealt välja ja põhjuseid, miks midagi niimoodi tehakse, teab väga väike ring. /.../ Ka eestseisuse liige ei pruugi teada tegelikku olukorda“.

IRLE2: „Tehakse erinevad otsused erinevates kohtades. Mis on tõsi, eestseisused on kaunis suured. Tavaliselt mingi väike tuumik valmistab otsuse eelnõu ette ja ülejäänud kiidavad heaks“.

IRLX: „Püramiidi loogika toimub nii, et tipp teeb otsuse ja ülejäänud kas kiidavad heaks või ei anta arutada“.

Vastupidisel seisukohal on IRLE3: „Ja julgen küll öelda, et täna toimuvad IRLis erakonna eestseisuses ja kui vaja volikogus. Ei ole mingissugust mitte-formaalset liidergruppi, kes saaksid omada mingit privileegi“.

IRLL2 ei tea täpselt, kuidas otsuseid kujundatakse ja langetatakse, kuid „mulje jäänud, et mõned vanad Res Publica kalad on need, kes neid otsuseid teevad“.

Erinevate otsustuskogude päevakorra kujunemisel ollakse samamoodi erinevatel arvamustel.

„Teatud kitsas ring kujundab otsustuskogude päevakorra. Ennekõike juhatuse koosoleku päevakorra kujundab erakonna esimees koos oma nõunikega ja oma lähikonnaga, kes ei pruugi olla formaalselt üldse pädevad otsuseid tegema, kes ei ole kuskil valitud, aga on esimehe ümber olulistel positsioonidel, kes võivad olla, aga ei pruugi olla erakonna palgalised, kes ei pruugi olla üldse erakonna liikmedki. Ütleme, kes on see kitsas ringkond, teeb päevakorra, aga ega seda päevakorda koosolek enam ei muuda. Tekibki küsimus, et meil on nii palju päevakorra punkte, me ei jõua läbi arutada, täna me seda ei aruta, lükkame mõnda teise koosolekusse, kui on mõni ebamugav asi“ (IRLX).

IRLA arvab, otsused piirkondades tehakse suuremad ringis, kui tähtsamad otsused, mille puhul küll küsitakse aeg-ajalt ka arvamust, kuid üldiselt kujundataks need siiski välja, kas juhatuses, üldkogul või mingis muus organis.

Üldiselt on mitmed liikmed (IRLK, IRLA, IRLE1) arvamusel, et toimub ka diskussioone ja tuliseid debatte. Samas mitmetes organites langetatakse otsuseid konsensuslikult.

Otsuste tegemine peaks olema tsentraliseeritud, kuna tihti on vaja kiiresti reageerida, et olla poliitika tegemise sees. Oluline on, et otsuseid tehtaks põhikirjas ettenähtud formaalsetes organites (IRLE1, IRLX).

Kuigi koosolekutel toimuvast teavitatakse, pole liikmed kindlad selles, kas jagatud informatsioon on tõene. Erakonna eliiti kuulunud IRLX ütleb otse, et „*liikmete kaasamine on vaid näiline. Erakonna puhul erakonna esimees koos staabiga või tagatoaga, kuidas seda nimetada. Kõik ütlevad, et mingit tagatubasid pole, tegelikult on. Igal erakonnal on. Tagatuba võibki olla selline, et sinna kuuluvad inimesed, kes peavadki neid otsuseid tegema. Näiteks kui sinna kuuluvad erakonna esimees, aseesimehed ja peasekretär, siis võib küsida, kes siis veel. Nemad peavadki koosoleku ettevalmistama, sest see nende ametiülesanne. Kui sinna kuuluvad veel mingid hallid suurused. Mingi transiidi ärimees, mingid muud rahastajad, mis viib selleni, et erakond mõjutatav hoopis mingitest majandusringkondadest, muutub tagatuba pisut salajaseks. Sedagi olemegi näinud“ (IRLX).*

Erinevate tasandite liikmed rõhutavad seda, et asjakohased inimesed saavad osaleda asjakohastel koosolekutel. Samas on koosolekud (*ja tähtsamad otsused*) tsentraliseeritud ning toimivad suurel määral formaalselt. Koosolekuid, kus osaleda saab, peetakse formaalseks (lihtliikmed) ning reaalselt tulemust ei tunta-nähta. Diskussioone ja selle olemasolu toovad välja mõlema erakonna esinevate tasandite liikmed. Seda, et mitte-eliiti kuuluvad liikmed ei tea täpselt otsuste tegemiste kohta ja ei tunne väga kaasatud olevat, võib öelda mõlema erakonna kohta. Lisatakse veel, et ei teata täpselt, mida ja kes otsustavad. Mõlema erakonna puhul paneb peamised suunad paika juhatus. Fraktsioon on tähtsam, kui formaalsete reeglite järgi võiks arvata. Otsustuskogude raamistik on äramääratletud selgemalt kui eelnevad protsessid põhikirjas. Eriti täpselt on sätestatud see IRLi põhikirjas. IRLi puhul tuuakse välja veel nõ tagatubade olemasolu, mille puhul kinnitatakse nii puudumist kui olemasolu. Tsentraliseeritust peetakse paratamatuks tähtsamate otsuste tegemisel, et otsus võetaks kiiremini vastu ning valitud organid, kaasamata, kujundavad selle- niimoodi arvab IRLA ka teiste erakondade praktikate kohta.

3.3 Kommunikatsioon

On antud ülevaade erakondade jaoks tähtsamatest protsessidest: nimekirjade moodustamisest, liidrite valikust, poliitika kujundamise protsessist, mis on teoreetilise baasile tuginedes tähtsaimad kirjeldamaks erakonna sisedemokraatiat. Selleks, et suuta liikmeteni ning avalikkuseni jõuda, peab erakond suutma kommunikeerida oma sõnumeid valijatele ja

liikmetele, tehes seda asjakohaselt ning valijaid võites ja hoides. Mõlema erakonna keskkontori esindajad peavad kõige tähtsamaks sisekommunikatsiooni kanaliks elektroonilisi, kuid lisaks tuuakse välja ka kõik muud võimalikud kanalid.

Isamaa ja Res Publica Liit

Aeg-ajalt on olnud erinevaid kanaleid ning kasutatakse ka sõltuvalt ajast erinevaid meetodeid. Igal nädalal saavad IRLi liikmed elektroonilise infokirja, millest üks tähtsamaks on erakonna esimehe, kiri (üle nädala), kus ta võetakse kokku erinevad päevakajalised poliitika teemad ning eestseisuses toimunu. Teine (üle nädala saadetav) on erakonna meediainimeste kokkupandud infokiri. Kord nädalas saadetakse ka nädalakava. Lisaks antakse välja umbes kord kvartalis ajakirja „Konservatiiv“. Lisaks tegutsevad mitmesugused listid (näiteks piirkondlikud listid). Piirkondlikud listid erinevad üksteisest edastatava info poolest, kuna piirkonna esimees on info edastajaks. Lisaks on kodulehekülg, kuid pole eraldi siseveebi. Info valdavalt ühepoolne, kuid esimees saab kirjadele tagasisidet ning tähtsaks peetakse ka üritusi, mis on kõige realsemaks vastastikuse suhtluse ja tagasisidestamise kohaks (IRLK). *„Kõige ametlikum ja formaalsem kanal on erakonna sisesed listid. /.../ Üldlist on see, kuhu pääsevad kõik, aga on olemas ka väiksemad listid, mis pole kuskil kirjas, sinna pääsevad need, kes otsustavad realselt erakonna asju“ (IRLX).*

IRLE1, IRLE2, IRLE3 toovad välja ka teatud klubide kogunemised (näiteks naisteklubi), kus käiakse koos ja arutatakse teatud teemasid. IRLX lisab juurde kohtumised erakonna liikmetega ja valijatega (näiteks fraktsiooni väljasõidud), kuid mõõnab, et toimuvad ka mitte-formaalsed kogunemised, mille puhul: *„Koosolekut kokku lepitud pole, aga mingi seltskond koguneb kellegi korteris, kuskil kõrtsis ja seal kujundatakse mingeid otsuseid“ (IRLX).*

IRLA iseloomustab meiliteel suhtlust kui väga aktiivset, tuues välja ka võimaluse piirkonna juhi kaudu suuliselt informatsiooni saada.

Kommunikeeritav info on valdavalt ühepoolne (IRLA, IRL2). Üldiselt lihtliikmed, aktivist arvavad, et informatsiooni tuleb meiliteel palju ning on saadava informatsiooni hulgaga rahul (IRLL2, IRL1, IRLA).

IRLE3 juhib tähelepanu, et kõik erakonna liikmed ei pruugi informatsiooni kätte saada, kui on näiteks muutnud kontaktandmeid ja pole ise huvi tundnud erakonnal olevate andmete muutmisest *„Aga need, kes poliitika, erakonna poliitika vastu huvi tunnevad, saavad täna*

erakonna esimehe käest ülevaateid selle kohta mis toimub, mis teemad on üleval ja miks me oleme teinud nii nagu me oleme“ (IRLE3).

Ühelt poolt on küll listidesse saadetav teave ennekõike informeeriv, kuid IRL2 toob välja lisaks aeg-ajalt ka kutsuvad (*ehk liikmeid kutsutakse osalema*) sõnumid.

IRLX: *„Erakonna kommunikatsioonikanalid on erakonna sekretariaadi ja teatud ringi koordineerida. Tavaliselt kuuluvad sinna hulka esimees, peasekretär, meediakoordinaator jne ning nende otsustada on listide sulgemised, tegemised, teatud inimeste listidest välja lükkamine, listide tsenseerimine jne.“*

IRLE2 toob välja ka listide modereerimise, mille õigused on juhtkonna liikmetel. Kui keegi soovib saata oma infot, siis tuleks seda teha juhatuse liikme kaudu: *„Mingi filter on ees, muidu hakkab kribu-krabu tulema“ (IRLE2).*

Lisaks erakonna sisestele kommunikatsioonikanalitele peab IRLX tähtsaks ka erakonna välist suhtlust ehk siis suhtlemist meediaga, kuid on seisukohal, et *„Meedia huvi erakonna siseasjade vastu on siis, kui on tegemist skandaalidega“.*

Erinevate tasandite liikmed peavad kommunikatsioonikanaliks ennekõike e-maililiste, kuid teatakse ka teisi kanaleid. Arvatakse, et e-maili teel saadetakse palju infot ning edastatav info on valdavalt ühepoolne. Mainitakse küll erakonna esimehe kirjadele tagasiside andmise võimalust, kuid valdavalt see on kõik. Erakonna kommunikatsioonikanalid on erakonna kesksed ehk tsentraliseeritud, kuid lihtliikmed on saadava infoga rahul.

Reformierakond

Reformierakond kasutab liikmetega suhtlemiseks kõige rohkem e-maile ehk siis erinevate tunnuste põhised (nt: piirkonna list) tekitatud listide kaudu edastatakse liikmetele informatsiooni. *„Hinnanguliselt 80% operatiivsest infovahetusest käib e-mailiteel“.* Kasutatakse erakonna siseveebi ning seda nii teadete edastamiseks kui ka teatud valimisprotseduurideks (nt: sisevalimistel valimisnimekirjade moodustamiseks). Lisaks ajaleht „Paremad uudised“ (peaaegu kord kuus) ning kord kvartalis ilmuv ajakiri „Reformikiri“. Lisaks saadetakse tähtsamat infot paberkirjadel, vahel ka sms-e (REK). Aktiivselt kasutatakse ka erinevaid sotsiaalmeedia võimalusi (REE3, REE4). Kommunikatsiooni valdkonda koordineerib erakonna keskkontoris sisekommunikatsioonijuht, kes peaks vastutama kahe-suunalise kommunikatsiooni toimimise eest. Kuigi väidetavalt erakonna kommunikatsioonikanalitel filtreid pole, toovad REE3, REA2

välja, et aeg-ajalt info dubleerimise vältimiseks infot ei edastata või saadetakse teatud kriteeriumite järgi (nt: teatud piirkonna liikmele).

Põhiliseks kommunikatsioonikanaliks on siseveeb ning suurelt jaolt toimub suhtlus kontorisiseste inimeste vahel (REL1).

Üldiselt ollakse nõus, et üldinfo on olemas ning seda edastatakse palju. Samas toovad REA1, REA2 välja, et teatud hetkedel jääb puudu konkreetsest infost mingitel hetkedel. Eriti siis, kui on vaja infot jagada ka edasi.

REE1 hindab erakonna sisest infovahetust heaks, sest tegemist on hästi süstematiseeritud tegevusega alustades erakonna siseveebi kaudu info jagamisega, kasutades selleks erinevaid koosolekuid (nii juhatuse, fraktsiooni, volikogu), kuid ka maakondade inimestele suunatud koolitusi. Siiski on ta nõus, et alati saab veel paremini infot levitada, sest kogu info ei jõua piisavalt kiiresti piirkondadesse.

REL2 on seisukohal, et listide süsteem toimib hästi, sest isegi kui mõnel piirkonna koosolekul ei saa osaleda, saab kaasa rääkida. Kuigi erakonna infot edastatakse põhiliselt kontori koordineeritult e-mailide kaudu, siis kohalikul tasandil on oluliseks ka suhtlemine telefoniteel (REA1). Temaga sama arvamusel on REA2, kes peab tähtsaks ka piirkonna tasandil kohtumised ja koosolekud info vahetamiseks.

Erinevate kommunikatsioonikanalite toimimise, millega liikmed valdavalt rahul on, võtab kokku REL2: „*Idee poolest peaksid olema sellega, mis üleval pool toimub, allpool kursis olema küll*“.

Edastatava infoga ollakse üldiselt rahul.

„*Olenevalt küll ajahetkest, kuid üldiselt on teavitav, mainetkujundav ja kaasa rääkimist võimaldavad suhtes 40-40-20*“ (REL2).

REL1 jagab REL2 seisukohta, et on päris palju informatiivset ja teavitavat infot, kuid siiski ka üleskutseid oma arvamuse avaldamiseks. Erakonna liikmed on arvamusel, et infot saadetakse palju ning kasutatakse eelkõige elektroonilisi vahendeid nagu listid ning siseveeb. Süsteemi, mis on korraldatud-koordineeritud erakonna keskselt, peetakse toimivaks. Informatsiooni kirjeldatakse kui teavitavat.

Seda, kas edastatakse informeerivat teavet või ka realselt osalema kutsuvat, saab ülevaatlikult tagasivaates hinnata teatud perioodil erakonna listidesse saadetud e-mailide põhjal.

E-kirjade analüüs

Analüüsi all olid Reformierakonna lihtliikmele saadetavad kirjad ning IRLi üldlisti saadetavad kirjad perioodil mai 2010-detsember 2010, mis oli valimiseelne periood ja peaks hästi ilmestama valimiste vahelist, rahulikumat perioodi. Kuna mõlema erakonna liikmed kirjeldasid peamise kommunikatsioonikanalina e-maililiste, on see otstarbekas lühianalüüsi vaatluse all võtta.

Vastavalt listikirjade analüüsile on selge, et liikmetele edastatakse valdavalt informeerivat teavet. Üleskutseid osaleda on vähe ning vähe on ka küsimusena seatud anda soovitusi-tagasisidet teatud teemade kohta.

Antud analüüsi sattus 115 Reformierakonna e-kirja, millest vaid 22 olid rohkem kui lihtsalt informeerivad või meediamonitooringu (86) edastamine. Kokku oli 17 kirja, milles sisaldus kutse osalema mitte-formaalsel üritusel (15) näiteks spordipäev, suvepäevadega seonduv (5), 8 korral oli tegemist ka reaalse sisuga (sisevalimiste algus, Liberalismi Akadeemia ürituse kutse, üldkogu). 6 kirja kutsusid üles arvamust avaldama ja poliitikateemadel kaasa rääkima. Poliitika teemad kerkisid esile ka aasta teises pooles. Muud infot sisaldas 4 kirja (Ansipi pöördumine, tänusõnad suvepäevadele, emadepäeva soovid jmt). Kuude lõikes edastati 14-19 kirja (juulis 3, augustis 5) ning suve järgsesse perioodi jäid valdavalt informeerivad kirjad, kuid siis elustus ka arvamuste küsimise periood (seoses valimiste eelse ajaga) ning edastati ka kutse sisevalimistel osalemiseks.

IRLi saadetud kirjade hulk oli väiksem ehk kokku 72 kirja, millest 23 on pressiteated (sealhulgas on IRLi omasid 11, millest 2 olid ka arvamust avaldama kutsuvad- IRLi küsitlus; Laari pressiteateid 7, lisaks eestseisuse, Aaviksoo, Lukase, Kiisleri ning Pakosta pressiteade). Vaid Pakosta pressiteates pakuti võimalust kaasa rääkida ja arvamused esitada.

Nädalakavasid 22, millest kõik kirjad informeerivad, 15 sisaldus ka osalema kutsumine (pooleks nii formaalseid, kui mitte-formaalseid), arutlema 4 (septembris-oktoobris). Erinevat muud infot 27 kirja, millest 3 olid erakonna esimehe pöördumised/kirjad (neist 2 olid informatiivsed, üks ka suvepäevadele kutsuv). Lisaks oli 3 peasekretäri kirja (igas sisaldus mingi üleskutse, 2 olid ka informatiivsed ja üks ka osalema kutsuv (küsitlus)). Neist 27-mest olid 15 informeerivad, 3 osalema mitte-formaalselt osalema kutsuvad (nt konverents 2 korda). Kõikidest kirjadedest (72) 38 on ainult informeerivad, 59 sisaldub informeerimine, 9 arvamust avaldama kutsuvad, 2 soovitakse, et liikmed edastaksid kontorisse andmeid gallupitest, 14 kirjas kokku sisaldus mingi arvamuse avaldusi võimaldav info (laiendatud koosolek, valimisprogrammi arutelu), 24-s sisaldus osalema kutsuv (ligi pooled).

IRL saadab kirju vähem kui Reformierakond ning kirjad tunduvad sisaldavat erinevat infot. Eriti informatiivsed on nädalikirjad. Perioodiliselt oli kirjade saatmise hulk maksimaalselt 14, juulis 0, augustis 8. Hinnangute sisu üldistamine (kvalitatiivse) vabaanalüüsiga

Kirjade hulk ja tüüp	Kirju kuus	Analüüs: Sisu üldistamine kvalitatiivse vabaanalüüsiga
RE: 115 kirja, 86 (meediamonitooring), veel 7 vaid informeerivad. 22 kirja, kus sisaldus rohkem kui vaid informatsioon; 6 kirja kutsusid üles arvamust avaldama ja poliitikateemadel kaasa rääkima. 17 osalema kutsuvad (sellest 9 oli ka sisu, 13 mitte-formaalsed)	Keskmiselt 14-19 kirja kuus. Kuni sügiseni rohkem meediamonitooringu ja suvepäevade kutse edastamine. Sügisel ka arvamuste küsimisi rohkem ning teavitusi valimisplatvormide osade valmimisest.	Valdavalt meediamonitooring, mis lihtsalt informeeriv. Kutsutakse, aga rohkem mitte-formaalsetele üritustele (spordipäev jne). Nädalakirjas aeg-ajalt kutsutakse ka poliitikate kohta arvamust avaldama. Vähe erakonnaga seotud kirju. Erakonna keskne kommunikatsiooni vahendamine.
IRL: 72 kirja, 23 pressiteadet, 22 nädalakava (sh 15 osalema kutsuvat infot, arutlema 4). 59 sisaldub informeerimine, 14 arvamust avaldama kutsuvad, 24 osalema kutsuvad (ca pooleks formaalne-mitte formaalne)	Erinev, maksimaalselt 14 ning minimaalselt 0	Kirju saadetakse vähem ja mitte nii läbi mõeldult. Erinevatelt inimestelt, erinevat informatsiooni palju. Nädalakava on heaks informatsioonikanaliks, aga peaks olema selgemini juures, kuhu liikmeid oodatakse ja kuhu mitte. Erakonna esindajate pöördumisi rohkem.

Tabel 5. Erakondade e-kirjades sisaldav teave. Allikas: autor

Reformierakond saatis valdavalt meediamonitooringuid ning nädalikirju (mitte igal nädalal). Positiivse aspektina võib välja tuua, et kui nädalikirjades oli käsitletud poliitika teemat, oli üleskutse anda tagasisidet või jagada mõtteid. Samas on IRLi nädalakava oluliselt põhjalikum, kust liige näebki kohe ära, mis kuskil toimub. IRL võiks siiski rohkem välja kuvada nädalakirjas kajastatava avatust liikmele. Info jagamine tundub olevat tsentraliseeritud ning mõlema erakonna üldistus, et info on suures ulatuses informatiivne või mitte-formaalsetele üritustele kutsuv.

Erakonna liikmete hinnang vastab e-kirjade analüüsile. Infot edastatakse palju, kuid valdavalt on see info ühepoolne ning informeeriv. Kutsuvaid e-kirju on ka palju, kuid tuleb eristada kutsumist mitte-formaalsele üritusele (näiteks jalgrattamatk) ja sisulisele üritusele (näiteks suurokogu). Vähe

on kirjades näha liikmete kaasamist. RE iseloomustab professionaalsem kommunikatsioon, IRLi saadetakse erinevatelt inimestelt erineva sisuga, tüübiga ja ka tähtsuse astmega kirju. Kirjade saatmine aktiveerub sügisel. RE puhul pool aastat enne valimisi (september-oktoober) oli näha meediamonitooringutes inimesi, keda kajastati rohkem ning listikirjadesse tekkisid kaasa rääkima kutsuvad poliitikaküsimused (tulenevalt valimisplatvormi koostamisest ja valimiste lähenemisest).

3.4 Liikme osalemisvõimalused ja rahulolu

Lisaks on analüüsitud kommunikatsioonikanaleid ja e-kirjades sisaldunud informatsiooni. Alljärgnevalt keskendume erinevate tasandi liikmete rahulolule, kaasatusele, osalemisvõimalustele. Seejärel on käsitlusel eraldi sisedemokraatiat analüüs. Antud alapeatükid keskenduvad ennekõike teise uurimisküsimuse vastamisele.

Tuginedes Helen Ojamaa (2010) põhikirjade analüüsile, mille kohaselt IRLis on siseprotsessides otsustuspädevus eestseisuse või eestseisusega seotud organite käes ning RE põhikiri, mis on üldsõnaline ning vähe lahti kirjutatud, on oluline teada saada millisena nähakse avatust ning liikmele antud osalemisvõimalusi nii eliidi kui liikmete enda arvamusele tuginedes.

Reformierakond

Reformierakonna esindajad kinnitavad lihtliikme piiramatuid osalemisvõimalusi, tuues välja selle, et paljud lihtsalt ei taha või ei viitsi. REE4: „*küsimus pole selles, et võimalust pole, aga osalust pole*“. Samas leitakse, et Reformierakonna liikmed on aktiivsemad keskmisest inimesest (REE1, REE4, REK). Kusjuures kampaaniate korraldamine (aktiivsete)liikmete saamiseks tekitab vastakaid arvamusi. REK leiab, liikmete aktiivsust on näha kampaaniate tegemisel üleskutsetele vastamisest-kampaanias osalemisest. REE4 arvab, et Reformierakonda satuvad aktiivsemad, kuna kampaaniaid tehakse vaid kord-kaks aastas ning REA2, kes on arvamusel, et nii nagu teiseigi organisatsioonide puhul on ka erakonnas aktiivseid 1/3. Lisaks on ta seisukohal, et liikmete värbamise kampaaniad ei too juurde aktiivseid liikmeid, vaid tekitavad pigem probleeme ning rohkem tuleks rõhuda kvaliteedile kui kvantiteedile.

Hoopis teistmoodi arvamusel on REL1, kes leiab, et on hulk aktiivseid inimesi, kes ei suuda kaasata teatud grupe, hoopis hirmutavad need inimesed ära, sest on ise aktiivsed, aga ei oska teisi kaasata. Lisaks on ta arvamusel, et Riigikogus olijad võiksid olla aktiivsemad.

REA2 arvab küll, et juhtorganites on aktiivsed, kuid võib-olla peaks vahetusi tegema tihedamini. Samas REE2 küll kinnitab, et võimalusi on erinevaid, alustades diskussioonides osalemisega, ise teema tõstatamisega, kuid kuna realselt kokkusaamistest on lihtliikmele suunatud korra aastas toimuv üldkogu, siis lihtliikmega ongi keeruline dialoogis olla. Samas rõhutab ta ka tagasiside andmise võimalust ja informeeritud olemist läbi erinevate erakonna kommunikatsioonikanalite. Juurde täiendab REE1, et sõltub ka sellest, milles liige kaasa tahab rääkida, sest tähtis on erakonna põhimõtte, seisukohtade ja vaadete mõistmine.

Erakonda kirjeldatakse kui avatud erakonda, kuna võimalust diskussiooniks ja erinevate arvamuste väljendamiseks on. Näitena tuuakse (REE4), et tänaseni on mitmetes küsimuses Reformierakonnas 3-4 konkureerivat seisukohta. *„Osalemise kasvõi Euroopa Stabiilsus Mehhanismis. Üldiselt teame, et domineeriv seisukoht see, aga ka kriitiline seisukoht on olemas. Teisalt maksuküsimustes, kas kodualune maa vabastada maksu alt või mitte. Peaminister oli ühel seisukohal, rahandusminister teisel jne. Tänapäevani on nii, mis tähendab, et ka vastuvõetud otsuste puhul neid ellu viies, rahandusminister tahab seda-seda-seda, aga tal ka erakonna siselt Riigikogu liikmed jälgivad iga sammu. Ütlevad, et otsus ei olnud hea, aga jälgime, kuidas ellu viid. Selliseid teisi erakondi Eestis ei tohiks väga olla“* (REE4).

Erakonda peetakse valdavalt avatuks (REL1, REA2). RE keskkontori esindaja (REK) on seisukohal, et Reformierakond on väga avatud ja läbipaistev erakond, kuna struktuur on avalik ning erakonna sisestest tegevusest saab rääkida ka mitte-erakonna liikmetega. REL2 on avatuse osas kahe-vahel, lisades, et erinevates tegevustes-otsustes on erinevalt, kuid kõik erakonnad peaksid avatusele rohkem tähelepanu pöörama. REA1, REL1 leiavad, et üldistes asjades saab osaleda, palju sõltub sellest, kas on huvi, kuid kitsamates tegevustes osaleda ei saa. REL2 arvab, et oma praeguse tööalase tegevusega saab rohkem kaasa rääkida, kui oleks lihtsalt erakonna realiiige ja arutaks kellegi poolt tehtud otsuseid. Üldiselt on ta seisukohal, et kaasa rääkida on võimalik erinevatel tasanditel ning ka võimalusi on rohkem kui ta hetkel neid kasutab.

REE1 kinnitab REL2 arvamust: *„Kõik saavad oma mured ükskõik kellele, erakonna esimehele, volikogu esimehele ära rääkida. Kõik on kättesaadavad. See on väga suur väärtus, hästi vaba suhtlus, oma sees on hästi vaba suhtlus“*.

Samas on REA1 arvamusel: *„Tugevat vastandumist avalikult ei ole“* ning põhjendab: *„Üldiselt mulle tundub, et kui on konflikti situatsioon, siis Reformierakonnas kuidagi vaikselt sätitakse*

need asjad ära. Tullakse kokku, istutakse laua taha räägitakse. Kas seal kellegil lüüakse näpud sahtli vahele, seda ma ei tea. Karta on, et ikka mõnikord. /.../ Kaasamist on suhteliselt vähe. Kas see on teadlik või kogemata, seda ma ei tea“, samas lisab ta juurde, et kui soovi on ja võimalusi tead, siis peaks olema võimalus osaleda.

Ka REA2 nendib, et aeg-ajalt tekivad kaasamises lüngad, sest unustatakse mõnikord kaasata, kuid tuleb ka endal olla aktiivsem, sest ei tasu oodata, et keegi „midagi kandikul toob“. Ta on ka rahul pakutavate võimalustega, sest kaasa rääkimine olevat enda aktiivsuse küsimus.

REL2 juhib tähelepanu, et rohkem tuleks arvestada sihtgruppide arvamusi, mitte piirduda vaid erakondliku poliitikaga, sest „*erakond on loodud, et ühiskondlikku poliitikat esindada, mitte vaid iseennast. See hakkab meie tegevuses välja paistma, et kõik erakonnas kasvanud erakonna keskseks*“.

Erakonna tipp tajub avatuse tähtsust, kui vaadelda eliiti kuuluva REE1 arvamust. REE1, „*Kui küsida, kuhu edasi, siis valdavalt on suund avatuse poole. Partei suudab toimida edukalt, kui suudab tajuda, mis toimub ja mõnes mõttes ka suhelda läbi nende avatud ruumide*“.

Isamaa ja Res Publica Liit

Erakonna avatuse tähtsust näevad ka IRLi kuulujad, kes kinnitavad, et teatud muudatused (*näiteks avatud ruumide ja internetikeskkonna parem kasutamine*) aitavad parandada erakonna avatust (IRLE1, IRLK).

Samas tuleks mõelda mõlemal, kuid eriti IRLil liikme õiguste laiendamise üle. Tuginedes Ojamaa (2010) põhikirjade analüüsile: „*Liikmete õigused erakonna protsessides kaasa rääkida seisnevad peamiselt osavõtmises osakonna ja piirkonna tööst, kuid ka võimaluses pöörduda avaldusega erakonna juhtorganite poole. Pöördumise alustena võib välja tuua nii erinevat laadi ettepanekuid kui ka info saamise soovi või vajadust tõstatada erakonna tegevust puudutavaid küsimusi*“.

IRLE1 kirjeldab liikme võimalust kaasa rääkida sarnaselt RE esindajale (REK), et liikmel on võimalik pöörduda piirkonna juhatuse poole erinevates küsimustes, kus liige siis ära kuulatakse. Kui see on argumenteeritud ja põhjendatud leiab see kajastamist ka suures juhatuses. Ehk siis: „*Esimene diskussioon toimub piirkonnas ja sealt liigub edasi. Kui piirkonna juhatuse või mingi ühenduse piirkonnas on leidnud, et see on väga päevakajaline ja sellega tuleks tegeleda, siis*

liigub väga kiiresti järgmisele tasandile ja arutatakse. Ja on kõigil piirkonna liikmetel pöörduda otse riigi poliitikute poole“ (IRLE1).

Ka IRLE2, IRLE3 on samal seisukohal: „*Kui on häid ideid, küll ta leiab oma pk mõne juhatuse liikme või parlamendisaadiku kaudu, et need jõuaksid eestseisuse kui ka fraktsiooni koosolekutele. Ma ei tea et oleks kellelegi, kellel on konstruktiivsed ideed, oleks ära öeldud. Neid ei ole üldsegi palju“.*

IRLE1, IRLE2 peavad tähtsaks fraktsiooni väljasõite erinevatesse piirkondadesse, kus kohtutakse kogu piirkonna valijate ning teiste huvitatutega. See on heaks mitmesuunaliseks infovahetuseks, kuid IRLE2 leiab, et see on tähtis ka kohalike tasandite tööle ärgitamiseks, et kohapeal poliitiliselt tegutsema hakataks.

IRLA leiab et „*tavaliikmel ongi /võimalus/, kas meiliteel võib pöörduda oma ettepanekutega piirkonna juhatuse poole, et mõtet edastada ja ka keskkontor võtab kõnesid-emaile vastu ja võib ka kohapeale minna“.*

IRLK nendib, et formaalseid kanaleid peale juhtkonna valiku (ja arvamuste esitamise) polegi palju loodud, aga palju sõltub inimese enda aktiivsusest.

IRLX leiab, et formaalselt on liikmel kõik õigused, kuid ilmselt mitte-formaalsed viisid toimivad paremini. „*Kuna pole esindusnormi suurkogudel kehtestatud, siis iga erakonna liige võib minna suurkogule. Tavaliselt sõna ta seal ei saa, sest sõnavõtte tuleks liiga palju. Ta võib oma ettepanekutega pöörduda iga juhttasandi poole, saab ilmselt sealt ka vastuse, kas see vastus teda rahuldab on omaasi. Siit jõuame selleni, kui palju on liikmel võimalust oma nägemust viia erakonna otsustesse, siis see on minimaalne. Ühest küljest raske ettekujutada, kui igal liikmel kitsas huvi või eesmärk, ei saagi kirjutada kuskile programmi, aga asjakohased otsused kipuvad ära kaduma, kui pole tulnud juhtkonnast või ütleme, mitte-formaalne kanal võib olla toimivam. Formaalne tee, et tõstatad ametliku asjaajamise raamides, tõhusam kui räägid nelja-silmavahel esimehe või peasekretäriaga“ (IRLX).*

IRLL2 ei arva, et liikmel oleks palju võimalust kaasa rääkida, sest pigem on otsustamine ja tegevus juhatuse keskselt tsentraliseeritud. Rohkem on lihtliikmel võimalus osaleda kohalikul tasandil nagu arvas ka IRLA. Samas toob IRLL2 veel välja, et kohalikus piirkonnas saavad sõna need, kes tahavad, aga sarnaselt RE liikmele (REL1, REA2) pole ta kindel, kui palju seal räägitu kuhugi jõuab või kui palju kuulda võetakse.

IRL3 arvab, et võimalusi on kaasa rääkimiseks küll, aga küsimus on ka selles, mis ideed on ja kui palju viisid panustada. Samas ei märka kusagil ülearu paljut aktiivsust. Erinevad liikmed on

aktiivsuse osas erinevatel seisukohtadel. Valdavalt ollakse arvamusel, et liikmed on keskmiselt aktiivsed (sarnaselt teistele organisatsioonidele) või pigem passiivsed, sest üldjoontes osaleb vaid väike aktivistide grupp (IRLE2, IRL1, IRLK, IRLX). IRLA arvab, et jaguneb pooleks ning IRLE1 leiab, et inimesed on ikka aktiivsed.

IRLK: *„Minu soov, et oleksid palju aktiivsemad. Kui vaatan keskmiselt 3. sektoris kaasa löömist, siis on suht keskmine. Kuskil 20%, kes aktiivselt toimetavad ja üritustel osalevad. Suur hulk, kes teadvustavad liikmelisusest, aga sellega ka piirdubki. On ka neid, kes väga ei mäleta, et liikmed. Kui vaatan suurkogu, piirkonna üldkogu, siis üle 20%, tundub keskmine. Pole väga palju- väga vähe. Üldkogude puhul pole meil volituste ja seda temaatikat, see aitab inimeste massi hoida aktiivsemalt“.*

IRLE3, kes arvab, et aktiivsus on sarnane teiste erakondadega, kiidab liikmetele pakutavat võimalust: *„Üks naljakas koht on see, mida on kritiseeritud. Mõtlen, et bussidega toodi inimesed kohale. Aga mõtlen, oledki liige, sul on aastas oma erakonna üldkogu. 1700 inimest kokku tuleb Tallinnasse kord aastas ja pigem tuleks sellest rõõmu tunda. /.../ Ma arvan, et hea, et üldkoosolekud rahvarohked olnud“ (IRLE3).*

Valdavalt erakonna erinevate tasandite liikmed (IRLE3, IRLE1, IRLA, IRL2) peavad erakonda avatuks. Mitmedki vastanud (IRLE1, IRLK) on seisukohal, et ajakirjanduse kaudu peetavad sisediskussioonid näitavadki erakonna avatust.

„Meil ei ole probleemi, et mõned teemad jooksevad..et kuna on suur erakond. Suurtes erakondades jooksevad teemad rahvani välja ja meil ei ole diktaati, et me kuskil piiraksime, et see diskussioon ei kanduks nagu laiemalt. See ei ole nagu demokraatia“ (IRLE1).

Ka IRL2 arvab, et erakond on avatud ja oluliselt nähtavam: *„Näiteks avalikkusele oluliselt nähtavam ja avatud, kui see, mis RE toimub. RE tülid ei jõua kunagi avalikkusesse, aga IRList lähevad alati välja“* ning seeläbi on ka avalikkusel ning liikmel sõnaõigust kaasa rääkida.

IRL1 ei pea erakonda avatuks *„Ma arvan, et väga paljud ei tea, mis tagatubades toimub. Enamus ei tea, mis tegelikult toimub. Väga ei teata sellest“.*

IRLA arvab, et kuigi tundub olevat tegevus läbipaistev ja mõtteid on võimalus esitada, aga seda, kas nende järgi ka toimitakse, on keeruline öelda. Samas nendib ta, et oma hetkeambitsioonide ulatuses on osalemisvõimalustega rahul. Rahul on ka IRL2, kes arvab, et kaasa rääkimise ja osalemise võimalus on, kui on endal soov olemas. Rahul erakonnaga üldiselt on ka IRL1, kuid ta ei ole rahul osalemisvõimalustega, sest ei tunne kaasatust erakonna tegevustesse.

Lihtliikme võimalused ning erakonna avatuse teema on mitmetahuline ja küllaltki hinnanguline. Ojamaale (2010) tuginedes võib öelda, et erakonnad on põhikirjaliselt näinud liikmetele ette rohkem selgemini määratletud ja ulatuslikumalt sätestatud kohustusi kui õiguseid. Lisaks nendib Ojamaa, et „*Sageli on põhikirjad ka üsna väikese detailsuse astmega, mis võimaldab tõlgendamisvabadusi ning tinglikult ka liikmete õiguste kitsendamist*“.

Liikmetega tehtud intervjuudest selgub, et liikme õiguseid nähakse piiramatult, kuid realselt see nii ei ole. Liikmel on õigus esitada oma idee teatud organitele, mis kaudu läbib see mitmeid tasandeid. Samas ei pruugi see hoolimata eliidi tugevast veendumusest nii toimuda, kuna mitmel korral rõhutati ka mitte-formaalsete (otsesuhtlus erakonna eliidiga) vahendite kasutamise tõhusust. Erakonna lihtliikmed on erakondadega valdavalt rahul, kuid ei tunne, et neid kaasatakse piisavalt ning ei tunta, et neist midagi sõltuks. Samuti on teadmata täpsed otsuste tegemise kohad ja langetajad. Selgemalt eristusid RE eliidi ja lihtliikmete arvamused, IRLis erinesid arvamused gruppide lõikes.

Rõhutati liikme enda panust informatsiooni-teabe ja osalemisvõimalustele. Eriti tegi seda RE eliit. Oma erakonda peetakse ka avatuks. Huvitav on see, et IRLi liikmed peavad erakonda avatuks, sest diskussioonid on ka avalikkuses. Vastupidi, Reformierakonna liikmed, kes ei tea sisemistest vastuoludest ka ise ega avalikkusest rääkimata, peavad avatuks just ennast, sest väärtuste baas on see, et asjad ei leki välja ja see ongi avatus nende meelest. Eliit rõhutab ühise väärtuste baasi vajalikkust.

3.5. Sisedemokraatia liikmete hinnangute kaudu

Isamaa ja Res Publica Liit

Mida peavad erakondade esindajad sisedemokraatiaks, kui Scarrow'le (2005) tuginedes võib öelda, et tegemist on keeruliselt määratletava ja mõõdetava mõistega. IRLK lähtub liikme õigustest ja võimalusest ennast teostada. „*Läbi kandideerimise, läbi oma ideede edastamise ja jõuda sinna maale, et sellele toetus realiseerida*“.

IRLE1, kelle hinnangul toimib täna IRLis sisedemokraatia väga hästi, peab sisemiseks demokraatiaks „*erakonna siseste debattide pidamist olulistes küsimustes*“. Ta nõustub ka IRLK liikmetele ning rahvale kaasa rääkimise võimaldamiseks, et erakonnad saaksid olulistes küsimustes mandiaadi ulatuslikumalt. IRLE3, IRLX peavad sarnaselt IRLK tähtsaks kandideerimisevõimalust.

IRLE3: Otsustuspositsioonidel olevate inimeste poole pöördumise võimalust, kuid tähtis on ka avatus ning liidrite hoiakud.

Nii IRL1, IRL2 kui ka IRLA arvavad, et kõikidel peaks olema võimalus öelda välja oma seisukohti läbi selleks loodud vahendite, et võetaks kuulda ja võimaldataks otsustes kaasa rääkida. IRL2 lisab juurde veel võrdsete võimaluste olemasolu, IRL1, IRLA ka ausad ja läbipaistavad hääletamised. IRLX võtab mitmete arvamused kokku tuues välja: „*informeerituse, tähtis on, et inimesed oleksid informeeritud otsustest ja nende tegemise põhjustest. Inimesed teaksid, keda nad valivad ning kolmandaks selle, et inimestel oleks võimalus osaleda kõikidel koosolekutel, kus nad soovivad. Et kõigil olekski julgus ja vabadus öelda, mida nad asjadest arvavad ja inimestel võimalik erinevatele kohtadele kandideerida ja pääseda. Niimoodi võiks seda kirjeldada*“.

IRLE3, IRLE1 hindavad sisedemokraatia IRLis hästi toimivaks. IRLK hindab 5-palli süsteemis 4-ga, sest alati saab paremini. Ka IRLA hindab 4-ga, kuid seda oma piirkonna keskselt, sest üleriigilist olevat raske hinnata.

IRL2, kes leiab, et põhimõtteliselt on enam-vähem korras, sest see, et näiteks Lukas on ikka veel IRLi liige, näitab erakonnas siiski mingisugust sisedemokraatiat, sest „*KE nagu näha ei püsi sellised vennad, kes kõvasti sõna võtavad. Ma arvan, et see näitab seda demokraatiat*“.

Ta kiidab ka viimasel suurkogul väljaspoolt vaatlejate kutsumist. Samas ei ole ta täielikult veendunud, tuues välja ka negatiivset: „*Eks kui aus olla, siis suurkogus toimuv on mind natuke mõjutanud. Hääletamised loovad võimaluse, et pole kõikidel võimalik osaleda, sest otsustatakse keskkontori tasandil*“.

IRL1 peab sisemist demokraatiat IRLis pigem puudulikuks.

IRLE2 peab tähtsaks sisedemokraatia puhul seda, et inimesed saavad vabalt hääletada ning ka arvamust avaldada. Ta toob sarnast kriitikat kui IRL2 ja IRLX, et on mingid grupid, mingid meeskonnad, kes siis lepivad kokku, kuidas hääletatakse: „*Mulle ei meeldi need nõndanimetatud hääletusmasinad, et inimesele öeldakse, et buss on siin ja hääletad niimoodi. See mulle ei meeldi. See rikub meie juhtimiskvaliteeti ja seeläbi saavad liiga kõrged positsioonid juhtkonnas, valimisnimekirjades ja jõuavad Riigikoguni välja inimesed, kes võib-olla ise ei küündiks sinna. See rikub juhtimiskvaliteeti*“ (IRLE2).

„*Kõik erakonnad mingil määral seda teevad, kuigi see nagu ei sobi erakonna sisedemokraatiaga kokku*“ (IRLX).

IRLi sisedemokraatia osas on kriitilisemad lihtliikmed (IRLL2, IRLL1), kuid ka IRLX ja IRLE2. Nad kõik (IRLL1, IRLL2, IRLX; IRLE2) tõid välja ka gruppide, leeride või hääletusmasinate teema, mis nende arvamust IRLi sisedemokraatiast ka mõjutanud on.

Siiski IRLX on arvamusel, et sisedemokraatia Eesti erakondades on sarnane: „*Ma arvan, et enam-vähem ühesugune. Ma ei usu, et üheski suures erakonnas hiilgaks. Mida väiksem kooslus, seda lihtsam juurutada. Suurtes erakondades kõrval olevat kontrolli väga raske teostada*“.

IRL on teinud ka muudatusi, sisedemokraatia parendamiseks. Näiteks pole veel rakendunud, kuid on loodud süsteem niiöelda e-erakonnaks, et liikmed saaksid erinevaid erakonnaga seotud toiminguid teha elektroonselt, sest see on hea võimalus liikmeid rohkem kaasata (IRLK).

IRLE1 arvab, et üritused ja informatsiooni edastamise tõhustamine on need, mis aitavad kaasa sisedemokraatiale ja seda on IRL ka teinud. Sarnaselt IRLE1 peab ka IRLA tähtsaks kohtumisi-üritusi nagu IRL tegi eelmisel suvel, kus kõikidel oli võimalus „*suu puhtaks rääkida*“.

IRLE3 tunnistab erinevate muudatuste tegemisi erinevatel aegadel, kuid ta ei tea, kas need on laiendanud sisemise demokraatia ulatust. IRLX arvab, et pigem on kitsenenud, sest lihtsam on otsuseid teha, kui on väiksem seltskond, kellega kooskõlastada ja arvestada, mille tõttu on vähenenud otsustajate ring.

IRLE2 on samuti arvamusel, et ikka üritatakse parandada ning seda põhikirja muudatuste kaudu. IRLE2 toob näite viimastest põhikirja muudatustest, millega nüüd on varasema 10 hääle asemel sai eestseisuse valimistel anda vaid 4 ning seeläbi üritatakse lõhkuda kvaliteeti alla tõmbavaid leere.

IRLi sisemist demokraatiat hindavad heaks IRLE1, IRLE3 ning IRLA oma piirkonna tasandil, siis kriitilised on lihtliikmed, IRLE2, IRLX. Tähtsaks peetakse informatsiooni saamise võimalust ning ka kaasa rääkimise ja kandideerimise võimalust.

Reformierakond

REL2 peab tähtsaks, et „*igal inimesel, kes selles protsessis osaleb, on õigus, olenemata sellest, mis tasandil ta parasjagu on, teha ettepanekuid, teha ratsionaalset kriitikat ja samas ajal kui ka kriitikat teinud on, leida ka lahendusi*“.

REE4 (samal arvamusel ka REA1): „*Võimalus oma seisukohti välja öelda, ütleme niimoodi, kartmata selle tagajärgede pärast. Kui ma olen sellel seisukohal, siis on mul miski asi erakonnas keelatud või mul mingi asi jookseb kinni. Kui seda nii ei ole, siis ongi sisedemokraatia*“.

REK võtab kokku Reformierakonna sisedemokraatia, et „*esiteks, liikmetel on võimalik käia neid viise välja, mingeid takistusi omamata ja teiseks tähendab see seda, et kui mingid viisid välja käidud ja enamus arvab, et number kaks viis parim, siis minnakse selle viisi järgi. Minu hinnangul pole sisedemokraatia nii, et keegi nii otsustan ja nii läheb*“. Täpselt samal seisukohal on REL1, kes arvab, et osalemisvõimalus peaks olema igal ühel ning ühiselt tehtama otsuseid.

Reformierakonna sisemise demokraatia ilmetavaks näiteks: „*Oleme oma erakonnas püüdnud sättida otsuseid ja selliseid otsustustasandeid, et oleks võimalikult palju inimesi, kes oleksid kaasatud ja teaksid, millised otsused neid eesootavad ja teaksid pärast ka kuidas vastutada nende eest*“.

Sama kinnitab ka REE1: „*Oleme väga kaua, väga pikalt edukalt tegutsenud. Julgen arvata, et edu juures on üks nurgakivi, et sisemiselt asjad korras. Sees arutame asjad läbi ja välja ei minda kaklema. Näitab, et sees saab asjad läbi arutada. Ju siis on demokraatia meil suudetud toimima panna. Selle osa ongi vastastikkune austus, usaldus, lahtine avatus*“.

Sarnaselt IRLi keskkontori (IRLK) esindajale hindab ka REK oma erakonnas olevat sisemist demokraatiat 5-palli süsteemis 4-ga, kuna asja saab alati teha paremini, kuid lisab, et midagi „*ülialvasti täna pole*“ (REK). REE1 ja REE4 hindavad heaks, kuigi REE4 toob probleemina välja väheste aktiivsete ja kaasatulistate olemasolu. REE2 on rahul sisedemokraatiaga ning tegevustega sisedemokraatia ulatuse laiendamiseks, mida RE teeb. Näiteks koolitused, tegevused liikmetega jne.

REA2 on üldjoontes rahul sisemise demokraatiaga, sest info saamine on lihtne, sõltudest vaid enda aktiivsusest. Suuremaks ohuks peab ta liikmeskonna suurendamise arvelt kvaliteedi unustamist, kuigi REE4 näeb sisedemokraatia edendamise võimalusena liikmeskonna laiendamist ja kampaaniaid.

Kuigi eliidi esindaja REE1 on arvamusel, et „*suundume sinna, et liikmete ja piirkondade otsustuspädevus on suurem*“, on ka teisi arvamusi.

REL1, REL2 on pigem rahulolematud. „*Ütleks niimoodi, et meil on olnud võib-olla demokraatlikumaid aegu. Et me võib-olla hakkame kapselduma natuke tasandite vahel, et võib-olla seda tavalise realiikme arusaama ja ...mõtlen neid, kes pole nii aktiivsed, töö nendega on ainult informatiivne, aga see võiks olla aktiivsem nendega, et poleks vaid informatiivne, vaid ka osaleda võimaldav*“ (REL2).

Ka REA1 arvates, hoolimata üsna avatud erakonnast, pole sisemine demokraatia nii hea, kui paistab välja, sest oluliste otsuste tegemiste ja tegijatega ta kursis ei ole ning tundub, et olulistest asjades kaasa rääkida on keeruline või ei saagi. REL1 toob näiteks kõrgharidusreformi käsitluse

erakonna siseveebist, kus sellel teemal püüti arutlust tekitada, kuid sellel ei lastud tekkida. Niipea kui keegi üritas välja tuua oma seisukohta, tulid nimekamatel inimestelt kirjad, et me (RE) niimoodi ei arva ja peab olema teisiti jne. „Niimoodi peab olema, et me ikka arvame nii... Ei arva ju. Kui vaatame foorumit, siis kõik ei arvanud nii. Niimoodi arvasid need kõrgemad inimesed“ (REL1).

REA1 toob halva näitena debatilisti ärakaotamise, sest „kas teadlikult või mitteteadlikult sellega vaigistati oluliselt sisemisi debatte ja diskussioone“ (REA1).

Sisedemokraatia	Isamaa ja Res Publica Liit	Reformierakond
Eliit	Peavad heaks ja toimivaks. Tähtsad sisesed arutelud-diskussioonid, liikme võimalused. I siiski kriitiline gruppide osas. Rõhutatakse mitte-formaalset suhtlust.	Toimib üldiselt hästi. Tähtsaks kommunikatsioon. Rõhutatakse väärtuseid ja ühist väärtusbaasi; eriarvamustega, siseasju väljapoole rääkima ei minda. Toimib. Rõhutatakse mitte-formaalset suhtlust, kui osalemisvõimalust.
Liikmed	Valdavalt neg. suhtumine. Sisesed grupid, ettemääratus ei meeldi. Üks pigem positiivne. Samas seisukoht, et kõikidel Eesti erakondadel samamoodi.	Üldjoontes toimib. Halb debatilisti kaotamine; erinevate arvamuste avaldamise takistamine. On olnud paremaid aegu. I arvab, et sõltub enda aktiivsusest.

Tabel 6. Liikmete sisedemokraatia hinnangute kokkuvõte. Allikas: autor

Kuigi RE liikmed peavad sisemist demokraatiat üldjoontes heaks, on ka mitte-eliiti kuuluvate liikmete vahel ja eliidi vahel arvamuste erinevus. Kuigi liikmed leiavad, et toimib, siis osatakse tuua mitmeid näiteid, kus pole sisedemokraatia avaldunud või toiminud nii nagu võiks. Lisaks on arvamusi (nagu ka IRLi liikmete seas), et tegelikult on sisedemokraatiat erakonnas hoopis kitsendatud. Reformierakonda iseloomustab väga tugev väärtuste baas, millest on mõjutatult ka sisemine demokraatia. Sisedemokraatiaks peetakse põhiliselt omada võimalust arvamust avaldada ning sisemiselt arutleda, kuid kohati on liikmetel jäänud mulje, et otsuseid tehakse nende eest ning ka diskussioonide tulemused ei sõltu neist, mis halvendab arvamust sisedemokraatiast erakonnas.

3.5.2 Võimalikud lahendused

Erakonna erinevate tasandite liikmed olid sisedemokraatia osas erinevatel arvamustel. Eliit hindas valdavalt sisedemokraatiat heaks. Eriti kõrgelt hindasid Reformierakonna sisedemokraatiat RE eliidi liikmed, kuigi lihtliikmed polnud ülemäära kriitilised, olid nad siiski kohati rahulolematud juhtides tähelepanu mitmetele asjaoludele. Tundub, et kaasatus peaks olema parem ning ka sisemised diskussioonid rohkem avatud.

IRLi liikmetest enamused ei olnud rahul erakonna sisemise demokraatiaga. Samas on näha selgelt, et IRLis tajutakse probleeme sisedemokraatiaga ning on võimalik protsesse muuta avatumaks ja rohkem liikmeid kaasata. Erinevate tasandite liikmed pakkusid välja ka teatud parendusi ja tegevussuundi sisedemokraatia arendamiseks. Kui IRLi erinevate tasandite liikmed rõhutavad sisemiste diskussioonide ja debattide vajalikkust, siis Reformierakonna vastajad rõhutavad sisemise väärtusbaasi tähtsust ning oma aktiivsust erinevate materjalide-teabe ja muude vajaduste katmiseks. Sisemist demokraatiat nähakse ka peamiselt võimalusena avaldada oma arvamust, siis lahendusi on erinevaid.

IRLE1, kes peab IRLi sisemist demokraatiat heaks, leiab, sisedemokraatia parendamiseks aitaks täna toimivate inimeste kaasamisürituste tihedam korraldamine, kus mitte-formaalselt oleks võimalik suhelda ning piirkondades pakutav klubiline tegevus aitaksid kaasa sellele, et „*kui kellelgi tekib mõni mõte ja tahabki kaasa rääkida, siis võib-olla sellises koosluses väljendabki selle mõtte ja sealt edasi päris kiiresti liigub teistele tasanditele*“.

IRLE2 see-eest leiab, et „*Rohkem diskussiooni ja rohkem tööd liikmetega, kes nagu tipp-poliitikud on, et nad suudaksid kahepoolset kommunikatsiooni ja üksteisest arusaamist hoida*“.

Ta lisab juurde, et asi, mis teda veel häirib, on keskkontori liigne keskendumine Riigikogu valimisele, sest kõik käib RK valimiste rütmis, kuid tuleks tegeleda oluliselt enam KOV. „*Kohalikud eesmärgid allutatakse liialt keskeste eesmärkide alla, pole vastassuunalist liikumist*“. Ajafaktorit peavad tähtsaks IRLA ning IRL1, kellest viimane ei usu toimiva sisedemokraatia võimalikkusesse. IRL1: „*Ma arvan, et seda lähimate kümnete aastate jooksul ei muutu, sest vanad kalad, kes eesotsas on, ei muuda suhtumist ja kõikidel sellised omadused, nii et ma ei usu, et see üldse muutuma hakkaks. Ja ei kujuta ette, et kuidas see ka muutuda saaks*“. IRLA arvab, et aeg on tähtis, aga just seetõttu, et tihti jäävad erinevad omavahelised arutelud, diskussioonid ja kokku saamised olemata või pealiskaudseks, sest ei võeta selleks piisavalt aega, kuid just seeläbi on võimalik jõuda erinevate osapooli rahuldavate tulemusteni.

Samas IRLE3 on sisedemokraatia osas täiesti omal arvamusel, sest ei pea sisemiseks demokraatiaks mingit formaalset hääletust pingerea tekitamiseks, vaid peab loomuliku otsustusprotsessi osaks ratsionaalsete arutlute käigus tulemuseni jõuda. Tähtsad on hoiakud ja avatus ning reaalsed, mitte näilised protsessid. „*Võiks olla õudselt demokraatlik ja avatud, et iga liige räägib avalikult, mis ta tahab, aga peaks olema, et omavahel räägitakse need selgeks ja siis võivad kasvõi karvad lennata, aga kui minnakse avalikult välja mingi sõnumiga /.../. Sisedemokraatia peaks olema nii tugev, et koosoleku ruumis lahendatakse asjad ära ja keegi ei tee soolosisid väljas*“ (IRLE3).

IRLL2 arvab, et sisedemokraatia puhul on lahenduste võti erakonna kesketel organitel ja liidritel, seega kui erakond tahaks olla ka reaalselt sisemiselt demokraatlik, saaks seda teha.

„Eks need võimalused kõige rohkem erakonna keskpunktidel, ütleme, et nendel tähtsamatel liikmetel, seal tulebki see mitte-demokraatlik osa. Neil on kõige paremad võimalused seda muuta“.

Aga on ka süsteemsemaid ideid. IRLK leiab, et *„Valimisnimekirjade koostamine peaks olema reglementeeritud ja võiks olla liikmetel suurem osakaal, sest see aitab ambitsioonikamatel rohkem toimetada ning aitaks erakonda aktiveerida“.*

IRLX, kelle hinnangul pole probleeme vaid IRLi sisedemokraatias, aga Eesti erakondades üldiselt ning ka Reformierakonnas, leiab, et: *„Tugevat mõju avaldaks, kui muudetak스 valimisseadust. /.../ Üks võimalus, mis vähendaks erakonna sellise kitsa juhtkonna võimaluse, valimisnimekirjade kaudu survet avaldada, oleks valimisnimekirjade muutmise lahtisteks. Suletud nimekirjadega tagatakse alati see, et kui inimene pole just „tohlam“, siis võtab inimene hääled ja saab sisse. Avatud nimekirjadega, kahtlase reputatsiooniga avalikkuses, aga erakonna juhtkonnale tähtis, parlamenti ei satuks. Talle tehakse küll kampaaniat, aga ei saa sisse, kui on avatud nimekirjad. /.../ üks, hoob, mida erakonna tippjuhtkond kasutada saab, et läheb ütleb inimestele, et kui seda ei tee, siis valimisnimekirja ei saa, kaob ära“.*

IRLX pakub veel lahendusi: *“Võib-olla peaks olema erakondade ülesed valimisõigsustekomisjonid, kes teostaksid kontrolli erakondade valimiste jmt osas. Aukohtuid me enam ei usalda- näeme seda, mis teevad. /.../.Võib-olla valimisvaatlus oleks see, mis teeks keeruliseks, et isegi mingeid kahtluseid ei tekiks“.*

Ka REK arvab, et kõikidel erakondadel on võimalik sisedemokraatiat parendada. *„Avatus on number üks. Kui kõik inimesed on laua taga kokku leppinud selles, et kuidas protsessina toimub ja see on kõigile lahti seletatud, siis ei teki palju kahtlusi, kõhklusi. Kui kõigiga on kokku lepitud, siis on pärast vaidluseid vähem. Teine märksõna on lolluste tegemise vältimine. /.../ Kindlasti ma soovitaks avatusest, ka teha need protsessid võimalikult laiapõhjaliseks, nii laiapõhjaliseks kui võimalik teha. Sisevalimiste puhul iga inimene saab kandideerida, iga inimene saab hääletada. Oluline, et mingi seltskond ei otsusta, vaid et võitja võidaks. Saan aru, et kui mingeid detaile peabki spetsialistide kamp paika panema. Suure riikliku reformi detaile ei pea hääletama kõik läbi. Põhimõttelisi suundi peab hääletama. Erakonna sisedemokraatia puhul ei pea kõike detaile hääletama. Demokraatia läheb liiga kalliks maksma niimoodi. Detailidega tegeleksid*

inimesed, kes seda valdkonda tunnevad ja need, kes ei tunne, saaksid näidata suuna kätte, kuhu suunda minna“.

Ka RELL1 rõhutab kaasamise, laiapõhjaliste ja arutelude vajalikkust, sest tema hinnangul praegu ei erinevaid teemasid ei arutata ning laiapõhjalist otsuste tegemist ja arutletaks, sest tema hinnangul praegu ei arutleta. Sellega nõustub ka REA1: *„Teadlik kaasamine on märksõna. Tutvustada võimalusi /.../ püüda selgitada osalemisvõimalusi, mitte oodata, vaid teadlikult kaasata“.*

REA2 näeb võimalusena vastandumise vältimist: *„Paljud erakonnad on hakanud tihtilugu seda tegema, et leitud mingi vaenlane ja siis hakatud sisemiselt selle vastu võtlema. See on ju sisemine demokraatia. Ja meie suund talle ära teha. Unustatakse ära, et pigem peaks seisma enda asjade eest, mida ise tahad, mis on need väärtused, mida ise tahad. Mitte, et on keegi, kes kannab valesid väärtuseid ja nüüd tuleb nende vastu võidelda“.* Tähtis on ka: *„lasta liikmetel rohkem kaasa rääkida. Et ei ole nii, et tuleb valgustatud monarh ja ütleb, kuidas asjad peavad olema“.*

Kaasa rääkimise parem võimaldamine on lahendus ka REE2 arvates.

REE4 hinnangul pole enam väga palju võimalusi, sest see toimib absoluutselt, kuna: *„demokraatia pole enam inimeste vaheliste suhete küsimus. See on neti küsimus ja kui Internet on maksimaalselt lahti, siis mina küll ei kujuta ette, kuhu veel edasi minna“.*

Ka REE1 leiab, et Reformierakonnas toimib sisedemokraatia hästi ning oleks vaja seda kultuuri ja väärtuseid hoida. Küll aga erakondade üleselt tuleks algatada ühiskondlik debatt, sest seaduste või regulatsioonidega ei lahenda probleeme. *„Kui nad ei käitu ausalt, mis kasu neist regulatsioonidest on, kui käituvad ausalt, siis pole ju regulatsioonidel mõtet“.*

3.6 Järeldused, arutus ja edasised soovitused

Erakonna sisedemokraatia on raskesti hinnatav, kuid tuginedes erinevate tasandite liikmetega tehtud intervjuudele ning formaalsele raamistikule põhikirjadest, on siiski võimalik hinnata erinevate protsesside sisemist demokraatlikkust ning liikmete arvamust, vastates sealhulgas ka püstitatud uurimisküsimustele.

„Eesti poliitika on üldse nagu ta on. Tunne, et need reeglid, mis kirja pole pandud, et täiesti suhtumine, et mis kirjas pole seda ei pea järgima. Seda näitab ka hästi palju selline tagatubade värk, et seda üldist ei respektita“ (IRLL1) iseloomustades erakondades toimivat. Kui liikmed on suhtumisel, et neist ei sõltu midagi, siis on erakondadel vaja mõelda veelkord süsteem läbi, kui tahetakse reaalselt liikmete osalust ning neid kaasata.

Valimisnimekirjade moodustamise protsess, mida peetakse erakondade jaoks üheks tähtsamaks, on mitmetasandiline ja seetõttu on keeruline täpne protsessi sisemise demokraatia määr leida. Mõlema erakonna puhul on Hazan & Rahat (2010) kohaselt kandidaadile esitatavate nõuete kohaselt eksklusiivne (peab olema erakonna liige, tasunud peab olema liikmemaks ning RE-s ka esitada 10 toetaja allkirjad). Potentsiaalsete kandidaatide hulgast Riigikogu valimistel kandidaadiks saamine on kõrgelt kaasav Reformierakonnas, sest kõik konkreetse ringkonna liikmed saavad valida. Nimekirja järjestamine on kõrgelt eksklusiivne, sest ringkonna kandidaadid järjestab erakonna moodustatud valimistoimkond. Üleriigilisse nimekirja järjestuse (2-125) teevad erakonna liikmed sisevalimistel. Eliidi ning liikmete hinnang on hea, teatakse protsessi ning ajaraam piisav. Miinuseks võib tuua vähese institutsionaliseerituse ning selle, et põhikirjas muud sätestatust, kui üldkogu kinnitamine, pole. IRL valimisnimekirjade protsess on oluliselt eksklusiivsem. Liikmed ja piirkonnad võivad esitada küll omapoolseid soovitusi, kuid reaalselt otsustusõigust neil ei ole. Erakonna volikogu kinnitab ka reglemendi erakonna kandidaatide ülesseadmiseks, mis võib protsessi muuta, kas kaasavamaks ja avatumaks või vastupidi. Nimekiri koostatakse määramise, mitte valimise kaudu. Partei eliit (eestseisus) moodustab valimistoimkonna, kes moodustab nimekirja, mille esitab erakonna eestseisusele ja erakonna eestseisus esitab volikogule kinnitamiseks. Samas otsustab volikogu, kas kõikides piirkondades korraldatakse sisevalimised ringkonna nimekirjade järjestuseks, mis otseselt muudaks protsessi kaasavamaks. Määramise positiivse aspektina toovad Hazan ja Rahat (2010) välja, et see võimaldab muuta ja tasakaalustada nimekirju, võimaldades nimekirja lülitada neid, kes vajavad lisatoetust (näiteks: naised, noored jne), kuid demokraatlik see siiski pole. Isegi moodustatud nimekirja kinnitamine on IRLis eksklusiivsem, sest RE-s tehakse seda kõrgelt kaasatult- üldkogul, kus saavad osaleda kõik liikmed, aga IRL-is keskmiselt kaasatult, sest nimekirja kinnitab volikogu, kus osalevad esindajad. Samas on IRLi protsess rohkem institutsionaliseeritud, mis küll, tõsi, võib ka varieeruda, sest sätestatud on formaalne raamistik. Kui RE liikmed on toetavad nimekirja moodustamise protsessi suhtes, siis IRLi liikmed vastakatel seisukohtadel. Liikmed ei tea protsessi, sest pole sellesse kaasatud. Eliit, kes on ka otsuste tegemise juures, suhtub oluliselt positiivsemalt, on teadlik toimuvast ja üsna rahulolev. Eliidi hinnangul on liikmetel võimalus esitada kandidaate, osaleda aruteludes ning see on piisav, kuid lihtliikmete rahulolematuse juhib tähelepanu probleemidele. Valimisnimekirjade moodustamine on erakonnas keskselt koordineeritud, sest nii IRLis kui RE-s moodustatakse ka valimistoimkond ja reeglistik on erakonna sätestatud. Nagu teoorias ka välja toodi, on erakondadele nimekirjade moodustamise protsess väga tähtis, kuna mõjutab oluliselt erakondade

valimistulemust ehk selgitatakse välja avaliku võimu teostajad. Viidates Gallagher (1988a:15), et keskselt koordineeritult ehk tsentraliseeritult kandidaatide valik peaks tekitama valituks osutunutel lojaalsust ning nad on erakonnale lojaalsemad ka Parlamendis olles. Seda on keeruline hinnata, kuid mõeldes, et IRLi valimisnimekirjade moodustamise protsess on tsentraliseeritum ning IRLi eliiti kuulujatest üks (IRLE2) oli IRLi suhtes kriitilisem, kui teised eliidi esindajad. IRLE2 rõhutas ka seda, et tema on tulnud tipp-poliitikasse rahva häälega, mitte erakonna toel, mille tulemusena võib see, et keskselt ülesseatud kandidaadid on lojaalsemad, ka õige olla. Analüüsides IRLi ja RE, on näha, et valimisi peetakse tähtsaks. Parem olukord nii toimivate, mitte küll formaalsete reeglite järgi, põhimõtete ning liikmete arvamuse järgi on olukord Reformierakonnas, kus liikmed saavad anda hääle. See kindlasti kujundab liikmete suhtumist ja nagu näitavad ka tehtud intervjuud, liikmed teavad protsessi paremini. Kuna Reformierakonna põhikiri on vähe formaliseeritud, paljud reeglid puuduvad, mistõttu ei saa öelda, et protsess on täiesti avatud ja sisedemokraatia täielikult toimiv, kuid üldiselt on see kaasav protsess. IRLis on põhikirjas rohkem reguleeritud, kuid piisavalt „mänguruumi“ jäetud protsess, kus liikmetel on võimalus esitada oma arvamusi, kuid muudmoodi osalemine pole võimalik ja rahulolematust näitavad ka liikmete suhtumised. Kriitilised on lihtliikmed, kelle hinnangul on tulemused ette teada ning protsess kauge ja kohati ka arusaamatu. Eliidi keskne ja kontrollitud ning sisemiselt mitte-demokraatlik. Üldiselt võib öelda, et erakondade valimisnimekirjade protseduurid erinevad üksteisest ning tuginedes vähe sätestavale põhikirjale ning liikmete arvamustele, on Reformierakonna nimekirja moodustamine liikmeid kaasav ehk sisemiselt demokraatlikum kui IRLi protsess.

Liidrite valimise protsess on samuti Hazan & Rahat (2010) käsitlusele kandidaatide esitamise kohast eksklusiivne. Juhatuse liikmeks kandideerimisel tuleb mõlemas erakonnas soovijal esitada kas 10 või 50 toetusallkirja (vastavalt esimehe ja teiste juhatuse liikmete ametikohtadele). Sisedemokraatia käsitluse kohtaselt on positiivne, et liidreid saavad valida kõik erakonna liikmed ning nõudeid, peale liikmeks olemise ja tasutud liikmemaksu, valijatele ei esitata. Kandidaatidele on formaalsemalt reeglid kehtestanud IRL, see tähendab, et põhikirjas sätestanud mitmed reeglid ja formaliseeritud protsess. Lisaks kehtestab liidriks kandideerijatele nõuded eestseisus. Siiani on seal olnud vaid tehnilised (nt CV ja pilt jne), kuid selliste kriteeriumite ulatuslikum kasutamine võib veelgi kitsendada erakonna sisemise demokraatia määra.

Mõlema erakonna liidrite valimine on kaasav, sest liikmed saavad valimistel osaleda. IRLi liikmed peavad liidrite valimist ka väga tähtsaks ja tuuakse isegi välja, et üldkogu on inimestele väga oluline. Nii Reformierakonnas kui IRLis on liikmete seas inimesi, kes ei arva, et

liidripositsioonid oleksid ligipääsetavad. Kui erakonna eliiti kuulujad hindavad positsioone ligipääsetavaks, aga lihtliikmed mitte, siis võib olla siin kahtpidine olukord. Üheltpoolt ei pruugi erakonna liikmed olla huvi tundnud protsessi ja selle töötamise vastu ning seetõttu ei teata, teisalt võib olla olukord selline, kus liikmeid polegi teavitatud ega neid realselt kaasatud. Kui nimekirjade moodustamise teadlikkus oli RE-s ühtlaselt sarnane, siis liidrite valiku protsessis on erinevusi. IRLi puhul kritiseeritakse veel liiga suurearvulist juhatust ehk eestseisust, mis ei lase olla eestseisusel sisuliste arutelude kohaks, kuid teisalt on omaette küsimus, kas eestseisuse koosolekud peaksid olema keskseks sisuliste arutelude toimumiskohaks. Huvitav probleem on veel ka see, et IRL vastajad tõid korduvalt välja erinevaid gruppe ja leere, kelle poolt siis agiteeriti suurkogul (ja eelnevalt) hääletama. Gruppide suhtes on negatiivselt meelestatud nii mõlemad lihtliikmed kui eliiti kuuluv ning endine eliidi liige, kuid gruppe peab mõistlikuks või iseenesest mõistetavaks, seetõttu, et tegemist on lihtsalt toetuse avaldamistega. Reformierakonna liikmed sisemisi tülisid välja ei toonud, hoopis vastupidi. Pidevalt rõhutati erinevate protsesside lõikes tugevat väärtusbaasi erakonnas, mis ei lase erakonnast väljapoole probleeme lahendada minna. Liidrite valimisel võib tuua kriitikat samuti mõlema erakonna suunal, sest liidripositsioonid ei ole ligipääsetavad, kuna 2 aastaks valiitakse esindajaid ning suurt koosseisude muutust ei toimu. Üldiselt võib öelda, et hea, et liidreid valitakse erakonna üldkogudel, kus saavad osaleda kõik liikmed. Samas ei pruugi ikkagi olla kaasatus täielik. Hazan ja Rahat (2010) tuginedes võib öelda, et kandidaatide ülesseadmine on eksklusiivne- esitada tuleb kirjalik avaldus, toetusallkirjad (vastavalt 10 või 50) Formaalselt valimisse on kaasatud kõik läbi suurkogul, otseselt saavad osaleda kõik liikmed, kes osalevad suurkogul ning tehniliselt on erakond määratlenud ka liikmete kutsumise aruteludesse-eelnevatesse diskussioonidesse, kuid intervjuud liikmetega seda ei kinnita. Vastupidi juhivad intervjuud tähelepanu sellele, et liikmed peavad tähtsaks liidrite valimisi, kuid on kohati kahtlevad läbipaistvuses ja arvavad ettemääratust. Ligipääsetavus ei ole täielik- formaalsete reeglite järgi eksklusiivne ning liikmete suhtumise järgi pigem kinnine ja ettemääratud. Valimisi korraldatakse tsentraalselt.

Liidrite valimise protsess on oluliselt sarnasem kui oli nimekirjade moodustamine. Mõlema erakonna kandidaatide esitamine liidrite valikuks on eksklusiivne, sest lisaks liikmeks olemisele ja liikmemaksu tasumisele, tuleb esitada ka toetajate allkirjad. Kandidaadiks võivad esitada ennast kõik soovijad, mis näitab kaasatust, on mõlema erakonna puhul sama. Kandidaate valitakse üldkogul, kus osaleda saavad kõik soovijad. Häälte arv on siiski erinev- IRL on teinud muuatusi ning liikmetel on valitava kogu koosseisu arvust ruutjuur ümardatuna allapoole. RE seda süsteemi ei kasuta- neil on teatud arv hääli liikmel. Mõlema erakonna eliiti kuulujad peavad

pigem avatuks ja kaasavaks ning läbipaistvaks süsteemi, kuid IRLis tuuakse välja ka kriitikat, mida RE-s ei tehta. Lihtliikmed on mõlema erakonna puhul seisukohal, et liidripositsioonid pole väga avatud ning pigem on ette määratud, kes saab mingile positsioonile. Protsessi teavad hästi eliiti kuulujad, kuid lihtliikmetele pole protsess täielikult selge.

Poliitika kujundamise protsessis on tähtis analüüsida, kes kinnitab tähtsamad poliitilised otsused ning kes on saanud neis kaasa rääkida. Kuna erakonnad teevad igapäevaselt poliitilisi otsuseid, siis ei saa kogu liikmeskond igapäev otsuste tegemisse kaasatud olla, kuid ometi ei tunne liikmed tihti, et nad saaksid üleüldse poliitikate kujundamisel kaasa rääkida. Põhikirjad sätestavad poliitikate kujundamise protsessi juures kõige vähem, mis tähendab, et reeglid pole suuresti paigas ning institutsionaliseeritus on madal. Kuigi valdavalt teati pakutavaid võimalusi osalemiseks, läbi mingite valdkondlike komisjonide, siis kõik pole komisjonide tööst osa võtnud. Kui eliiti kuulujad arvavad, et poliitika kujundamine töögruppide kaudu töötab edukalt, siis liikmed ei tunne alati panuse väärtuslikkust, see tähendab, et nad ei ole kindlad, kas nende idee kuhugi ka jõuab. Poliitika kujundamise protsess on iseenesest üsna vähe määratletud mõlema erakonna põhikirjas, kuid vastavalt erinevate organite ülesannetele, on näha, et poliitikate kujundamine, väljatöötamine on erakonna kesksete organite (juhatas, volikogu jne) pädevuses. Suurenenud on kindlasti fraktsiooni roll ja tähtsus poliitika kujundamisel, sest nagu mitmetest intervjuudest ka selgus, tegeleb fraktsioon kohati sisulisema tööga, kui juhatas ning poliitika kujundamisel, seadusandluse poolelt, on fraktsiooni poliitikud igapäevaselt tegevuses.

Mõlemad erakonnad on läinud poliitikate kujundamisel laiemaks, kui oma erakonna liikmeskond ehk siis on üritatud toetajaid juurde saada. Valimistel on kasutanud mõlemad erakonnad erakonna väliste inimeste kaasamist- ühelt poolt kinnitasid mitmed intervjuueeritud, et erinevate arvamuste kujundamisel kasutatakse ka väljaspoolt erakonda erinevaid spetsialiste, keda siis kaastatakse. Samas viimati tehti ka näiteks suur küsimustik (IRLis) ja Reformierakond koostas oma valimisprogrammi põhjalt ja laiahaardeliselt. Kui kaasatakse vaid erakonna väliseid isikuid poliitikate kujundamisesse või erakondada enda liikmed jäävad kõrvale või erakonna jaoks on sihtgrupina samad nii valijad kui lihtliikmed. Mitmed on seisukohal, et poliitika kujundamises osalemisega probleeme ei ole, sest kõikidel on võimalik oma idee kuskil üles tõstatada, kuid lihtliikmed sellesse sellisel määral ei usu. Poliitika kujundamise protsessi analüüsimisel viidati ka tõsiasjale, et paljud tegevused ja otsused on juba enne tehtud- see on sätestatud koalitsioonilepingus ja seal olevad eesmärgid on täitmiseks, mistõttu poliitika kujundamine on sellest aspektist jälle lihtsalt näiline. Lisaks nentisid IRL keskkontori esindaja ning ka endine

eliiti kuulunud, et poliitika kujundamise protsess on see, kus saaksid kõik Eesti erakonnad ennast parandada- sageli jääb aja-, huvi- või millegi muu puudumisel kaasamine ja osalemisvõimaluste pakkumine näiliseks.

Liikmed tunnevad, et isegi kui mingil määral kaasatakse, siis tähtsamad otsused tehakse kusagil mujal. Eliit seevastu hindab poliitika kujundamise protsessi laiapõhjalisteks ja kaasavaks. RE mitmed eliidi liikmed rõhutasid, et osalemine sõltub inimesest enda aktiivsusest ja huvist, aga kõikidele on võimalused loodud.

Mitmed liikmed ei tunne, et nad oleksid kaasatud erinevatesse tegevustesse ja protsessidesse, kuid anda lihtliikmele õiguseid juurde, kaasata neid, sest kaasamisega on kõige lihtsam sisedemokraatiat parandada ning mida rohkem kaasata, seda lojaalsemad inimesed.

Sisedemokraatia	Reformierakond	Isamaa ja Res Publica Liit
Kaasamine	Liikmed kaasatud sisevalimistesse (liidrid, nimekirjade protsess); väidetavalt ka poliitika kujundamine (töögrupid)	Liikmed kaasatud liidrite valimisse; väidetavalt ka pol.kuj (töögrupid).
Institutsionaliseeritus	Vähe formaliseeritud. Valdavalt põhikiri (lakooniline), programm ning ka koalitsioonileping. Struktuur paigas	Küllalt formaliseeritud, samas mitmed asjad täpsustamata. Põhikiri, programm ja ka koalitsioonileping reguleerivad. Struktuur paigas.
Tsentraliseeritus	Liikmeks võetakse regionaalselt (KOV) põhine; vaja 1 toetushääl-detsentraliseeritud. KOV valimised koh.tasandil	Mk põhine- detsentraliseeritud, kuid juhatus kinnitab lähema korra. KOV valimised koh.tasandil
Osalemine	Seisukoha edastamine; osalemine üldkogul; pk üldkogul; mitte-formaalsed üritused (nt suvepäevad)	Liige saab esitada arvamuste kogumise kaudu oma seisukoha. Osalemine suurkogul, pk üldkogul. Mitte-formaalsed üritused.
Liikmete hinnang	Piiramatu nagu kinnitavad mitmed eliidi liikmed. Inimesel on võimalik osaleda igalpool kui on aktiivne. Liikmed ei tunne, et oleksid kaasatud, aga samas on rahul.	Osalemisvõimalus võib olla näiline, sest i inimesed võivad ideid anda, aga kas tulemuseni jõuab.Näiliselt formaalne, aga tegelikult teistsugune. Liikmed ei usalda (liidrite valiku grupid), aga samas om rahul.
Teooria	Tsentraliseeritust näitab kui keskkontor korraldab org. arendamist, korraldab võrgustiku toimimist ning kom.kanalite kontroll ja haldamine on aluseks võimule.Erakonnad enam tsentraliseeritud, kuna võim teatud liidrite-gruppide käes. Oluline otsuste tegemine arutluse tulemusel. Liigne tsentr. Vähendab liikmete aktiivsust. Võimu teostamiseks mingi tsentr. vajalik. Institutsionaliseeritus on vajalik, kuid liigne inst. ja reglementeeritus oht struktuuride avatusele. Üldiselt peetakse poliitiliste erakondade tugevalt institutsionaliseeritust positiivseks, kuna see on hea riigi poliitilisele stabiilsusele. Kaasamine -kes on kaasatud tähtsatesse protsessidesse: liidrite valik, nimekirjade moodustamine, poliitika protsessi kujundamine. Mida suurem on kaasatus, seda tugevam demokraatia. Vajalikud tegevused-protseduurid osalemiseks -arutluseks ning liikmetel endal võimalus teemasid tõstatada jmt. Sisemine demokraatia teeb erakonna atraktiivsemaks liikmetele-valijatel.	

Tabel 7. Sisedemokraatia. Allikas: autor

Liikmeks vastuvõtmine ei ole kummaski eriti tsentraliseeritud. IRLis kui RE-s võetakse liikmeks vastu regionaalselt, juhatuse poolt. Kui Reformierakond on andnud õiguse seda otsustada piirkondlikule juhatusele (KOV põhine), siis IRLis langetab otsuse piirkondlik juhatus

(maakonna põhine). Institutsionaliseeritum ja tsentraliseeritum, kuigi mitte oluliselt, on siinkohal IRL. Näiteks on ka IRLi põhikirjas sätestatud, et erakonna eestseisus (juhatus) kinnitab lähema liikmete vastuvõtmise korra. Erisuseks on, et Reformierakonnas tuleb omada ühe erakonna liikme soovitus ja IRLi piirkondlik juhatus küsib arvamust ka osakonnalt (KOV põhine). Nagu Toomlale ka teoorias viidatud sai, on erakonnad muutunud järjest enam tsentraliseerituks, kus võim koondub teatud liidrite või gruppide kätte, jättes liikmete arvamuse arvestamata. Erakonnad küll võimaldavad mingites tegevustes ja protsessides osaleda, kuid liikmed ei tunne üldjoontes ennast kaasatult. Samas, kui osalemisevõimalus on, seda väärtustatakse. Kuna IRLi puhul on liidrite valik üle 2 aasta see, mis üks ainsaid liikmele pakutavaid otsustamise võimalusi, siis liikmed on sellega väga rahul ja kui soovida aktiivsemat osalejaskonda peaks olema rohkem ka võimalusi. Kui tegemist on kartelli-parteidega, siis on edukaks omavaheliseks konkurentsiks ja koostööks Katzi ja Mairi (1995) kohaselt eliidile vaja suurt autonoomiat. Samuti on erakondadel vaja mingit kesksel võimu. Nagu tõid välja ka intervjueritud, siis see, et iga liikme osalus ja hääle oleksid näha-kosta, see pole võimalik. Küll aga on võimalik kaasata neid teisiti. Igatahes, minimaalne tsentraliseeritus tugevdab erakonda ja paneb toimima. Kui erakonna tegevus on keskselt korraldab ja domineeriva juhtkonna all, siis on liikmete panustamine ja osalemine passiivne. Selleks, et erakonnas oleks sisedemokraatia parem, tuleks luua erinevaid protsesse ja kasutada erinevaid meetodeid, et ühiselt saaksid diskuteerida nii juhid kui ka liikmed. Seeläbi on otsuste kvaliteet parem ja võimaldatakse rohkem osaleda, realselt osaleda, mis jälle muudab erakonda sisemiselt demokraatlikumaks. Erinevad kogunemised, olgu selleks siis üldkogud või muud koosolekud, toovad liikmeid kokku, et ühiselt arutleda erakonna programmi, valimisprogrammi või kandidaatide nimekirjade üle. Liikmed hindavad kõrgelt erinevaid pakutavaid tegevusi. Institutsionaliseeritust näitab formaliseeritud on otsustusprotsessid erakonnas. Kas sisemised otsuste tegemise protseduurid on formaliseeritud ja kas erakonna sisemine struktuur on formaliseeritud. Piisav institutsionaalsus loob erakonnas formaalsema keskkonna, kus toimijatel on teada erakonna sisemine korraldus ja seeläbi on vähendatud sotsiaalseid ja mitteformaalseid kriteeriume. Kõrge sisedemokraatiaga erakonnad on kõrgelt institutsionaliseeritud nagu teoorias viidati. Käesoleva analüüsitust on oluliselt institutsionaliseeritum IRL mahuka ning formaalse põhikirja tõttu. Samas on mitmed asjad reguleerimata, et öelda, et IRLi sisedemokraatia oleks kõrge. Mõlemal erakonnal on püsivad struktuurid paigas, mis näitab ka erakondade tugevust. Nagu Katz & Mair (2009) viidates teoorias välja toodi, on erakonnad muutunud rohkem riigi osaks, kui ühiskonna osad ja tegevusesuunitlus on riigivõimu teostamine ning selle järgi ka tegevusi sihistatakse (nt

valitsuserakonnad). Erakondade tegevused on sarnased ning tehakse koostööd ka omavahel. Parteide tegevussuunad on kujundatud keskkontori poolt ja kesksel juhtimisel. See iseloomustab kartelliparteisid ja teatud tendentsid on ka Eesti erakondades iseloomulikud. Näiteks nii IRLis kui RE on valimiskampaaniad keskselt korraldatud, poliitikasuundade paikapanekut koordineeritakse keskselt ning ka liikmeid ja valijaid nähakse sarnaselt. Samas on huvitav, et mitmed liikmed tõid välja erakondade omavahelise koostöö vajaduse. Võimu säilitamise soovi näitab ka liikmete kampaaniate kaudu värbamine, sest pole tähtsaks mitte kodanike esindamine vaid võim (Katz & Mair 2009). Kampaania korras liikmete värbamist mainiti mitmel korral RE liikmete poolt ja seda pigem negatiivselt, öeldes, et ei toetata, et erakond teeb liikmete saamiseks kampaaniaid, kuna see nõrgendab kvaliteeti. Crouch (2004) käsitluse kohtaselt on järeldemokraatias erakondades liikmetel vaid näiline roll, kuid reaalselt toimub tegevus eliidi mõju all. Eesti erakondades võib see toimuda samamoodi. Otsuste tegemine on vähe reglementeeritud, eliidi keskne või liikmeid kaasatakse, aga liikmed ei tunne, et sellel oleks tulemus. Näiteks mitmed intervjuueeritud tõid välja, et osaleda võivad, aga tegelikult on näiline roll. Mõlemad erakonnad küll teatud protsessidesse kaasavad ja lasevad liikmetel ka päriselt otsustada (näiteks liidrite valimine on see, kus liikmed saavad hääletada), kuid kas ka siis on tegevus formaalne ja sisedemokraatia näiline, on keeruline öelda. Suureks ohuks sisedemokraatiale on see, kui otsuste langetamisesse on kaasatud need, kes ei peaks olema. Kui otsused tehakse mujal, kui selleks ettenähtud organites, mitte õigustatud isikute poolt ja kuigi võidakse lasta lõplik otsus kinnitada mõnel esinduskogul, on tegelikult tegemist näilise sisedemokraatiaga ja see ilmestab erakondi järeldemokraatias. Kusjuures, ka nii-öelda tagatubade ehk siis erakonna väliste või mitte-õigustatud isikute osalemist otsuste tegemise- kujundamisel, viidati mitmete liikmete poolt. Muidugi, arvati ka vastupidiselt, rõhutades, et mingeid tagatubasid (IRLis ega Reformierakonnas) ei ole. Liigne mitte-formaalsete tavade olemasolu ja rõhutamine ning vähe reguleeritud protsessid, näiteks põhikirja lakoonilisus, seda tagatubade olemasolu kahtlust süvendab. Sisemise demokraatia olemasolu ja demokraatlikud protsessid suudavad muuta erakonna valijatele ning liikmetele atraktiivsemaks (Hazan & Rahat 2010), mistõttu on sisedemokraatia edendamine ka erakonna huvides. Küll aga kardab eliit oma positsioonide pärast, kuna liiga avatud protsessid ja liikmete kaasamine näiteks nimekirjade moodustamise protsessi, ohustab nende võimu positsioone ja seetõttu seatakse võimu säilitamine prioriteetseks. Tõhus ja läbimõeldud kommunikatsioon aitab edendada sisedemokraatiat. Otseste ning uute kommunikatsioonikanalite rakendamine ja kasutamine aitab jõuda kiiresti ning sobivas formaadis (soovitud infoga) vajaliku sihtgrupini, olgu selleks erakonna liikmed, toetajad või muu

avalikkus (Norris 2005). Mõlema erakonna liikmed tõid informatsiooni rohkust küll välja ning rahulolu sellega oli hea. Samas nenditi, et tegemist on ühepoolse info ja teavitamisega. Üldiselt on erakondadel kasulik kasutada uusi ja erinevaid kommunikatsioonikanaleid ning multimeedialahendusi, sest see võimaldab informeerida ja sõnumeid kommunikeerida, kuid teisalt saadakse ka tagasisidet. Kuna otsesed kommunikatsioonikanalid ehk erakonna kesksed on efektiivsemad mõjuvusel, on kommunikatsioonikanalite tsentraliseeritus põhjendatud. Samas tuleb minimeerida võimalused infot filtreerida ja seda kontrollida. Tähtis, et keegi ei otsustaks ja kontrolliks info edastamist mingite jõupositsioonide näitamiseks või tegutseks teatud gruppide huvides. Nii IRLi kui RE esindajad tõid enda kommunikatsioonikanalite kirjeldamisel välja mitmeid vahendeid-kanaleid ning on aru saada, et valdkond on tähtis. Probleemiks on info adekvaatsus, see tähendab, et kuigi infot edastatakse ja tehakse seda mahukalt, siis ei tea, kas kui palju info vastab tõele ja kui on sisemised diskussioonid, kas kõik jõuab kõikideni.

Käesoleva töö kontekstis eristuvad selgelt mõned eripärad. Kuigi erakonna eliit, eriti selgelt on see tajutav Reformierakonnas, on seisukohal, et kõik sõltub inimese enda aktiivsusest ja kõik on kättesaadav, kui vaid tahetakse, liikmete hinnangul ei toimu. Liikmed on veidi rahulolemat, nentides, et on olnud aegu, kus kaasamine ja sisemine kliima on olnud paremad. IRLis, kus liikmed olid veel rahulolematud, kuid arvasid, et sarnaselt toimub kõikides erakondades nii, rõhutati ka gruppide temaatikat, sest tuntakse, et keegi kuskil teeb mingi otsuse ära.

Mõlema erakonna keskselt selgus, et eriti eliit tähtsustab mitte-formaalsust ning peab seda õigeks meetodiks kaasmiseks. Mitmed intervjuueeritud rõhutasid, et pole vaja teatud reeglistikku, sest iga liige saab helistada või kirjutada ja suhelda otse, sest see toimib kõige paremini. Reaalsus on selline, kus inimesed valdavalt on passiivsed, ei tea pakutavaid osalemisvõimalusi, kuid seda tüüpi mitte-formaalsus seda ei avarda. Erakonna poolt tuleb pakkuda erinevaid meetodeid ja võimalusi osalemiseks ning kindlasti formaalsemalt või reguleeritumalt.

Liikmed väljendasid ka seisukohta, et oluliselt rohkem, aega nõudvalt, ei tahetaks panustada, kuid praegune pole ka piisav. Kui erakonnad avardaksid kaasamise ja osalemise võimalusi, aktiveeriksud inimesed ja seeläbi paraneks erakonna suutlikkus, võimekus ning ka maine.

Uurimisküsimused	Vastused ja järeldused
Uurimisküsimus 1 Millises ulatuses ja millistes protsessides	1) RE: keskmiselt kaasav protsess, sest liikmed üldkogul kinnitavad nimekirja; liikmed ka sõeluvad ringkonna kandidaadid. Kandidaadiks esitamine ekslusiiivne, sest lisakriteeriumid; valimine kaasav. Protsess vähe formaliseeritud. Sisedemokraatlik

<p>erakonna sisedemokraatia esineb põhidokumentide ja erakonna liikmete teadmiste põhjal erakondades Eesti Reformierakond ning erakond Isamaa ja Res Publica Liit?</p>	<p>IRL: ei ole kaasav, vaid keskselt kontrollitud, kuna kandidaate saavad esitada kõik (lisakriteeriumid), kuid nimekirja moodustab eestseisus-valimistoimkond. Formaliseeritud 2) Liidrite valik demokraatlik- valivad liikmed; kandideerida saavad kõik, lisakriteeriumid (eksklusiiivne). 3) Kaasamine rohkem näiline. Poliitika suunad paneb paika juhatus, fraktsioon. Vähe formaliseeritud. Liikmed võivad osaleda, korraldatakse arutelusid ja komisjone-töörühmi, siis täpsemalt otsuste langetamine on vähe kajastatud ning seda peetakse ennekõike eestseisuse tegevuseks.</p> <p>Erakonna liikmed teavad ennekõike neid protsesse, kus nad ise osaleda saavad või osalenud on. RE liikmed teavad sisevalimiste protsessi, IRLi liikmed hästi ei tea. Liidrite valimist teatakse, aga mitte täielikult. Poliitika kujundamises teatakse, et toimivad töögrupid, aga neisse ei usuta- mitmed toovad välja mitte-töötamise, teised selle, et varem otsustatakse asjad kuskil ära. Eliit teab kõiki protsesse, arvamused sisedemokraatiast on eriti erinev IRLi eliidi seas.</p> <p>Kommunikatsioonikanaleid kiidetakse peaaegu kõikide poolt, sest on informatsiivsed.</p>
<p>Uurimisküsimus 2</p> <p>Kui piisavaks hindavad antud erakondade erinevate tasandite liikmed enda erakonna sisedemokraatiat? Kas esineb erinevusi erinevate tasandite liikmete arvamustes?</p>	<p>Erinevused on eliidi ja liikmete arvamustes. Eriti RE eliit rõhutab inimese enda aktiivsuse tähtsust ja osalemisvõimalusi. Suhtumine RE sisedemokraatiasse ja toimimisse on kõrge, tähtsaks kommunikatsioon. Rõhutatakse väärtuseid ja ühist väärtusbaasi, siseasju väljapoole rääkima ei minda. Rõhutatakse mitte-formaalset suhtlust kui osalemisvõimalust.. RE liikmed arvavad, et üldjoontes toimib, kuigi on olnud erinevate arvamuste takistamist, vähe kaasatakse ning liikmed ei tunne nii tugevat seotust-demokraatiat kui varem. IRLi eliit valdavalt positiivne ja peetakse sisedem. heaks. Tähtsad sisedes arutelud-diskussioonid, liikme võimalused. Rõhutatakse mitte-formaalset suhtlust. IRLi liikmed arvavad, et sisedem ei toimi. Sisedes grupid, ettemääratus ei meeldi. Samas seisukoht, et kõikidel Eesti erakondadel samamoodi.</p>
<p>Uurimisküsimus 3</p> <p>Millised on sisedemokraatia ulatuse ning avaldumise erinevused valitud erakondade vahel?</p>	<p>1. Erinevused formaliseerituses/insitutsionaliseerituses: RE vähem formaliseeritud-põhikirjas minimaalselt sätestatud. IRL protsessid ära formaliseeritud, kuigi mitmed teemapõhised. Samas struktuur on olemas mõlemal (allorganisatsioonid, regionaalsed üksused). RE on teatud protsessides sisedemokraatlikum, kuna otsustajate ring on suurem. Nt: saavad RE liikmed sõeluda kandidaate RK valimisnimekirja, IRLis määratakse inimesed valimistoimkonna ja eliidi (eestseisus) keskselt. Mida suurem kaasatus, seda avatumad protsessid. Kandidaadiks saamine on sama ulatusega (lisakriteeriumite tõttu eksklusiiivne).Liidrite valik on võrdne- valitakse liikmete poolt üldkogul; lisakriteeriumid (eksklusiiivne); protsess sisemiselt demokraatlik. Poliitika kujundamine on sarnane- vähe formaliseeritud, rõhutatakse mitte-formaalset osalemist; tööguppides kogunetakse; kaasatud laiemalt kui liikmed kujundusse. Peamine otsustamine juhatus-fraktsioon. 2. Liikmed on selgelt erineval seisukohal. IRLi liikmed kriitilisemad kui RE-s. Kui väiksem sisemine demokraatlikkus, siis liikmed passiivsemad ja kriitilisemad. Kui liikmed on kaasatud, teavad protsesse paremini.</p>
<p>Uurimisküsimus 4</p> <p>Kuidas paigutuvad Eesti Reformierakond ning Erakond Isamaa ja Res Publica Liit järeldemokraatliku, erakonnasüsteemide muutustest tingitud sisedemokraatia muutumise konteksti?</p>	<p>Mitmed iseloomulikud jooned markeerivad RE ja IRLi sarnanemist kartelli ja järeldemokraatia erakonnaga. Mõlemal tugev eliit, kes teeb otsuseid ning professionaalne, tugev keskkontor, kes koordineerib valimiskampaaniaid, kommunikatsiooni. RE lisaks korraldab liikmete värbamismampaaniaid. IRLil toodi välja siseseid grupe. Mõlemad on pol.kujundamisesse kaasanud mitte-erakonna liikmeid vaid valijaid, (nt valimisplatvormi tegemine). Samas ei ole kumbki täielikult kartelli_ või järeldemokraatlik erakond. Mõlemal teatud lisakriteeriumid, mida ei pruugiks olla nt juhtide valikul. Teatud küsimustes laiapähhjalised diskussioonid.</p>

Tabel 9. Uurimisküsimuste kokkuvõte. Allikas: autor

Seega, kokkuvõtlikult võib öelda, et **erakonna sisedemokraatia avaldub mitmetes protsessides**. Formaalset on sisedemokraatia määr Reformierakonna valimisnimekirjade

moodustamisel ning nii IRLi kui Reformierakonna liidrite valimisel, sest neis protsessides saavad liikmed osaleda. Tsentraliseeritud on enamuse erakonna sisestest protsessidest, kohati ka liigselt tsentraliseeritud. Reformierakonna põhikiri sätestab kohati liiga vähe, jättes küll ruumi ka suuremale paindlikkusele, kuid teisalt on see sisemiste protsesside avatust piirav. IRL see-eest on protsessid muutunud formaliseerituks, mis küll annab liikmetele ülevaate sisereeglitest, kuid teisalt on mitmed tegevused teatud organite reguleerida. IRL sisedemokraatia hindamise raamistiku alusel ei ole sisemiselt väga demokraatlik. **Liikmete teadlikkus sisemistest protsessidest on küllalt madal.** Teatakse neid protsesse, millest on ise osa võetud. Tundub, et erakondadel võivad olla olemas teatud kaasamise instrumendid, kuid kui neid liikmetele ei tutvustata, siis liikmete osalus jääb passiivseks. **Erakonna eliidi esindajad rõhutasid korduvalt liikmete aktiivsuse tähtsust** ja väljendasid suhtumist, et kõik, kes tahavad ja ise aktiivsed, saavad osaleda.

Selgelt on eristatavad **eliidi ja liikmete arvamused sisedemokraatia osas**. Ennekõike näeb erakonna eliit sisedemokraatiat toimivana. Eriti ühtne arusaam on Reformierakonna eliiti kuulujate vahel, kes tõid korduvalt välja, et sisedemokraatia Reformierakonnas toimib hästi, liikmed on kaasatud, protsessid on muutunud järjest avatumaks ning liikmetel on piimatult võimalusi osaleda ning teemasid tõstatada. Ka IRLi eliit oli sisedemokraatia toimimise osas küllaltki positiivsel seisukohal, kuigi erinevalt RE eliidist oli neid, kes ütlesid, et saaks igal juhul paremini ning teatud meetodite arendamise sisedemokraatia ulatus ka paraneb.

Samas oli ka neid, kes ütlesid, et sisedemokraatia ei toimi üheski erakonnas, sest liikmetel pole tähtsust, reaalsed otsused tehakse mujal ning liikmetele jääb vaid näiline roll. Erakonna liikmed ise olid sisedemokraatia osas negatiivselt meelestatud, eriti IRLi liikmed, kes olid valdavalt seisukohal, et sisedemokraatia ei toimi. Põhjustena toodi välja siseleere, võimu koondumist teatud gruppidele jne. Mingil määral olid kriitilised ka RE liikmed, kes ei näinud kaasamist ja arvasid, et vaid teatud protsessid on läbipaistvad ja avalikud, sest osad otsused tehakse mujal. Siiski olid liikmed arvamusel, et nemad on praeguse olukorraga valdavalt rahul, mis sest, et sisedemokraatia toimib vaid teatud protsessides (näiliselt). **Liikmete hinnangul pole piisav-tahetakse rohkem kaasamist, kaasa rääkimise võimalust.**

Kahe erakonna analüüsimisel selgus rohkem vastuolusid ja erinevusi, kui oleks oodanud. Erakondade mitmed protsessid toimivad teisiti. Näiteks nimekirjade moodustamine. IRL on formaalselt vähem sisedemokraatlikum, kuid rohkem institutsionaliseeritud. IRLi liikmed tõid

korduvalt välja ka parendamist vajavaid tegevusi, kuid RE kinnitas tugevad sisedemokraatiat ja tugevat väärtusbaasi. RE tulemused võivad sõltuda sellest, et mitmed liikmed kinnitasid, et sisepeingeid lahendatakse ning diskussioonid toimuvad erakonna siseselt, mitte avalikult. Tsentraliseeritus on sarnane- KOV tasandil palju võimu ning teatud protsessid toimivad keskselt (nt valimiskampaaniad). Oli erakonna liikmeid, kes kinnitasid reaalselt samu tendentse mõlemas erakonnas, lihtsalt fassaad on teine. Üldiselt võib öelda, et erakondades on mitmeid sarnasusi nii sisedemokraatia ulatuse kui ka teatud protsessidega, kuid ka mitmeid erinevusi.

Vastates neljandale uurimisküsimusele, siis **on selgelt nähtavad iseloomulikud jooned IRLi ja RE puhul, mis sarnanevad kartelli- ja erakonnaga järeldemokraatias**. Nendeks on erakonnad keskselt korraldavad-koordineerivad kommunukatsioonikanalid, nimekirjade moodustamist, poliitika kujundamist. Erakonnad sarnanevad valitsusega ja nende eesmärgid on ka sarnased. Samas ei positsioneeru RE ja IRL täielikult ei kartelliparteiks ega erakonnaks järeldemokraatias, sest mitmed tunnused (nt: sisevalimised) või liikmetelt tagasiside kogumine või liikmete rahulolu teatud protsessidega ilmestavad, et vaid sarnanetakse teatud kriteeriumite osas.

Kokkuvõttes selgus, et:

1. Teatud protsessid (näiteks liidrite valik) on vähemalt formaalselt sisemiselt demokraatlikud.
2. Poliitika kujundamises ja erakonna siseelus on fraktsiooni mõju on väga suur ning dokumentatsiooni poolelt on tähtis koalitsioonileping, sest rohkem kui liikmete ideed, määrab koalitsioonileping ära poliitika suunad.
3. Erakonna juhid peavad tähtsaks mitteformaalseid protsesse ja leiavad, et mitteformaalsusega on võimalik kõik sisedemokraatia probleemid lahendada, sest juhid on „telefoniteel kättesaadavad“. Rõhutatakse, et pole vaja formaalseid kaasamise raamistikke ja muud sellist, kuna juhid on kättesaadavad ja liige, kellel tekib idee, võtab ühendust.
4. Reformierakonna ja IRLi erinevad arusaamad diskussioonist ja selle areenist. Mõlemad rõhutavad sisemiste diskussioonide toimumist ja tähtsust, kuid kui IRL arvab, et sisemist demokraatiat näitab sisedebati pidamine avalikkuses ja selle mitte varjamine, siis RE iseloomustab tugev diskureetsus. Öeldakse, et neil on sisedebatid, aga neil on põhimõtte ja tugev väärtusbaas, et siseasju ei arutata kuskil erakonnast väljaspool. Eliit rõhutab ühise väärtuste baasi vajalikkust.

5. IRLi puhul tuuakse välja veel n-ö tagatubade olemasolu, mille puhul kinnitatakse nii puudumist kui olemasolu. Tsentraliseeritust peetakse paratamatuks tähtsamate otsuste tegemisel, et otsus võetaks kiiremini vastu ning valitud organid, kaasamata, kujundavad selle – niimoodi arvab IRL ka teiste erakondade praktikate kohta.

Selleks, et saaksime rääkida tugevast sisedemokraatiast erakonnas, tuleb sisemiste protsesside demokraatlikust edasi arendada. Erakonnad peaksid tegelema arendusküsimustega ning kaasamise ja osalemise võimaluste parendamisega. Lisaks tõstma liikmete teadlikkust erinevatest osalemisvõimalustest. Küll aga sõltub palju ka liikmetest endist. Kui liikmed ei ole rahul, siis tuleb seda ka välja näidata, rohkem rääkida erakondade sees toimuvast ning teemana tõstatada. Samuti on oluline tõstatada ühiskondlik diskussioon sisedemokraatiast ja võimalustest selle ulatust laiendada, kas siis teatud riiklikke reeglitega või muude meetmetega.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli analüüsida erakonna sisedemokraatiat ja selle avaldumist erinevates erakonnaga seotud protsessides tuginedes liikmete arvamusele ja hinnangule ning

toetades seda põhikirjade ning e-kirjade analüüsiga. Poliitilise süsteemi stabiilsuse, toimimise ja jätkusuutlikkuse tõttu on vaja tugevaid ning legitiimseid erakondi. Samuti on erakondade eesmärk saada võimu juurde ja teostada võimu läbi poliitiliste eesmärkide suunas tegutsemise. Selleks, et erakondades suudetaks poliitika alternatiive sõnastada ja täita ka muid eesmärke, on vaja erakondadel liikmeid ja liikmeskonda.

Töö teoreetiline osa tugines Scarrow (2005) ja tema käsitlust täiendanud Ashiagbori (2008) raamistikule, mis on ulatuslikud ja asjakohased andes kokku viis tegurit ja kolm kesket protsessi, mille alusel kirjeldada sisedemokraatiat erakondades. Hazan ja Rahat (2010) on analüüsinud erakonna sisedemokraatiat, lähtudes kandidaatide valiku protsessist ning loonud selleks teguritele väärtused. Sisedemokraatia hindamine kaasamise, tsentraliseerituse, institutsionaliseerituse ja otsese/kaudse osalemise nimekirjade moodustamise, liidrite valiku ja poliitika kujundamise protsessis võimaldab hinnata sisedemokraatiat erakondades. Lisaks vaadeldi erakonna avatust, kommunikatsiooni, võimalusi sisedemokraatia ulatuse parendamiseks.

Analüüsi eesmärgiks oli hinnata, millal on erakonnad sisemiselt demokraatlikud, millistes protsessides sisemine demokraatia toimib ja kui palju on erakonna liikmetel võimalusi osaleda erakonna sisestes protsessides ja kaasa rääkida otsuste tegemisel ning seda tuginedes erakonna liikmete hinnangule sisedemokraatia ulatusest ning erakonna avatusest.

Uurimistöö metoodika oli valdavalt kvalitatiivne ja tugines kahel andmekogumise meetodil: intervjuudel ning põhikirjade analüüsil. Lisaks analüüsiti kvantitatiivselt erakonna e-kirju, mis saadeti vahemikus mai 2010-detsember 2010 üldlistidesse.

Poolstruktureeritud süvaintervjuud võimaldasid käesoleva uurimistöö eesmärkide täitmist kõige sobivamalt. Valimiks oli sihiteadlik valim ja intervjuueeriti 17 erakonna erineva tasandi liiget, 9 Reformierakonnast ja 8 IRList. Intervjuuküsimused ja transkriptsioonid on lisatud uurimistöö lisadena. Teiseks andmekogumise meetodiks oli erakonna põhikirjade vabaanalüüs, mille kaudu hinnati sisedemokraatiat formaalsetes aspektides ja vastavust tegeliku sisedemokraatiaga. Põhikirjade analüüs täiendas intervjuude kaudu loodud sügavat ja liikmete arvamustele tuginevat analüüsi formaalsete tunnustega. Lisaks viidi läbi kvantitatiivne analüüs liikmetele saadetud e-

kirjadele tuginedes hindamaks, mis tüüpi sisuga kirju liikmetele erakonna keskselt valdavalt saadetakse.

Analüüsimiseks koostati uurimisraam (tabel 1), kuhu koondati uurimisküsimused, intervjuu küsimused ja vastavus teooriale.

Erakonna sisedemokraatia avaldub mitmetes protsessides erakonna siseselt. Teoreetiliselt on sisemiselt kõige demokraatlikumaks Reformierakonnas valimisnimekirjade moodustamine ja nii Isamaa ja Res Publica Liidus kui Reformierakonnas ka liidrite valik. Neis protsessides on liikmetel kõige enam võimalik otsustada, kuna liidrite valimised toimuvad üldkogul ning RE nimekirjad moodustatakse sisevalimiste teel. Tähtis on, analüüsida, kes on kaasatud, kui tsentraliseeritud ja institutsionaliseeritud on protsessid. RE puuduseks on vähene formaliseeritus, mis võib sisedemokraatia kahtluse alla seada. Keeruline on hinnata, millised protsessid on avatumad ja sisemiselt demokraatlikumad kui teised, kuid protsessid peaksid olema erinevate tasandite inimesi kaasavad ning institutsionaliseeritud-formaliseeritud, et tegevus ja protsess oleks üheselt teada. Sisedemokraatia ilminguid võib näha ka teistes protsessides, kuid üldiselt on võib sisedemokraatia olla vaid näiline.

Arvestades erakonna liikmete hinnanguid sisedemokraatiale, siis tegelikult hindavad liikmed sisemist demokraatiat madalalt, mis kinnitab kahtlusi, et sisedemokraatia on rohkem näiline. Selgesti eristuvad eliidi ja liikmete seisukohad, kellest esimesed hindavad sisedemokraatiat toimivalt ja kõrgemalt, olles valdavalt seisukohal, et osaleda on kõikidel võimalik, kuid inimesed peavad ise olema aktiivsed. Osad liikmed ei ole üldse rahul, viidates näiteks teatud gruppidele, kes otsused enne ära teevad või puudulikule kaasamisele. Reformierakonna arvamus on ühtsem, tugineb tugeval ühisel väärtusbaasil ja põhimõttel, et siseasjadega väljapoole ei minda, mistõttu antud kontekstis võib olla vastused positiivsemaid. IRLi puhul on arvamusi erinevaid. Lihtliikmed ei usu erakonna sisedemokraatiasse ja selle toimimisse, aga on erakonnaga rahul. Korduvalt tuuakse teemana välja gruppidepõhine hääletamine ja sisesed grupid, mis vähendavad usaldusväarsust. Kuigi keskmiselt olnud erakondade liikmete arv pole oluliselt langenud, kuid nii mitmedki olid seisukohal, et osalemine ja tegevustesse panustamine on madal. Nii IRLi kui RE liikmed olid arvamusel, et neid ei kaasata piisavalt ning osalemisvõimalusi vajatakse rohkem.

Tulles kolmanda küsimuse juurde, siis on erinevusi IRLi ja Reformierakonna vahel. IRL on rohkem institutsionaliseeritud ja seeläbi on liikmetele teada sisesed protsessid. Teisalt jälle on IRLis eesmärgiks sisesed diskussioonid ja arvamuse kujundamine seeläbi, mitte tehniliste kriteeriumite või valimiste kaudu, mis üheltpoolt võib mõjuda paremini, teisalt pole see sisedemokraatia hindamise aspektist arvestatav. RE on formaalselt, tuginedes erakonna sisestele protsessidele, sisemiselt demokraatlikum, kuid võimalik on veel arengusuundi leida.

Eesti koalitsioonierakondades on mitmeid iseloomulikke tunnuseid, mis viitavad kartelliparteile või erakonnale järeldemokraatias. Tugev erakonna organisatsioon, „tagatubade olemasolu“ (nt IRLi puhul toodi see välja), professionaalne kampaaniate korraldus-meediasuhtlus, liikmete vähene kaasamine ja eliidikesksus viitavad sellele, erakonnad näevad kesksena valitsuse ja riigi juhtimist ning eesmärgid on sarnased riigi eesmärkidele. See aga tähendab, et liikmed ei saagi suuresti kaasatud olla, sest kartellipartei osas on tähtis eliidil olev autonoomia. Samas on ka mitmeid tunnuseid, mis annavad aluse arvata, et RE ja IRL täielikult järeldemokraatliku, erakonnasüsteemide muutustest tingitud sisedemokraatia muutumise konteksti ei haaku. Erakonnad on rõhutanud protsesside muutmist avatumaks ja erinevate kaasamise viiside ning meetodite loomist, iseasi, kui edukas see on.

IRLi ja Reformierakonna sisedemokraatiat on isegi pärast intervjuude tegemist ning põhikirjade ja listikirjade analüüsiga täiendamist keeruline hinnata, sest selgelt eristusid mitmed liikmed ja eliit. Sisedemokraatia avaldub teatud protsessides ja ennekõike on olemas teatud formaalne astmestik, kuid nagu liikmed ka kinnitavad, tuleks oluliselt rohkem kaasata ja osalemisvõimalusi pakkuda. Liikmed ei ole otsuste langetamisesse ja kujundamisesse nii kaasatud nagu võiksid ja tahaksid. Erinevate kommunikatsioonilahenduste kaudu on võimalik suurendada liikmete kaasamist, kuid lihtsalt info edastamise asemel tuleb korraldada ka üritusi (nii formaalseid kui mitteformaalseid) ja liikmete kaasamisega teadlikult tegeleda. Tänapäeva kommunikatsioonikanalite kaudu suudetakse erakonna liikmetele edastada olulisel hulgal kiiret ja operatiivset infot ning liikmed tunnetavad seda. Küsimus on selles, kas massiline, väheolulise informatsiooni saatmine täidab oma eesmärgi liikmeid erakonna teemadega kursis hoida. Kui liikmed saavad osaleda kord aastas üldkogul ning ei tunne ennast kaasatuna erakonna tegemisesse või otsustusprotsessidesse, tuleks üle hinnata ka erakonna kommunikatsioonikanalid. Muidugi kui on eesmärk realselt diskussiooni tekitada. Liikmetel on näiline ja formaalne roll, sest liikmetele on jäetud näiline osalemise võimalus, mille tulemusena

esitatakse toimivana ka sisedemokraatiat. Hetkel IRLis ja Reformierakonnas sisedemokraatia selliselt nagu võiks, ei toimi. Selleks, et midagi muutuks, on vaja aktiivseid liikmeid, kes osalevad ja nõuavad osalemise võimalusi ja teiseks erakonna keskselt toetades saab arendada sisedemokraatiat ja seeläbi tuua lisandväärtust.

Helen Ojamaa (2010) magistritöö lõi formaalse raamistiku sisedemokraatia hindamiseks ning kirjeldas põhikirjadele tuginedes sisemist demokraatiat. Käesolev magistritöö, mis teatud aspektides tugines Ojamaa (2010) tööle, on selle edasiarendus, hinnates liikmetega tehtud intervjuudele tuginedes erakondade siseelu, sisemiste protsesside demokraatlikkust ja seeläbi analüüsid sisedemokraatiat sügavuti, sest erakondades mitmed protsessid toimivad mitteformaalselt, sätestamata. Seega on arendab käesolev magistritöö Ojamaa (2010) töö tulemusi edasi, analüüsid intervjuude alusel liikmete käsitlusi sisedemokraatiast ning erakonna sotsiaalsest reaalsusest ning e-kirjade analüüsi kaudu anti ülevaade liikmetel edastatavast informatsioonist.

Töö edasiarendusena oleks tähtis analüüsida ka teiste suuremate erakondade sisedemokraatiat, ennekõike sisemist demokraatiat parlamendierakondades ning analüüsida võimal olevate erakondade ning opositsioonis olevate erakondade sisedemokraatia, võrrelda neid omavahel ning lisaks korrata teatud aja pärast käesoleva uurimistöo fookuses olevate erakondade analüüsi. Vajalik on analüüsida ning võrrelda Eesti erakondade sisemist demokraatiat teiste riikide erakondade sisedemokraatiaga, sobitades Eesti erakondade sisedemokraatia võrdlusesse.

Kasutatud allikate loetelu

1. Allern, E. H., Pedersen, K. (2007). *The Impact of Party Organisational Change on Democracy*. Routledge: West European Politics, Vol. 30, No 1, 68-92.
2. Ashiagbor, S. (2008). Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives. *Selecting candidates for legislative office*. Washington: The National Democratic Institute for International Affairs.
Kättesaadav: http://www.ndi.org/files/2406_polpart_report_engpdf_100708.pdf
3. Crouch, C. (2004). *Post-Democracy*. Cambridge: Polity Press
4. Dahl, R. A. (2000). *On democracy*. New Haven ; London: Yale University Press.
5. Duverger, M. (1954). *Political Parties :Their Organization and Activity in the Moderns State*. London: Methuen.
6. Duverger, M. (1967). *Political Parties and Activity in the Modern State*. Lowe&Brydone.
7. Eesti Reformierakond. Kodulehekülg: www.reform.ee
Põhikiri: <http://www.reform.ee/et/reformierakond/erakond/pohikiri> (kasutatud mai 2012)
8. Erakond Isamaa ja Res Publica Liit. Kodulehekülg: www.irl.ee
Põhikiri: <http://www.irl.ee/et/Erakonnast/Pohikiri> (kasutatud mai 2012)
9. Erakonnaseadus, Elektrooniline Riigi Teataja (kasutatud aprill 2012), (<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12810147>)
10. Franklin, M. N. (2002) *The Dynamics of Electoral Participation* in LeDuc, L., Niemi, R., Norris, P. (eds), *Comparing Democracies : Elections and Voting in Global Perspective*.
11. Gallagher, M. (1988a). *Introduction* in Gallagher, M., Marsh, M. (eds), *Candidate Selection in Comparative Perspective: The Secret Garden of Politics*. London: Sage.
12. Gallagher, M. (1988c). *Conclusion* in Gallagher, M., Marsh, M. (eds), *Candidate Selection in Comparative Perspective: The Secret Garden of Politics*. London: Sage.
13. Groeneveld, S., Van de Walle, S. (2010). *A contingency approach to representative bureaucracy: power, equal opportunities and diversity*. *International Review of Administrative Sciences* June 2010 76: 239-258.
Kättesaadav: <http://ras.sagepub.com/content/76/2/239.full.pdf+html>
14. Harmel, R. (2002). *Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges*. Luther, K.R., Müller-Rommel, F. (Eds.). *Party Organizational Change: Competing Explanations?* Oxford University Press, pp 119-142.

15. Hazan, R.Y., Rahat, G. (2010). *Democracy within Parties. Candidate Selection Methods and Their Political Consequences*. Oxford University Press.
16. Jakobson, M.-L., Kaley, L., Lumi, O., Ruutsoo, R., Saarts, T., Sootla, G., Toots, A., Vetik, R. (2011) *Poliitika ja valitsemise alused*. Tallinn
17. Janda, K. (2005) *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives. Adopting Party Law*. Washington: The National Democratic Institute for International Affairs.
Kättesaadav: http://www.accessdemocracy.org/files/1948_polpart_janda_110105.pdf
18. Johnston, M. (2005) *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives. Political Finance Policy, Parties and Democratic Development*. Washington: The National Democratic Institute for International Affairs.
Kättesaadav: http://www.accessdemocracy.org/files/1949_polpart_johnston_110105.pdf
19. Katz, R. S. & Crotty, W. (2006). *Handbook of party politics*. London: Sage
20. Katz, R. S., Mair, P. (1993). *The evolution of party organizations in Europe: The three faces of party organization*. *American Review of Politics* 14 (Winter): 593–618.
21. Katz, R. S., Mair, P. (1995). *Changing models of party organization and party democracy: The emergence of the cartel party*. *Party Politics* 1 (1): 5–28
22. Katz, R. S. (2002). *The Internal Life of Parties. Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges*. Luther, K.R., Müller-Rommel, F. (Eds.). New York: Oxford University Press, pp 87-118.
23. Katz, R.S, Mair, P. (2002). *The Accendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in 20th Century Democracies*. *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*. (Eds.) Gunther, R., Montero, J.R., Linz, J.J. Oxford University Press, pp 114-135.
24. Katz, R. S., Mair, P.(2009). *The Cartel Party Thesis: A Restatement. Perspectives on Politics* Vol. 7, No. 4 (Dec., 2009), pp 753- 766. American Political Science Association.
25. Kirchheimer, O. (1966). *The transformation of the Western European party systems*. In *Political Parties and Political Development*, LaPalombara, J. (eds.), Weiner, M. Princeton: Princeton University Press.
26. Kärt, L-I. (2008). *Erinevused Reformierakonna ja Sotsiaaldemokraatliku Erakonna sisedemokraatias ja liikmete diskursuses*. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool.
27. Medema, S.G., Mercurio, N. (1997). *Economics and the law: From Posner to Post-Modernism*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1997.
28. Müller, W. (2002) *Parties and the Institutional Framework*. *Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges*. Luther, K.R., Müller-Rommel, F. (Eds.). New York: Oxford University Press, pp 249-292

29. Narud, H.M., Pedersen, M.N., Valen, H. (2002a: 13). *Parliamentary Nominations in Western Democracies*. Narud, H.M., Pedersen, M.N., Valen, H (eds.), *Party Sovereignty and Citizen Control: Selecting Candidates for Parliamentary Elections in Denmark, Finland, Iceland and Norway*. Odense: University Press of Southern Denmark
30. Norris, P. (2005) *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives*. *Developments in Party Communications*. Washington: The National Democratic Institute for International Affairs.
Kättesaadav: http://www.ndi.org/files/1950_polpart_norris_110105.pdf
31. Norris, P., Lovenduski, J. (1993). *If Only More Candidates Came Forward: Supply-Side Explanations of Candidate Selection in Britain*. *British Journal of Political Science*, 23 (3), pp. 373-408
32. Ojamaa, H. (2010). *Demokraatlikkus Eesti erakondade siseprotsessides. Võrdlev analüüs*. Magistritöö. Tallinna Ülikool.
33. Otepalu, O. (2008). *Poliitilist edukust mõjutavad tegurid Riigikogu kandidaatide selekteerimise protsessis*. Magistritöö, Tartu Ülikool
34. Poguntke, T. (2004). *Do Parties Respond? Challenges to Political Parties and Their Consequences*. *How Political Parties Respond. Interest Aggregation Revisited*. Edited by Lawson, K and Poguntke, T. Routledge, NY, pp 1-6.
35. Ranney, A. (1981). *Candidate Selection*. In Butler, D., Penniman, H., Ranney, A. (eds), *Democracy at the Polls*. Washington, DC: American Enterprise Institute.
36. Sartori, G. (1987). *The Theory of Democracy Revisited. Part One: The Contemporary Debate*. Chatham, New Jersey: Chathan House Publishers, Inc
37. Scarrow, S (2005). *Political Parties and Democracy in Theoretical and Practical Perspectives*. *Implementing Intra-party Democracy*. National Democratic Institute for International Affairs
Kättesaadav: http://www.ndi.org/files/1951_polpart_scarrow_110105.pdf
38. Scarrow, S., Webb, P., Farrell, D. (2000). *From Social Integration to Electoral Contestation* in Dalton, R, Wattenberg, M. (eds.). *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford, Oxford University Press.
39. The National Democratic Institute for International Affairs kodulehekül. www.ndi.org (kuvatud mai 2011).
40. Toomla, R. (2011). *Eesti erakonnad 2000-2010*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
41. Ware, A. (1996). *Political Parties and Party Systems*. Oxford University Press.

Lisa 1

Karakteristik/erakond	IRL	Reformierakond
Erakonna definitsioon	alalhoidliku maailmavaatega aatekaaslaste vabatahtlik liit; ühendab erinevate arvamuste ja seisukohtadega inimesi, kes jagavad erakonna progr. seisukohti	Eesti kodanike vabatahtlik poliitiline ühendus Eesti ühiskonna sihipäraseks edasiarendamiseks vabaduse, humanismi, harituse, vaimsuse, demokraatia ja majandusliku jõukuse suunas
Erakonna eesmärk	demokraatliku rahvusriigi edendamine, mis põhineb isikuvabadusel, hoolivusel ja traditsioonidel	- oma liikmete ja toetajate poliitiliste huvide väljendamine - programmiliste eesmärkide saavutamiseks vajalike reformide läbiviimine - eesmärke viiakse ellu lähtudes demokraatia üldtunnustatud põhimõtetest
Liige	vähemalt 18-aastane teovõimeline EV kodanik, kes tunnistab põhikirja ja täidab selle sätteid, jagab Erakonna programmilisi seisukohti	vähemalt 18-aastane Eesti või EL teovõimeline kodanik, kes elab püsivalt Eestis ning kes tunnistab erakonna programmi ja põhikirja - erakonna liikmed on oma õigustes võrdsed
Liikmeks astumine	piirkonna juhatuse otsuse jõustumise hetkest	piirkondliku juhatuse kinnitusel, erakonna 1 liikme soovitusel
Liikme õigused*	- tõstatada erakonna igal tasandil poliitikat ja praktilist tegevust puudutavaid küsimusi ning pöörduda erakonna mistahes organi poole - võtta osa mistahes koosolekust, kus arutatakse tema tegevust või käitumist - osaleda osakonna ja piirkonna juhatuse ning kõigi suurkogude koosolekul - väljaarvamise vaidlustamist põhikiri ei reguleeri	- esitada ettepanekuid kõigis erakonna tegevust puudutavates küsimustes - saada täielikku informatsiooni erakonna tegevusest - olla eriarvamusel erakonna jooksva poliitika suhtes, vähemusse jäädes nõuda läbiarutamist ja protokollimist - erakonnast väljaarvamise võib üldkogul vaidlustada
Liikme kohustused	- juhendada põhikirjast ja programmist ning esinduskogude ja juhtimisorganite otsustest, sisekordadest ja reeglitest; - aidata kaasa erakonna programmiliste eesmärkide saavutamisele	- kinni pidada põhikirjast ja täita juhtorganite otsuseid - aidata kaasa oma tegevusega erakonna maine tõusule - mitte osaleda tegevustes, mis on vastuolus erakonna programmiliste põhimõtetega
Liikmeühenduse õigused	- 100+ liikmega piirkondliku ühenduse 1 esindaja võib sõnaõigusega osaleda piirkonna juhatuse koosolekul - 100+ erakonna liiget 6 või enamast piirkonnast võib sõnaõigusega osaleda volikogu koosolekul	piirkondlik organisatsioon moodustatakse al. 5 liikmest
Osakond	- oma juhatus, tegevuskava ja eelarve; - arutab liikmeks astumise avaldusi	- piirkondlik organisatsioon valib oma liikmete hulgast juhatuse - tegevuses lähtub üldkogu ja juhatuse otsustest

Piirkond	- üldkogu valib esindajad erak. volikokku - võtab liikmeid vastu	- igast maakondlikust org. 1 esindaja - juhatuses vähemalt 3 liiget, esimees ei tohi olla piirkondliku org. juht
Üldkoosolek	-suurkogul arutatakse erakonna tegevuse põhiküsimusi - võivad osaleda kõik liikmed - liikmel niipalju hääli kui on valitava kogu liikmete arv jagatuna kahega	- üldkogu töös võivad külalisena osaleda koostööpartnerid - kinnitab erakonna valimisnimekirjad (v.a KOV) <u>-agendavälise küsimuse üle saab otsustada ainult siis, kui kohal/esindatud on kõik liikmed</u> - üldkogu võidakse kokku kutsuda volinike koosoleku vormis – 1 volinik 3-10 liikmele
Volikogu	- eestseisuse liikmed ja iga piirkonna 4 esindajat - hääleõigus on ka 100+ liikmega ühendustel - kinnitab ministri ja peaministri kandidaadid + muude kandidaatide reglemendi - poliitiliste otsuste langetamine ja erakondade vahelised lepped - ettepanekud ja algatused RK fraktsioonile - suurkogule toimumise kinnitamine - esitab suurkogule programmi ja põhikirja muudatused	-piirkondlike ja maakondlike organisatsioonide juhatuste esimehed ja volitatud esindajad, juhatus, Riigikogu fraktsioon, EP liikmed ja VV ministrid - sõnaõigusega võivad osaleda liikmete ühenduste esindajad, kellele juhatus on andnud õiguse - kinnitab erakonna programmdokumendid, otsustab koostöö teiste erakondadega ja osalemise VV valitsuses - moodustab alalised komisjonid ja erakonna aukohtu
Erakonna juhatus	-eestseisuse moodustavad esimees, aseesimehed ja valitud liikmed -välistatud liikmelisus muudes kogudes - kvoorum otsustusteks on üle poolte liikmetest - poliitiliste otsuste vastuvõtmine - otsustab liikmeks vastuvõtmise ja pädevus otsustada väljaarvamist - esitab peasekretäri kandidaadi volikogule	- juhatus (11-15 liiget) koosneb esimehest, aseesimeestest ja muudest liikmetest - kõrgemalseisev organ kõigi kohapealsete org. osade jaoks - juhatusel on õigus teha tehinguid erakonna varaga - kvoorum on pool liikmetest - nimetab ministrikandidaadid jm kõrgemad kohad, erakonna peasekretäri - otsustab liikme väljaarvamise - kinnitab liikmete ühendused ning annab sõnaõiguse osaleda volikogu koosolekul
Esimees	- eestseisuse juht, allkirjaõiguslik	- esimees võib erakonda esindada õigustoimingutes üksi, muud liikmed ühiselt
Peasekretär	- organisatsiooni korraldusliku poole juht. Kinnitatakse volikogus	- juhib kantseleid
Fraktsioon	- annab tegevusest aru suurkogule ja eestseisusele - KOV fraktsioon seab üles kohalike esinduskogude kandidaate - fraktsioon jagab kohustusi ministritele	Põhikiri eraldi ei määratle
Ministrid	- poliitikatoimkond esitab kandidaadid eestseisusele,	Eraldi ei määratle

	kooskõlastatakse fraktsiooniga - volikogu kinnitab	
Valimisnimekirjad	- KOV puhul otsustab osakonna üldkogu, kas viiakse läbi osakonna liikmete osalusel sisevalimised või reastab nimekirja osakonna juhatus - riiklik: esitab eestseisuse <u>moodustatud</u> <u>valimistoimkond</u>	- kinnitab üldkoosolek, tehes vajadusel muudatusi ja täiendusi, KOV valimisnimekirja koostamist ei määratle

Põhikirjete võrdluses ei kajastu kogu põhikirjade sisu

Tabel 6. Erakonna põhikirjade võrdlus. Allikas: Ojamaa (2010), autori täiendused

Lisa 2

Erakonna e-kirjade analüüs.

Periood mai-detsember 2010

Tunnus: informeeriv (1), konsulteeriv (2) või osalema kutsuv (3)

Lisaks osalema kutsuvatel kirjadel määratleti, kas mitte-formaalne või formaalne.

Reformierakond:

115 kirja, millest vaid 21 olid rohkem kui informeerivad ning 86 olid vaid informeerivad (meediamonitooring). Teatud kirjades sisaldus mitu tunnust, sellest ka arvulised erinevused.

8 kirja olid sellised kus lisaks informeerimisele kutsuti arvamust avaldama (2) või osalema (5).

5 kirja olid sellised kus oli informeerimisele kutsumisele lisaks kutse üritusele/osalema.

Perioodil edastatud kirjad:

13 kirja olid osalema kutsuvad (neist 10 sisaldus mitteformaalne või sisuline nt spordipäev, suvepäevadega seonduvat oli 5 kirja), 6 korral oli tegemist ka sisuga (sisevalimiste algus, liberalismi akadeemiast ja üldkogust) ja 5 kirja olid, kus oli avalda arvamust-räägi kaasa (neist üks oli vaid kaasa rääkimisele orienteeritud) ning kõik need sisaldusid nädalakirjas. Poliitikateemadest (sisuline) 6-st 4 olid saadetud aasta teises pooles.

Antud perioodil saadeti 115 kirja, millest:

Mais: 19 kirja, millest 4 sisaldus ka muud lisaks meediamonitooringule

Juunis: 16 kirja, millest 5 olid ka kutsuvad /2x +2 üldkogugu, 3 suvepäevad-rattamatk)

Juulis: 3 (suvepäevade kesksed)

Augustis: 5, millest 4 seotud suvepäevadega (kas teavitav või osalema kutsuv)

Septembris: 19, millest 18 informeerivat (peamiselt meediamonitooring) ning üks arvamust avaldama kutsuv

Oktoobris: 19, millest 17 vaid informeerivad, ühes transpordipoliitika programmi arvamuse avaldamine ja teises kutse ka osaleda Liberalismi akadeemias

Novembris: 18, millest ühes sisaldus pere- jne poliitika platvormi arvamuse küsimine ja teisalt kutse pereseminarile

Detsembris: 14, millest ühes sisaldus tööturu jne platvormi info ja teises üleskutse sisevalimistel häält andma (osalema), sest sisevalimised algasid.

Isamaa ja Res Publica Liit

Kõikidest kirjadest (72) 38 on ainult informeerivad, 59 sisaldub informeerimine, 9 arvamust avaldama kutsuvad (2 soovitakse, et liikmed edastaksid kontoris andmeid gallupitest, 14 kirjas kokku sisaldus mingi arvamuse avaldusi võimaldav info (laiendatud koosolek, valimisprogrammi arutelu). 24-s sisaldus osalema kutsuv (ligi pooled)

Kokku 72 kirja, millest 23 on pressiteated. Sealhulgas on IRLi kui organisatsiooni omad 11, millest 2 on ka kutsuvad- IRLi küsitlus; Laari pressiteateid 7, lisaks eestseisuse, Aaviksoo, Lukase, Kiisleri ning Pakosta oma). Teiste isikute pressiteadetest oli vaid Pakosta oma ka arvamust avaldama kutsuv (kodukulud kontrolli alla).

Nädalakavasid 22, millest kõik kirjad informeerivad, 15 sisaldus ka osalema kutsumine (pooleks nii formaalseid, kui mite-formaalseid), arutellema 4 (septembris-oktoobris)

Erinevat muud infot 27 kirja, millest 3 olid erakonna esimehe pöördumised/kirjad (neist 2 olid informatiivsed, üks ka suvepäevadele kutsuv)

Lisaks oli 3 peasekretäri kirja (igas sisaldus mingi üleskutse, 2 olid ka informatiivsed ja üks ka osalema kutsuv (küsitlus)

Neist 27 olid 15 informeerivad, 3 osalema mitte-formaalselt osalema kutsuvad (nt konverents 2x).

Kokku saadeti 72 kirja, millest:

Mais 14 kirja,

Juunis 12,

Juulis 0

Augustis 8, aga ainult mitte-formaalsed kutsed (2x suvepäevad) ja 6 informeerivat

Septembris 11

Oktoobris 11

Novembris 9

Detsembris 7, milles sisaldus valdavalt mitte-formaalsed infot, kuid ka platvormis kaasarääkimise võimalus

Lisa 3

Intervjuude ümberkirjutused ja intervjuu küsimused on lisatud (lisafailina).